

R 496
1968/3

ГУЛИСТОК

3 (15) • 1968

Экз
№ 2

Чирманда жаранги..
Қарс бада-банг,
гум,
гум..
Доиралар бирдек беради садо..
Оҳанги
табассум,
табассум..
Табассум ҳеч бўлмасин адо.

Оналар мадҳи бу,
Қизлар мадҳи бу,
Куй оқар,
таралар оламга,
Ўғилнинг онага меҳри у,
Меҳри у одамнинг
одамга!

САИЕР.

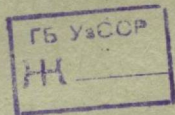
R. 496

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитети
журнали

№ 15 март 1968

**УШБУ СОН
мазмун**

**Нисон мағрур жаранглайди
Тилло ни жилolari
Бир отанинг бахти
Чўпон ўйлари
Шеъринг шайдоларига
Саъваткор лауреатлар
Ўзбекистон ва хориж
Қизларимиз ижодидан
Иби Сино зилзила ҳақида
Шайхзодани эслаб
Мўйчилик**

МУАЛЛИФЛАРИМИЗ

Уйғун, Ойбек, Ҳ. Шамс, Луи Арагон, Омон Мухтор, Чўпон, Музайяна Алавия, Шукур Холмирзаев, В. Барабаш, И. Эмиров, С. Безносков, М. Тўйчиев, Ғ. Жўраева, Эйтибор Охунова, Санобар Ҳасанова, Гулчеҳра Нуруллаева, Улуғбиби Қизларбекова, Еқут Раҳимова, Тожи Қораев, Расул Ҳамзатов, Тўхташ Ашуров, Ш. Шоисломов, М. Шайхзода, Озод Шарофиддинов, Ж. Собиров, Юсуф Шомансур, Нemat Аминов, Низом Комилов, Ж. Хўжақулов ва бошқалар.

Ойлик ижтимоий-сиёсий,
адабий-бадиий безакли
журнал

Зулайхо бўлсанг

Ю. Шомангулов тасвир
Moderato

Ф. Содиқов мулкига

Нега севмай нозанину тамонно бўлсанг,
Ишқ ўтида ёнган қалбга тасалло бўлсанг.

Не бўлғайки учрашганда бир қиё боқиб,
Бу маҳлиё ошиғингга маҳлиё бўлсанг.

Юлдузлар кўп, гул юзлар кўп, аммо на қилай,
Қалбим аро фақат ўзинг жобажо бўлсанг.

Нечун боқай кечалари самога мафтун,
Ёнимдаги ёниб турган сурайё бўлсанг.

Бунчалар сен бўлмас эдинг парвойи палак,
Ишқ дардига мен сингари мубғало бўлсанг.

Муҳаббатда, садоқатда ёлғизман мен ҳам,
Латофатда, назокатда сен танҳо бўлсанг.

Илтифот эт, арзларимга қулоқ сол дилбар,
Мен Юсуфман, агарда сен Зулайхо бўлсанг.

Ўзбекистон Компартияси Марказий
Комитетининг Бирлашган нашриёти

♦ Узбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фармони билан Тошкент шаҳрида янги Ҳамза райони ташкил этилди.

♦ Республикаимиздаги машҳур «Чортоқ» шифохонаси ВЦСПСнинг дипломига сазовор бўлди. Курорт аҳли бу мукофотни меҳнаткашларга тиббий хизматни яхшилашда эришган ютуқлари учун олди.

♦ Тошкент—Жамбул оралигида ярим автомат телефон алоқаси ўрнатилди.

♦ ССР Педагогика фанлари академиясига республикаимиз олимларидан бир гуруҳи аъзо қилиб олинди.

♦ Тошкент уй-рузғор холодильниклари заводда «Воҳа» («Оазис») деган янги музлатгич тайёрлашга киришилди.

♦ «Жанубий Оламушук» нефть конида 1800 метр чуқурликда қазилган кудуқдан нефть отилиб чиқди.

♦ Селекциончи С. С. Калмиков «Юбилейний» деган янги ёнғоқ навини яради. Бу мамлакатимизда ўстириладиган ёнғоқлар ичида энг мойли навдир.

Бир куни муаллимимиз «Эртага чи, болалар, мактабимизга Шакархон опа келадилар» деб қолди. Ушанда қанчалик ҳаяжонланганимизни билсангиз эди. Ахир биз Шакархон опани афсонавий қаҳрамонлардек тасаввур қилардик-да! Нихоят ҳаммамиз мактаб залига тўпландик. Қишлоғимиздаги кўпчилик колхозчилар ҳам келишган эди. Бир маҳал узун бўйли, қора-чадан келган, қора атлас кўйлакли аёл кириб келди. Қарсақлар билан кутиб олдик. Унинг кўрагида битта қизил байроқли орден порлаб турибди. Ҳаммамиз опага ва ўша орденига ҳавас билан тикилардик. Шакархон опа ўшанда бизларга бир талай гаплар айтиб берган эди. «Кўп пахта териш учун ҳам ўқиш керак. Кейин бори, пахтани ҳам машинада териш расми бўлади... Бу орденни Иттифоқда рекорд қўйиб, мав-

ишлатган колхозга раислинка сайлашди.

Шакархон опа колхозга ўн бир йил раислик қилди. Колхоз ҳам бойиб кетди. Колхозчилар ҳам унинг ҳурматини жойига қўйиб, «опа-опа» деб тылдан қўйишмасди. Партия ва ҳукуматимиз Шакархон опани юксак мукофот — Ленин ордени билан теңдирлади.

Орадан йиллар ўтиб, опахонининг пенсияга узатилганини ҳам эшитдим. Меҳнатнинг таги роҳат, деб шунини айтадилар-да. Шакархон опа қабиларга кексалик фароғатини суриш гапти жуда-жуда ярашоди-да!

Ўтган йил кузда яна Қувага бордим. «Ленинизм» колхозда бўлганимда илғорлар қаторида Шакархон опанинг номини тилга олишди.

— Ахир у килпи пенсиядаларку! — дедим.

— Яна далага чиқдилар, унақа хотин уйда тен ўгира олармиди? — деб жавоб беришди.

Унинг даласига, 67 ёшли бригадир Шакархон опа Мўминованинг даласига йўл олдим. Илк учрашувда мен — бола, опахон — ёшгина чиройли жувон эди. Мана орадан йигирма йилдан ортиқ вақт ўтибди... Бу сафар ариқ бўйидаги катта тут тагида, юзлари аниқга тўлган, қисқ қўзлари тийрак, панжалари пай бўлиб кетган бававалат онахонни кўрдим.

Сўнг опа билан бирга дала айландик, анча суҳбатлашдик...

— У йиллар, — деб Улуг Ватан уруши даврларини хотирлайди опахонимиз, — ҳўжалигимиз камқувват колхоз эди. Бор куч 30 та чолу, 70 та хотин-қиз эди. Ҳамма йигитлар фронтда. Осмон узон, ер қаттиқ, деганларидек кетмонлаб ер чопиб, зовур қовлаб, напгир билан чигит эниб, 300 тонна ҳосил кўтарардик Энди-чи, энди, бригадамизнинг ўзигина бултур 320 тонна пахта топширди. 4 октябрда план бажарилди, байрамгача 150 процент бўлди. Албатта,

ШАКАРХОН ОПАНИНГ

сумда 24 тонна пахта терганим учун беришди, деган эдилар.

Шакархон опанинг ҳар йилги довруғини эшитиб, семинавердик. Чунки биз энди уни яхши таниймиз-да! Опахонимиз стахановчи теримчи бўлди. Москвага бориб яна орден тақиб келди. Кейин уни ўзи

бу энди, болам, техниканинг ша-рофати...

Шакархон опанининг ўғиллари ҳам замонамизга муносиб ўқи-мишли, маълумотли кадрлар бўлиб етишибди: катта ўғиллари Шарофиддин Мўминов қишлоқ ҳўжалик фанлари кандидати, Тошкентдаги Вутуниттифоқ ўсимликшу-нослик институтининг директори. Ўртанчиси Шаҳобиддин Мўминов онасининг ишини давом эттиряпти, колхоз раиси шу қишлоқда. Кенжаси Усмоножон Мўминов олий маълумотли агроном, касби иппан-шувос.

Тиниб-тинчимас Шакархон опамиз ҳали ҳам «бечим бақувват, кўзим ўткир» деб энгни шимариб ишлаяпти. Бу йил гектардан 35 центнердан «оқ олтин» кўтаришини кўзлаяпти.

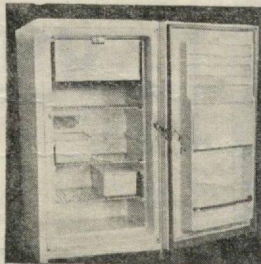
Ана шундай: Шакархон опанимиз уярининг кечаги кунлари ҳам, бу-гунги ҳам эли-юртига содиқ меҳнатнаш бори коммунистнинг иб-ратли ҳаётига тенг.

Ушбу совитиш ускунаси Тошкентдаги Чкалов номли холодильник заводда тайёрланган.

«Оазис» деб ном қўйилган холодильник ўзининг бежиримлиги, қўлайлиги, кенглиги билан аввалги «Восток-2м» холодильникидан фарқ қилади.

— «Восток-2м» холодильникни аммакки аралашма билан ишлаб, уздуксиз тонка доний улашиб қўйилиши шарт эди, — дейди қорхона директори Иброҳим Тоҳиров. — У электр қувватини ҳар ойда 250 килловат кўп сарфларди. Янги «Оазис» холодильникни ўтмишдошига қараганда тўрт марта кам электр қуввати сарфлайди ва компрессорда ишлайди. Терморегулятор ва реле холоди-льникда совуқ даражасини мўътадил сақлаб туради, ток автоматик тарзда ўзи узилди, ўзи уланади. «Восток-2м»нинг ички ҳажми 85 литр бўлса, «Оазис»ники деярли икки барабар катта — 120 литрдир. «Оазис»нинг баҳоси 200—210 сўм туради.

К. БОБОЖОНОВ.

М. БЕК.
Қува.

Иўқ эдик, ўн бўлдик, кейин юз,
Қарабсиз-ки, ҳадемай минг бўламиз.
(Чеварлар суҳбатидан).

Бухоро деганда, минг йиллик жаҳон маданияти кошонасига панжа уриб, ўчмас из қолдирган авлодларимиз руҳи кўз олдимишга келади. Бухоро деганда, буюн Москвамиз хонадонларига ҳарорат берган, Уралнинг гигант заводларини юргизаётган зангори оловимиз ёдга тушади. Бухоро олтини-чи?! Камаланинг етти хил ранги жилваланган қоранғул мўйнасини айтинг! Тиллодан сайқал берилиб, чоклари кумуш билан тинчлаётган зардўз нашталарини кўрган кишининг кўзлари қамашади. Эҳ-а, хазиналар кони, пирн-бадавлат бўлаётган бугунги Бухоро кўрнини ҳар қанча тавсифласа арзийди. Бу гал биз Бухоро зардўзчилари ҳақида сўзлайлик.

Зардўзлик тарихи қанчалик узоқ бўлса, ҳикоя қилмоқчи бўлган фабрика тарихи шунчалик қисқа. Бухоронинг сўнгги амира Олимхон салтанатини безаш учун бу иш билан фақат эрканлар шуғулланган. Бахт кўёши балчиб чиққач, дастлаб ана шу зардўзчилар уюшмасида артель ташкил қилинди. 1928 йилда икки артель ва чакана усталар бирлаштирилиб фабрикага айлантирилди. Ўзбекистонда ягона бу зардўзлик корхонасида ҳамон хотин-қизлар йўқ эди.

Орадан бир йил ўтгач, кўнлам ойларининг бахтли кунинда корхона ҳаётида натта ўзгариш бўлди. Бараварига ўнга аёл фабрика кучоғига дадил кириб келишди. Улар Пўлатой Ҳанимова, Шамсия Аллаевалар эди. Ҳозир уларнинг кўпчилиги нексалик фароғатида. Чеварлар онахони (цеҳдошлари шундай дейишар экан) Нусратбиби эса кўлидан игнани туширмай, ҳамон дўппи тинмоқда. Биринчи суратдаги кўзойнакли нуроний онахон—Нусратбиби Сайфиева. Қарийб ўттиз йилдан буён заршунос. Пай бўлиб кетган панжалар ҳали чаққон, еттита кўзойнакни «толиқтирган», кўпни кўрган кўзлари ҳали ўткир...

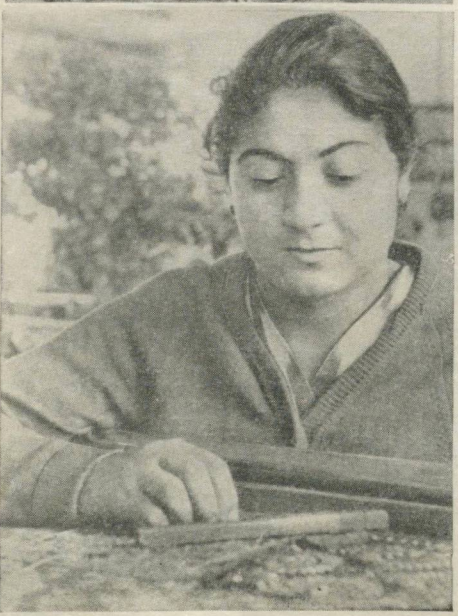
1. Зардўзчилар опахони Нусратбиби Сайфиева.
 2. Коммунистик меҳнат зарбдори Тамарахон Ғайбуллаева.
 3. Энг ёш шогирд Фароғат Жўраева.
- И. ЛАЗАРЕВ расмлари.

Бухоро зардўзлари

Бугун фабрика кучоғи қизлар билан бир олами гулистон. Цеҳга кирган кишининг олтин, кумуш, заррин кашта гуллари оғушида кўзлари қамашади. Кенг, озода саҳи Ильич нурлари билан чароғон. Дарчалар тоқчасига қўйилган ранг-ранг гуллар гўё қизлар наштаасидан нур олаётгандай. Қизлар, анвойи гуллар, заркашта нурларининг турли товланиши ажиб манзара касб элади.

Ҳамроҳимиз фабрика директори Робия Раҳматова ҳозир чеварларнинг ҳаммаси хотин-қизлар эканини айтди. Кейин у ўз чеварлари билан фахрлангандай, Тамарахон Ғайбуллаева, Раҳимахон Қўлдошева, Муяссархон Темирова, Робияхон Имомова, Матлабхон Жалилова, Муслимахон Ғуломовалар билан таништирди. Қаранг-ки, улар кўзойнак гилофига, дўппига, нимчага жамини ноёб нашталарга ўзлари гул чизиб, безан таллаб, нухса ясаб, ўзлари тиккар шанлар. Зардўзчи чеваргина эмас, балки бу дилбарларнинг ҳар бири ҳам ижодкор, ҳам рассом, ҳам амалда яратувчи анойиб истеъдод соҳибалари. Улар бу ота касбини мактабда ўрганишган эмас, шу ерда шогирд тушиб, билиб олишган.

Ленин нишонли зардўзчи Маҳсума Аҳмедова чеварлар даврасида ҳам устоз, ҳам фаол ихтирочи. У ўн йил муқаддам «Ҳосил тўйи» сўзанасини яратиб, натта обрў қозонган эди. «Ўзбекистон пахтаси» деб номланган зардўппи ва икки томонида пахта чаноғи анс эттирилиб, «50 йиллик» деб ёзилган кўзойнак гилофи каби бадий безанли кашталари ҳам ўтган йили юқори баҳоланди. Ижодкорнинг ёш шогирди Муяссархон Темирова ҳам хурсанд. У, бир гурӯпа рассомлар уюшмаси яратган «СОВЕТ ДАВЛАТИГА ШОН-ШАРАФЛАР» деб номланган сўзанани тинишда қатнашди.

Самарқанднинг
2500 йиллиги
олдидан

Регистонда учрашув

Рустам РАҲМОН

Самарқанд кўчалари бада ҳам, қишда ҳам бир хилда гавкум, Айвиқса Регистон маймони.

Бу кўҳна шаҳарга келган жамини одам Регистонга сормай, у ердаги меъморийлик санъати дурдоналари сеҳрига маҳлиб бўлмай кетмаса керак. Мен ҳар сафар Самарқандга борганимда Регистонни сукутда айланишдан, унинг кўпни кўрган остоналарини эиҳрат қилишдан ўзимни тиймайман.

Бугун ҳам тарин одат амри маҳол.

Атрофимда ўз юмушларига шошиб бораётган эру аёл, мактаб талабасию, китоб қўлтиқлаган ўсмир қимир-қимир ўтиб туришибди. Дунёнинг турли элларидан келган турли кийимдаги, турли тилда сўзловчи қора-қура сайёҳлар мадраса кошинларидан кўз узоқмайдилар.

Регистон. Шу мен турган жойда сон мингта яхши-ёмоннинг қадам изи қолмаганиничи? Балки Исқандар Зулқарнайн худди шу ерда отдан тушгандир? Балки Чингизхон ўзи кунфаякун қилган Афросиёб вайроналарини шу ердан туриб томоша қилгандир? Эҳтимол, Амир Темурнинг қадам излари бордир бу ерда? Эҳтимол, Темур хузурига келган испан элчиси шу жойда кутиб олингандир? Балки Мир Алишер Навоий шу

Бухоро зардўзчилари тинкан зарнашталар бугун олам кезипти. Зардўзлик фабрикаси маҳсулотлари бугун Иттифоқимиздан ташқари Руминия, Болгария, Испания, Бразилия ва б.х.б. мамлакатларга етиб борапти. Канададаги «ЭКСПО-67» жаҳон кўргазмасида бу корхона ўн етти хил зардўзлик кашталари билан қатнашди. Булар ҳаммаси кичик фабрика учун жуда катта обрў.

* * *

Корхона шўхрати ва юксалишини белгилөөчи яна бир томон бор. Бу — аъло сифатли маҳсулот тайёрлаш, хом ашё сарфлашда тежамкорликка эга бўлиш ва кўп фойда кўришдан иборатдир. Ишлаб чиқаришнинг бу тармоқлари бўйича муваффақиятга эришишнинг энг қулай йўли — ишни ташкил этиш ва моддий рағбатлантиришнинг янги системасига ўтишдир.

Ишлаб чиқаришни уюштириш бўлимининг бошлиғи Е. И. Петрашенко бу ҳақда шўшилмай, ҳисобини топиб қўйидагиларни айтди:

— Йиллик планини мўддатидан ўн икки кун олдин адо этдик. Қўшимча 29 минг сўмлик иш бажардик. Ҳар бир ойда 28 килограмм соф ипак, 690 грамм олтин ранг, 800 грамм кумуш ранг қатим ип ва 24 метр баҳмал, 17 метр сатин тежалди. Тежамкорлик қўшимча бойлик деганларидек, 25 мингга 600 сўм соф фойда кўрдик. Бу натижалар мўлжалланганидан анча ортди. Ҳатта йиллик муваффақиятлар учун коллективимиз «Москвич» енгил автомашина билан мунофотланди.

Заршунослич фабрикасининг истиқболи яна ҳам қувонарли. Бу ҳақда партия ташкилотининг секретари Уғилой Қобилова ҳикоя қилди:

— Миллий меъморлик асосида нашта гуллари акс этган янги бино қурилади. Давлат план комитети лойиҳани тасдиқлабди. Умуманда бирорта хотин-қиз ишламаган корхонамизнинг бугуни ва келажиги ана шундай...

Юзлаб зардўзчи қизлар наштада заррин нурлар жилолампати. Суратда ифбат билан оҳу кўзларини яшириб турган қиз кечагина чеварлар даврасига келиб, иш бошлади. Яқин йилларда Фароғат Жўраевага ўхшаш қизлар мингга етади. Фабрика кенгайди, довуғи янада тоғ-океанлар оша оламга кетади.

Бенкирза МАҲМУДОВ.

„Гулистон“нинг келаси

СОНИ

буюк доҳийларимиз

КАРЛ МАРКСНИНГ 150 ЙИЛЛИГИ, В. И. ЛЕНИН ТУҒИЛГАН САНАГА

ҳамда

Ўзбекистонда тожик адабиёти ва санъати ўн кунлигига бағишланади

заминдан ўтиб бораётиб, ўлмас загал тўқнагандир? Бобоси салтанатининг ёмрилайётганидан афсусланган Бобир Самарқанд ташлаб кетаётганида шу жойда бир оум тўхтагандир? Балки Улуг Иқтилоб кунларида маълумларга эри олиб келган аёиз инсонларнинг қони тўқилгандир бу ерга? Ҳа, бу дароҳнинг ҳар бир қарич ери, ҳар миқоқ тупроғи табаррук!

Самарқанднинг 2500 йиллик тўйи бўлади. Бу — ўтмиш шўхрати тўйигина эмас, ҳозирги чароғон ҳаёт ва келажак раванқи тўйидир. Агар ҳозирги фаровон турмуш ва эркин ҳаёт бўлмаганида унинг 2500 йиллик тўйи бўлармиди, бундай тўй ярашармиди?

Регистон майдонида кунгиралли беақларга, минг туман турланувчи қошинларга тўймай боққанимда хаёлимдан шу ўйлар кечди. Шу топда самарқандлик бирон нотанишин гапга тутиш хоҳишини пайдо бўлди. Кимни тўхтатсам экан? Сават тўла Пўлоти поини бошига қўйиб бораётган мўйловли кишиними? Ё янави қора янажи сумнасини осилтириб, асфальтнинг дўқиллатиб кетаётган бақалоқ опаними? Ё тўхтаб турган тақси шоферини гапга тутсамми? Ҳў очиқ ҳавода каёб елиётган Вигитдан анча-мунчо гап чиқса керак?

Шу пайт ўрта бўйли, биққи мўсафид иприкларни узун пепарасини етаклаб ўйиб қолди. Аллақандай илжин билан қараган эдим, ота кимлайди. Бу табассум кўнглимдаги андишани эритиб юборди.

Салом бердим. Алди олди. Қўл узатиб сўрашдик. Муддаомни айтдим. Ҳиббондаги тахта курсига бориб ўтирдик.

— Сиз қадимги гапларни айт-яписиз, — деди янги танишим. — Мен эллик йилнинг берибидидаги ишларнинг ҳаммасини кўрганман. Регистонга Иқтилоб байроғини тикишганда йигитча эдим, Ленин ўлигига мотамда йиғилган тумонли одамни кўрмагансиз, Регистонда Калинин ваъз айтган. Йигитларимизни урушга шу ердан жўнатганмиз. Галаба кунги катта сайли Самарқанд умрида кўрмаган бўлса керак... Шунақа, Регистон кўп ишларга шоҳид бўлган...

— Буниси яқши, албатта, — дедим отани ранжитмаслигича тириндим. — Лекин ҳозир аҳвол қанақа? Қандай яшайсизлар? Турмушларингиздан розимисизлар?

Ота ялди қаради. Ўзбекчани яқши биладиган хоржий одам деб ўйлади шенли. Мен бўлсам, болагидай қиёфамни ўзгарتماй турардим. Ота бирпас мулоҳазе қилиб тургач, яна суҳбатга тутинди:

— Худди билмагандай сўрайсиз-а, ўғлим. Қандай яшайганимиз аён-ку. Мана мени олинг. Номим — Ҳатам, фамилиям — Самиев. Катта ишларда ишлаганман. Ҳозир шаҳарда яшасам ҳам бир вақтлар қишлоқ кўчалик соҳаларида хизмат қилганман. Мана энди кенасиб қолдим. Емон умр кечирмадим. Турмушимдан мамнунман. Болаларнинг онаси ҳам ҳаётдан рози.

— Болаларингиз бордир?

— Неवारаларнинг ўзидан ўн бешта.

— Ҳў ҳў! Нечта фарзанддан бу неваралар?

— Бештасидан.

— Ҳаммаси ишласа керак.

— Шу кунда ким ишламайди, ишлайди-да.

— Кўришмасам ҳам танишининг уларни.

— Отанинг юзида бахт балқиди.

— Фарзандларим ҳаммаси оқил болалар чиқди. Катта ўғлим Ким Самиев — тарих фанлари кандидати. Оиласи Кимёхон — ўқитувчи. Булардан етти неварам бор. Шавкат ҳам кандидат. Шу

ердаги Кооператив институтида доцент. Келишим Норияхон ҳам кўёни ишлаган жойда дарс беради. Қизим Қўтфияхон университетда ўқитувчи, биология фанлари кандидати. Кўёним Абдуҳафиз Одилов тарихчи. Кенжа ўғлим Хуршид Самиев Душанбеда фалсафадан диссертация тайёрлади. Қаллиги Мунираҳон институтда ишляпти.

Кўтилмаган бу ҳикоядан ҳайрон эдим. Ахир, мен бу одамни танилаб, тўхтамадим. Ҳўзи дуч келиб қолди. Эҳтимол, боғи бақалоқ онадан ҳам бундан қизиқроқ ҳикоя оштардим? Сават тўла Пўлоти нон элтаётган мўйловли киши ҳам мен эшитмаган янги бир воқеани баён этарди? Таяси шофери билан танишганимда балки ён дафтарим тагин бир ҳаётий мавзуга бойирди?

Ҳатам ота Самиев мени уйига танилди.

— Қайси кўчада турасиз? Валки кечкурун кирарман, — дедим. — Марҳамат, биз Озод кўча, 3-уйда турамиз.

Озод кўча, 3-уй.

Тўғри! Жуда тўғри, отахон! Сиз чиндан ҳам озод кўчада истиқомат қиласиз. Озод кўчадагина эмас, озод шаҳарда, озод республикада, озод мамлакатда яшайсиз. Шунинг учун ҳам ҳаётингиздан мамнунсиз.

ОЯБЕК

Ҳурматим чексиз

Мен эндигина адабиёт йўлига кириб, шоир бўлишга уринганимда, гўё машъал каби ёритиб, ҳаётимга Горький кириб келди. Ўзим хийла улғайган, бўйим чўзилган бўлиб, техникумда ўқир эдим. Рус тилини яхши билмаганимдан қийналсам ҳам Горький асарларини ўқидим. Муаллимларимнинг кўпчилиги рус эди, уларнинг ёрдами билан рус адабиётини ўргана бошладим. Биринчи галда машҳур «Лочин ҳақида қўшиқ»ни ўрганиб, минг азоб, лекин муҳаббат билан суюниб таржима қилдим. У тахминан 1926 йилда «Ер юзи» журналида босилиб чиқди. Уша вақтда мен Урта Осиё давлат университетининг студенти эдим. Мактабларда дарсим кўп, иш кўп, лекин узоқ нечалари уйқусиз ўтириб, Горький асарларига берилардим, шафқ билан ўқирдим, ўрганардим. Горький асарларини мукамал ўрганиб, ҳазм этдим, сингдирдим ва Горькийнинг асарлари хазинасидан олган сабоқларим ёрдами ила ўзим проза соҳасида йўл топдим. «Кутлуг қон», «Навойи», «Олтин водидан шабадалар» асарларимни яратдим...

Ҳ. ШАМС

Мен унинг уйида бўлдим

Мен Максим Горькийнинг асарларини ўқиб, шундай буюк ёзувчи билан гаплаша оларимкинман деб умид қилардим. Лекин кўриша олишимга ҳеч ишонмас эдим. Унинг асарларини ўқиганимда унда бўлган санъаткорликка ҳавасим келарди. Уйлардимки, шундай буюк бир ёзувчининг ҳузурини бўлиш, у билан гаплашиш жуда қийиндир деб. 1934 йилда уни ёзувчилар қурултойини очиш вақтида биринчи кўрдим. Уйига борганимизда менга шундай туюлдики, гўё ўлиб кетган отам тирилиб келгандай бўлди. Унинг содда, меҳрибон гаплари ҳамма вакилларга ҳам баббаравар эди. Бизнинг ўйин ва ашулаларимизга қўшилиб турди. Мен бу учрашувни унутмайман.

Мен унинг «Она» асарини инки қайт ўқиб чиқдим. Бу асар ўқишга жуда ўнғай бўлиши ва тарихий фантларни яхши беришдан ташқари, меннинг ўзимга қандай қилиб ёзиш кераклигини яхши ўргатди.

Мен «Ҳуқуқ» романини ёзганимда, «Она»дан кўп нарса ўргандим.

«Қизил Узбекистон», 20 июнь 1936.

М. ГОРЬКИЙ

Кимки бизда мутахасссларнинг аччиқ ҳазиллари, мухбирларнинг таҳқирлари, тағи бўш асослар, замписиз ишовчлар ёрдамида биладигани янги ва улкан бу қитъага — Совет адабиётига яқинлашишни истаса ва унинг ранго-ранг тили, «фото суратлар» каби муғлил вайроналар устида қураётган янги воқелигининг қайдан бошланганини ҳам тушунишни истаса, у аввало ишни Горькийдан бошлаши керак.

Луи АРАГОН.

Ишчиларнинг Биринчи Майни байрам қилмоқда қаңирган варақалари ҳар кеча дегрли деворларга ёпиштириллар, улар ҳатто полиция эшикларини ҳам кўриниб қолар, фабрикадан бўлса уларни ҳар кун деярли топиб турардилар. Эрталаб полициячилар сўкина-сўкина ишчилар маҳалласини айланишар, деворлардаги гунафша рангли қоғозларни йиртиб ва қирқиб ташлар, тушга бориб у қоғозлар ўтинчиларнинг оёқлари остида пирираб, кўчаларда яна учмоққа бошлар эди.

Шаҳардан жосусларни юборганлар, улар бурчак-бурчакда туриб олишиб, ўзаро шодланишиб ва жонли-жонли сўзлашиб, фабрикадан ошхонага ва ундан яна фабрикага ўтаётган ишчиларни кўздан кечирадилар. Полициянинг оқибатини кўриб ҳамма хурсанд бўлар, ҳатто кекса ишчилар ҳам кулишиб бир-бирларига:

— Нима қилаётирлар-а? — дейишар эди.

Ҳар ерда одамлар тўплашиб, тўлқинга солувчи чақириқни қизгин-қизгин музока-

ра қиладилар. Турмуш қайнаган, у бу кўкламда ҳаммани қизиқтиратурган бўлган, ҳаммага ҳам аллақандай энгиллик келтирган, баъзиларга — «ишбузарлар»ни аччиқ-аччиқ сўқиб, тажнганмоқ учун яна бир баҳона, баъзиларга эса — даҳшатли ҳаяжон ва умид, яна баъзиларга — улар озчилик — ҳаммани уйғотаётган кучнинг ўзларидан нборат эканини идрок қилишдан келган ўткир бир шодлик берган эди.

Павел билан Андрей кечалари ухламас эдилар, десак мумкин. Иккаласи ҳам гудокка яқин чарчаган, овозлари битган, ранглари оқарган ҳолда уйларига қайтар эдилар. Она уларнинг кечалари ўрмонда, зах ерларда мажлис қўраглари билар, маҳалла теграсида кечалари отли полицияларнинг бир нарса ахтариб юрганлари, жосусларнинг ўрмалашиб қолганлари, баъзи бир ишчиларни тутиб ахтарганлари, тўдаланган одамларни тарқатганлари ва баъзан уни-бунни қамоққа олганлари унга маълум эди. Ўз ўғлининг ҳам Андрей билан бирга ҳар кеча қамоққа оли-

ниши мумкин эканлигини пайқаб, ана шу нарсани ўзи ҳам хоҳлагандай бўлар, бу иш унга уларнинг ўзлари учун хайриятли бўлиб кўринар эди.

... Мана кўлдан кутилган кун — Биринчи Май ҳам келди. Гудок бурунгидай талабгорларча ва амирларча ўқирди. Бутун кеча бир нафас ҳам кўзини юммай чиққан она ириб ўрнидан турди, оқшомдан тайёрланиб қўйилган ўтин-самоварга ташлади, бурунгидай ўғли билан Андрей ётган уйнинг эшигини қоқмоқчи бўлди, лекин бироз ўйлагач, қўл силтади ва худди тишлари огриган кишидай қўлини бетига

қўйиб, дераза ёнига ўтирди... Оқиш-оч кўк осмон бўйлаб, бугинги шовқинли ўқиришидан чўчиб учган катта қушлардай энгилтак оқ булутларнинг оқ ва қизғиш галалари шошиб-пишиб сузиб борадилар. Она булутларга қараб, ўз кўнглини тинлар эди. Шу тонда унинг боши оғирлашган, кечаси ухламай, мудраб чиққан кўзлари эса қовжираб ётарди. Кўкрагида ажиб бир тинчлик бор, юраги бир текис урмоқда, ўзи оддий нарсалар тўғрисида ўйланди...

«Самоварни эртарақ қўйдим, қайнаб тамом бўлди-да! Майли, улар бугун узоқроқ

М. ГОРЬКИЙ

Биринчи Май

(„Она“дан парча)

Илья Артамонов деган одам буларкан. У — баҳайбат, ўзига ишонган, ёвуз ва ўтман киши. У мурчиқ бир шаҳарчани йўғотади, бу ерда фабрика курдиради, ўз хўминни ўтказиб, ўзининг ҳокимлигини кўрсата бошлайди. Унинг Пётр ва Никита деган икки ўғли ва бола қилиб олган Алексей исмли янгиани бор.

Илья каттакан даракта ўхшайди, болалари эса унинг илдизлари. У, болалари ҳам ўзидай даракта бўлишини истайди, лекин у қулаб тушгандан кейин, болалари ҳам унинг изидан чириб кетадилар.

Никита анаси Пётрнинг хотинини яхши кўриб қолади. У ўзини ўлдиришга қасд қилади. Оқибат, «ғуноҳлар эвазига худога ёлвориб» учун монастирга жўнайди. Ичида худога унча эътиқоди ҳам бўлмаган бу майиб, бунки одам «художўйлар хонадони»да ўлиб кетади.

Алексей шожкин умр ўтказайди, кўнқисдан бир нечаси узилади.

Пётр осовийшта яшамоқчи бўлади. Тез орада ичкиликка муккасидан тушади. Зинаида деган бузуқ хотин билан дон олишади. Умири ўтгач, ҳаёти бемаъни ўтганидан тутақайди. Таҳқирли бир ҳолатда адо бўлади...

«Артамоновлар иши» китоби — худди шуларни ҳикоя қилади. Китобда биз эслаган ишлардан бошқалар ҳам бор. Шулардан бири — Антон тентак. У доимо «...арава гилдирагини йўқоти» деган кўшинни айтиб юради. Бу кўшини ундан бошқаларга ҳам юзади. Бу кўшини китоб сўнггида оддийгина бир сўз бўлиб, қари хизматгор Тихоннинг оғзидан чиқади. У уна-ухонлари орасида тирик қолган, қартайган Пётр билан рўбарў ўтириб, уларнинг хонадонидан ўтган бутун ёвузликларини, хунук ҳодисаларини унинг юзига солади. Сўзи орасида «...арава гилдирагини йўқоти», дейди.

Бу — оддий арава эмас. Горький

бу аравани беҳудага китоб ичидан олиб ўтгани йўқ!

Бу — кўнжа замонанинг араваси эди. Пётрлар мана шу «арава»нинг «гилдираги»га ёпишдилар, гилдирак уларни учуриб юборди, арава эса гилдирагидан жудо бўлди.

Пётрлар бадбахт одамлар. Аммо, улар мулк эгаси эдилар, улар бадавлат эдилар ва улар бировнинг қизини тортиб олишдан, бегуноҳ бир болани ўлдиришдан, одамларни бадбахт қилишдан тоймас эдилар.

вулади. Шаҳарлар сийнасида осмонга кўтарилган пага-пага тутун булутлари куюқлаша борди. Корхона... корхона... Одам... одам... одам... Очлар кўп, юпулар кўп, уйсиз-жойсиз ғариблар кўп. Уларнинг кучли кўллари ишга зор, аммо иш етишмайди, корхона етишмайди... Улар кўча-кўчаларда санқийдилар, майхоналарда, бозорларда санқийдилар, хароб бўлганлари учун ичадилар, ичиб хасталанадилар, несту нобуд бўладилар... Уй толган, иш толганлар ҳам

шундагина улар ўзларини эркин ва саодатли ҳис этадилар...

Горький мана шу — «арава» ўз «гилдирагини йўқотаётган ва буткул йўқотган даврни кўрди ва бу даврни ҳар нарсадан кўпроқ ёзди. Уша даврни Горькийчалик чуқур тушушган ва Горькийчалик нег, аччиқ хотира қилиб, авлодларга ёзиб қолдирган ҳеч бир одам йўқ. Тарихчилардан ҳам, расомлардан ҳам кўпроқ бунни Горький қолдирди.

Омон МУХТОРОВ

ИНСОН мағрур жаранглайди

ГОРЬКИЙ ҲАҚИДА УЯЛАР

Дахшат! Горький нечаги кундаги шундай дахшатли мулк дунёсини кўрди ва бу дунё устидан, ўз тили билан айтганда: «Яланг юрак билан, миҳлар ва шиха парчалари устидан юргандай...» юриб ўтишга мажбур бўлди.

Ер ва сувдан айрилган, очинқан, уст-боши ва оёқларидеги увадалардан булан «мулкни» қолмаган дехқонлар шаҳарга гурас-гурас нела бошладилар. Шаҳарлар гу-

ҳаётдан ёлчимайдилар. Очлик ва юпунликдан аччиқ аламларга тўлиб, усунуларни уриб синдирадилар... «Арава» бўлса, бетинини ғижирлайди ва «гилдираги» билан одамларни янчиб кетаверади. Бу шафқатсиз «арава»нинг одамлар ҳаёти, уларнинг юраги ва ҳасратлари билан иши йўқ. Бу — одамларни хўрлади!.. Хўрланганлар қўзғаладилар, улар бутун кудратлари билан «арава»га ташланадилар, уни парчалайдилар ва «гилдираги»дан жудо қиладилар. Ана

Горькийнинг Чехов ҳақидаги бир мулоҳазаси эса тушди. Горький Чеховнинг «Тутқаноқ» ҳиссасидан сўз очиб, бу адиб инсондаги нозикликларни нақадар чуқур ҳис этганига қўйил қолганини айтиди ва Чеховда ҳаётнинг, инсоннинг ёркин бўёқлари «нима учундир» камёб эканига ўқинч билдиради. Горькийнинг ўзи ҳам Русининг зулмат даврини, дахшатли инсон ҳаётини ҳар нарсадан кўпроқ ёзган экан, бу ўқинчининг боиси нима?!

Чехов дунё дахшати бағридаги эзгилиб-увадаланган инсонларни худди ҳаётнинг ўзидагидек қилиб тасвирлар эди. Уқинган одамнинг юраги сиқилар, қабоҳатни кўриб қаттиқ эзиларди. Горький худди ўша дахшатли дунёни кўрсатиш билан бирга, агар унинг бағридаги инсонларга эзгу ҳаёт берилса, улар қандай поизи ва гўзал одам бўлишларини, қандай баҳодир бўлишларини ҳам ҳеч кимнинг кудрати етмаган жуда катта ишонч билан айтди. Горький инсон бахосини ҳеч бир адиб кўтара олмаган ҳаёлий бир юксаликка кўтарди.

Усмилригимизда китоблардаги кишиларни «салбий» ва «ижобий» деб иккинга бўлиб ташларди. Бизни «хунуқлардан жирганиб, эзгуларни севишга» ўргатган эдилар.

ухлаб олишсин, иккови ҳам тоза чарчаган!»

Қўшнинг қувноқ, ўйноқи шувласи деразадан мўралади; она унга қўлини тутди, шувла йилтираб унинг қўли устига тушган эди, она ўйчан ва мулоим кулимсирагани ҳолда, яна бир қўли билан уни юмшоқгина эркалатди.

Иккинчи гудок у қадар ўзига ишониб етмагандай, қуёқ ва намли овози қалтираб, секинроқ чақирди. Онага у бугун ҳар кунгидан узоқроқ қичқирган каби туюлди.

Юзларида қизил доғлари билан, ёниб-күйиб юргурганча Федя Мазин кириб келди.

Ҳаялов ва севишча тўлиб кетганлигидан, у интизорлик сиқинтинсини тарқатиб юборди.

— Бошланди, — деди ва шу билан сўзга киришди. — Халқ қимирлаб қолди! Кўчага чиқаётир, юзларига қарасанг, худди ойболтага ўхшайди. Весовишкови билан Вася Гусев ҳам Самойловлар фабриканинг дарвозаси олдида турнишиб олиб, ҳа деб сўз қилишдилар, ишга деб келганларнинг кўлини уйларига қайтариб юборди-

лар. Қани, юринглар. Вақт бўлди. Соат ўн...

Она кўчага қичиб, ташқарида одам овозларининг безовта ва мунтазиб гуз-гузларини эшитгач, уйларнинг деразаларида ва ёшиқ олдиларида — ҳар қаерда унинг ўғли билан Андрейни мароқли назар билан кузатган одам тўдаларини кўрганда — унинг кўзларига туманли бир қора келиб тўхтади ва дам оч кўк, дам тўқ сурранг товляниб, тусини ўзгарта-ўзгарта, живирлай бошлади. Улар билан саломлашанлар кўп ва у саломларда аллақандай бошқа бир хусусият бор эди.

Муюлишининг нариги ёғида, торгина бир кўчада, юзгача келадиган бир оломон тўдаси тўплаган ва унинг ичидан Весовишковнинг овози келар эди.

Одамларнинг бошларига: — Визинг қонимизни, ме-ванинг сувини олгандай, сўриб олмақдалар! — деган дағал сўзлар ёғилар эди.

Бир неча киши бирдан гувиллаб жавоб берди: — Тўғри!

— Уринаётир, азамат! — деди Андрей. — Қани мен ҳам бориб унга ёрдам берай...

У энганди ва Павелни тўхтатиб қолишга улгурмасдан туриб, ўзининг новча ва ихчам гавдасини, тўкка ботган пармача каби, оломон орасига жойлаб олди. Сўнгра унинг оҳангдор овози жарангади:

— Уртоқлар! Ер юзида ҳар хил халқлар — аҳудийлар, немислар, инглизлар, татарлар яшайди, дейишди. Аммо мен бунга ишонмайман! Минг йил қайнаса ҳам қонни қўшилмай турган ёлғиз икки халқ, икки уруғ бор — бойлар билан камбағаллар. Одам болалари ҳар хил кийиниб, ҳар хил гап-лашадилар, аммо сиз француз, немис, инглиз бойларининг ишчи халқига қандай муомала қилганини кўрсангиз, биласизки, уларнинг ҳаммаси ҳам ишчилар учун — ўғриллардир, етти пуштига минг лаятат!

Оломон орасида алланим кўлиб қўйди.

— Энди нариги биқинини айлантириб кўрсак, биламизки, француз ишчиси, татар ишчиси, турк ишчиси — ҳаммаси

ҳам бизга, рус ишчиларига ўхшаб ит кундида яшайдилар.

Кўча томондан борган сари одам ёғилар ва одамлар, жингина бўйинларини қўзишиб, товонларини кўтаришиб, биринкетини тор кўчага тикилар эдилар.

Андрей овозини қаттиқроқ чиқарди.

— Полиция! — деб қичқирди биров.

Тўртта отлиқ полиция қўлларидека қамчи ўйнаётди, тўпна-тўғри одамларнинг устига от солиб, катта кўчадан тор кўчага кириб келдилар:

— Тарқал! — деб қичқирдилар.

Одамлар чор-ночор отга йўл бериб, қовоқларини содди-лар, баъзи бирлари деворларга тирмашдилар.

Аллақимнинг жарангаган, жангари овоз билан:

— Тўғизларнинг тағига от беришиб қўйибди, улар бўлса — «биз ҳам саркардамиз», деб хириллашни қўймайди! — деб қичқиргани эшитилди.

ЧУЛПОН таржимаси.

ИНСОН мағрур жаранглайди

Уша даврлар Горький китоблари биринчи бора мени ўзига тортиб қўяди. Улардан анча-мунчасини ўқидим. Горькийнинг тилга олинган ҳалиги романи, «Чўлда», «Новалов», «Архип бобо ва Лёньна» сингари ҳиқоялари, «Россия бўйлаб» китобини жудаам яхши кўриб қолдим.

Бунга сабаб улар менинг тушунчани ағдар-тўнтар қилиб юборди, мен энди жирканшидан кўпроқ кишиларнинг ачиқ қисматига эътиборини ўргандим.

Богги Пётр Артамоновнинг паҳонликти кетганига, одамларни бадбахт қилганига, энг аввало, уша «арава», уша чиркин ҳаёт гуноҳдор. Шунинг учун ҳам, биз бошда уша ҳаётдан, сўнг эса Пётрдан нафратланамиз.

Пётрга озгина «қариндошлиги» бўлган Фома Гордеевни эсланг. Горький шу одам номидаги китобида «арава» билан «ғилдиран»ни тилга олмайди, аммо бу ерда ҳам улар бор. Фома Пётр ва унинг ука-уахонларидан юз чандон пок-казроқ одам, кўнгли тоза одам. У инсондай яшамоқчи бўлади, шунга интилади ҳам. У пётрлардай везулки кўчасида бемалол надам босмайди, ҳатто бу кўчага кирмасликни тиришади. Аммо, барибир, Фома Гордеев ҳам бахт топмайди. «Гилдиран» уни ҳам паҳонлаб кетади...

Горький бундай кишиларнинг мулк замонидаги қисматига ачинади, бизни ачиншига қорлардан, айтинг-чи, биз ўқувчилар, уларга қандай қилиб ачинамайлик!

Яхши китоблар кишини инсон фарзандига шафқат кўзи билан қарашига ўргатар экан. Инсондаги хунуликларни нўрганда, уларнинг ҳолига кўпроқ ачинашига, эзуликларни нўрганда инсон билан фахрданишига ўргатар экан. Мусулмонлардай, инсонни «сен жаннатий» ва «сен дўзахий» деб икки томонга бўлиб ташлашларни инкор қилар экан.

Инсон фарзандига шафқат кўзи билан қараш — энг буюн туйғу. Максим Горькийнинг ўзи бу туйғунни чуқур ҳис этмасда, ҳеч қачон: «Мен ҳамма одамларнинг бахтли бўлишини истайман!»—демас эди.

Баъзан биз,— ёш қаламнашлар орасида шундай сўхлат ўтади:

— Горькийнинг «Хужайин» ҳиқоясини ўқиганмиқсиз?

— Ҳа... Энди Горький жуда зўрда!

Бу — маълум гап. Масалан, «Горький китобларида баъзан ошқича қуюқ бўёқ ишлатишлар бор» дейилса бўлмасмики! Рус адабиёти буюкларни ёзиш йўли билан, ҳаётга қарашлари билан бир-бирларига ҳеч ўхшамайдилар. Уларнинг ҳар бири ўзгача. Мана

шу нарсалар ҳақида баҳс очилса, «ишчанор» гап бўлармики! Горький ҳақидаги ҳалиги гап аслида лилглик ҳам эмас, ҳарқалай «зўр» деб қўйгандан кўра, яхшироқ.

Горький пайгамбар эмас, ўзи нўтарган ҳаёлий юксаликдаги инсонлардан биридир. Унинг китобларини яхши кўриб мафтун бўлиш ҳам, уларни ўрганиш ҳам гуноҳ эмас.

Горький пайгамбар эмас. 1931 йил май ойида Горький Москвага келади ва Качалов кўчаси мулошидаги инки қаватли уйда умри охиригача — 1936 йилнинг июнигача яшади.

Бу хонадон эшигидан киришингиз билан у сизга немани эслатади. Инкинчи қаватга кўтариладиган зина бунур, совуқ мрамар билан қопланган ва ранги ҳамда гадир-будурлари билан зангори денгиз тўлқинларини эслатади.

Горький денгиз ва тўлқинларни — заминни севганден севган ва улар ҳақида — замин ҳақида шоирона ёзганидек, кўп ёзган.

...Аммо бу он, денгиз бутун суви билан ҳам — юрагимдан сени сира юва олмайди,—

сингари шерьий сатрлар ҳам Горький китобларидаги кишилар оғзидан чиқсада, бир вақтлар Горькийнинг ўз қўли билан ёзилган.

Ҳалиги уйни Горькийга топширган кишилар, у хурсанд бўлиб кетади, деб ўйлаган бўлсалар, эҳтимол. Аммо Горький бу уйда яшашига яшаган-у, ҳеч қачон бу уйдан хурсанд ҳам бўлмаган, бу уйни унча ёттирмаган ҳам. Балки бу совуқ нема, жонсиз тўлқинлар, умуман нотабиийликни ёмон кўрган ёзувчи одамнинг ғашига текин. «Қандайдир нелишмаган, хунук...» — дер экан Горький, «кема» ва «тўлқинлар»га қараб.

Бўйи бир метру саксон сангиметр бўлган бу узун, ноқта, серпал одам эрталаб соат саккиздан кундуз соат иккига довр инкинча кабинетда, наттанон стол олдига ишлаб ўтираркан. Унинг кабинетида бир-инки сурат ва турли-туман тошлардан ясалган ичкична ҳайкалчалардан бошқа деврир ҳеч нарса бўлмаган. У наттанон столда ишлашнинг умуман хуш нўрган. Стол юзида бир даста қороз, сибёхон ва ручна, бир неча ранг-баранг қўлам ва нимқосадай неладаган гўллор, чуқур кулдон бўлган. Горький ёзиб ўтирар, ёзгани ёқма ёқмаса, дарровгина у варақини кулдонда куйдириб ташларкан. Ручка билан ёзар, ранг-баранг қўламлар билан эса тузатишлар ни ритаркан.

Горький ўзи нўрган кишилар, одамларнинг феъл-атвори, турли-туман воқеаларни жуда яхши эслаган ва жонли қилиб ҳиқоя қилиб бера олган. Бироқ, ҳар қандай фактни эслашга ҳам қийналаверган. Қайси митоби қайси йилда ёзилганини кўпинча айтмаган. Буни кўйинг, ҳаттоки ўзи туғилган йилни ҳам эркин айтиб беришга қийналган.

Унинг уйига кунда хат ёғиларкан. Ўзи «олтмиш тўқизтагача хат олган кунларим бор», деган экан.

Горький кўча-қўйда елкасини сал бунки, кўпинча кичкина, эски бир чөмөдан кўтариб юраркан. Ғалати табияти билан бөёён заминда «кулайини топиб» юрмалаётганга ўхшаркан.

Горький қахрамонлари сув остиданги натта тошларга ўхшайдилар. Унинг қахрамонлари, умуман, ўз нудратлари билан фақат ергагина сикмөётганга, ер тубига оёк қўзиб, осмонга бошларини узатиб турганга ўхшайдилар. Горькийнинг ўзи ҳам худди шундай одам бўлган. Хаёлпараст, ўта шоирона табиятдаги одам...

Горький ўзини шерьга лаёнатсиз деб билган ва бир умр ўз-ўзидан хафа бўлиб юрган. Ленин у бир умр ҳар кун эрталаб шерь ёзиб нўрган ва кўп шерьлари кўшонга тушган...

Горький шерь учунгина берилган буюк эҳтиросини насрга солди. «Тошлар ҳам қўшиқ куйлаяпти!» дейди Горький.

«Россия бўйлаб» китобида «Танга» сарлаҳали ҳиқоя бор. Ун уч ўшлардаги бир бола беҳаё хотинлар даврасида ўз ҳаёсини, гўзал ифратини йўқотмаган ўттиз ўшлардаги бир аёлни яхши кўриб қолади. Аммо худди шу аёл бир кун боланинг нозик нўнглини қўчириб юборади. Бир байрам кунини маст-аласт меҳмонлар шу хизматкор болага янги ва эсини тангалар инъом қилишади. Бола ўша аёлни ўйлагани учунгина меҳмонларнинг бу инъомларини олиш хўрлик эканлигини ҳис этади, улади, қўлига қадок тошлар босилаётгандай бўлади. Аммо ўша аёлнинг ўзи ҳам нелади-да, худди ўша меҳмонлардай, боланинг нафтига битта танга ташлаб кетади. Горький шу ўринда «кнатталиги йирини ёш томчисидай келадиган тангани нафтимга босди...» дейди. Бундай шоирона тил ва табият Горькийнинг ҳамма китобларида бор.

Горький ўз даврини тўқис ёритолгани учун буюкир!

Горький инсонни ҳаёлий бир юксаликка кўтара олгани учун буюкир!

Горький инсон фарзандига шафқат кўзи билан қарашга ўргатгани учун буюкир!

Горький шоирона табият эгаси бўлгани, китоблари шоирона эканлиги учун буюкир!

Максим Горькийнинг рус тилида ўттиз том китоби бор. Ўзбек тилида, айрим-айрим чиққанларини айтмасан, яхлит ҳолда уч том китоби бор. Бу китобларда яхши таржималар ҳам, ўрта ва бўш таржималар ҳам учрайди. Горький китобларини қачондир ўзбек тилида ҳам ўттиз том қилиб чиқариш мумкин бўлар, қачондир у таржималарнинг ҳаммаси юксак саналар... Аммо, ҳар бир адибни ўз тилида ўқишга нима етсин!

ГОРЬКИЙ ЎЗБЕКЛАР ХОНАДОНИДА

1. «Максим Горькийдан». «Маориф ва ўқитувчи» журнали, 1928, № 4, Қайсар Ҳикमत таржимаси.

2. «Мен қандай ўқидим». Тошкент-Бую, Ўздавнашр, 1931, 24 бет.

3. «Болалик». Тошкент, 1931, 238 бет. Қайта нашрлари: 1932, 1933, 1941.

4. «Рус подшоши олдида». Тошкент-Бую, 1931, 22 бет. Турсуи таржимаси.

5. «Лочини кўши қўшиғи». Тошкент, 1931, 10 бет, Насрулло таржимаси.

6. «Агар душман таслим бўлмаса, уни йўқотадилар». Т. 1931, 16 бет.

7. «Тўқизинчи январь». Т. В. Унаншр, 1931. Қайта нашри: 1938, Сиддиқ Мирсаидов таржимаси.

8. «Илгалар». Т.-В., 1931, 26 бет.

9. «Зарбдор адабиётда». Т.-Самарқанд, 1932.

10. «В. И. Ленин ҳақида». Т. Ўздавнашр, 1935, 56 бет. Қайта нашри: Тошкент, Ўздавнашр, 1940.

11. «Манар Чудра». Т.-В., 1932, 24 бет. Қайта нашри: Т., 1939.

12. «Туннель». Т.-Самарқанд, 1932. Қайта нашри: 1933, Аммиров А. таржимаси.

13. «Заводлар тарихи». Т.-В. Унаншр, 1932, 24 бет. Ҳамид Олимжон таржимаси.

14. «Менинг дорилфунунларим». С., 1933, 136 бет. Қайта нашри: 1937, Абдулла Қаҳҳор таржимаси.

15. «Мақолалар». Т.-С., Ўздавнашр, 1933, Абдулла Қаҳҳор таржимаси.

16. «Она». Т.-В., 1933, Чулпон таржимаси, Қайта нашрлари: 1935, 1936, 1937, 1939, Абдулла Қаҳҳор таржимаси: 1950, 1955.

17. «Артамоновлар иши» Т.-С., 1935, 139 бет. Юсуф Тоҳирий ва И. Иниссен таржимаси. Қайта нашри: 1941 йил, 368 бет. Ўздавнашр.

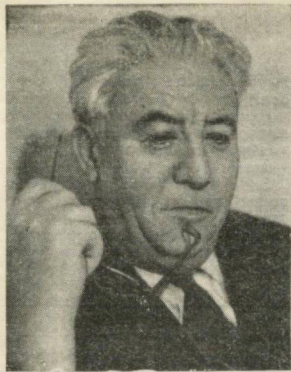
18. «Архип бобо ва Лёньна». Т., 1937, 30 бет. Қайта нашри: 1938.

19. «Асарлар» (3 томлик). I Т. Т., 1958. (Манар Чудра, «Қиз ва ўлим», «Изергил кампир», «Челкаш», «Лочини ҳақида қўшиқ», «Қоновалов», «26 ва бир қиз», «Фома Гордеев», «Бўрон кўши ҳақида»).

20. «Асарлар» (3 томлик). III т. Т., 1960. («Болалик», «Малайликда», «Менинг университетларим», «Хужайин»). Таржимонлар: Ойбек, Ҳамид Олимжон, Абдулла Қаҳҳор, А. Мухтор, Ҳамид Гулом, Миртемир.

М. Горький асарлари ўзбек тилида ҳаммаси бўлиб, 1953 йилгача 61 МАРТА АЛОҲИДА НАШР ЭТИЛДИ. БУ КИТОБЛАРНИНГ УМУМИЙ ТИРАЖИ 537600 НУСХАГА ЕТАДИ. Максим Горькийнинг «Она» романи 7 марта, «Болалик» асари 6 марта, «Менинг университетларим», «Туннель» каби асарлари 4 марта нашр этилди.

Менинг бахтим

УЎЎУН,

Ўзбекистон халқ шоири,
Ҳамза мукофотининг лауреати.

Хазиначи

Мени гапта солма, вақтинчи олма,
Бошимда борини ёзиб қолайин.
Ақлимни, ҳисимни ва илҳомимни
Имкони борича ишга солайин.

Бошимдаги гавҳар, қалбимдаги дур
Бари халқимники, халқининг мулки.
Биронга гавҳарни яшириб қолиб,
Яна эл олдига бўлмайин кулки.

Ҳаққим йўқ биронта гавҳарни, дурни
Яшириб қолишга халққа бермасдан.
Эзилмасдан колса биронга шеър
Дейишар хиёнат қилибди қастдан.

Бошимда неки бор, қалбимда не бор
Халқники, — мен фақат хазиначиман.
Мен фақат боғбонман, халққа мансубдир
Шеърят боғида гуллаган чаман.

Мен учун шу бахт

Ташлаб кетаман деб қўриқтима, — менга
Бир фикр ҳақиқат берур тасалло:
Ўзинг мени ташлаб кетганимда ҳам,
Ишқинг юрагимдан кетмагай асло.

Қанча уринмагил, бари фойдасиз,
Олиб кетолмайсан ишқимни ҳеч вақт.
Ўзинг кетарсану, севгинг мен билан
Умрбод қолади — мен учун шу бахт.

Ҳаётни севганлар

Ога-боболарим севишиб келган,
Набираларинг ҳам севиши аниқ.
Мен нега севгидан маҳрум бўлайин?
Севги оташдан юрагим ёниқ.

Шу олов эмасми мени қаритмай,
Севги қўшиғини озгимга солган?
Севги қўшиқлари тугамас ҳеч вақт,
Севги мерос бўлиб азалдан қолган.

О, агар шу тугли севги бўлмаса,
Ҳаётимдан маъно кетган бўларди.
Агар жудо бўлсам муҳаббатимдан,
Умрим куз гулдай дарҳол сўларди.

Ошиқлар яккалаб қўйишмас мени,
Қўшилар мен айтган тўғри фикрга.
Ҳаётни севганлар мени тушувар,
Ҳаётни севганлар мен билан бирга.

Севги водийсига бошлайин сизни,
Севги водийсининг боғлари сўлим.
Севги қўшиқлари давом этади,
Бу қўшиқни фақат тўхтатар ўлим.

Севги ҳақида

(Ярми ҳазил, ярми чин)

Бир кун шеър ўқисам севги ҳақида
Бир кекса хокимга ёқмабди бу гап.
Таъби тирриқ бўлиб, зисаси қотиб,
Енидагиларга сўзлабди тусабот:

«— Еши фалон ерга бориб қолгану,
Яна, ишқ ҳақида шеър ўқир шоир!
Ҳа, нима, дунёда байт қуриганими
Дурустроқ, супороқ мавзуга доир?!»

Ҳа, ахир, суюлмай, ёшига қараб
Шеър ўқися да, ўқиса! — демиш.
Унинг назарида ишқий шеърни
Еш-яланг ўқиса ярашар эмиш.

Хўш, севги ҳақида ўқиган шеърим,
Нега, энди, газаб қўзабди унда?
Фалон ёшдан фалон ёшгача севиш
Мумкин деб, айтилган қайси қонунда?!

Севги кексанг ҳам, ёшни ҳам бирдек
Сехрлаб, домига тортади, дерлар.
Еши ўтган сайин инсон қалбига
Севгига иштиёқ ортади, дерлар.

Барчага баробар асл муҳаббат,
Севги қарамайди ёшу қарига.
Ҳаммага ҳам бирдай йўл очиб, ахир,
Эзгу муҳаббатнинг гулланларига.

Ахир, айтишган ку ҳамма ёшдаги
Одам ҳам севгига асир бўлар, деб.
Севги юксалтирар покиза руҳини,
Севги пок юракка қимматбахо зеби!

Шуви билиб қўйся, муҳтарам хоним,
Онт ичиб айтаман севги номига:
Кези келганида ёш ҳам, қари ҳам
Баравар ялинар севги домига.

Борингки, бунга ҳам қўнмаса агар,
Бошқа бир ваз айтмай шеъримни ёқлаб:
Қанча ёзган бўлсам севги ҳақида,
Ёздим шоир деган номимни оқлаб.

Шоир шоир эмас пок муҳаббатни
Тараннум қилмаса булбулдай сайраб.
Дувёнинг қизиги қолармида, айт,
Севги бўстонига юрмасанг яйраб.

Камида ёш-яланг, ошиқлар учун
Хизмат қилиб берсам, нима, чаккими?
Менга раҳмат айтиш ўринга хоним,
Холис хизмат учун яна даккими?

Мен бир таржимонман: йигитлар қалбини
Қизларга таржима қилиб бераман.
Қизларнинг кўнглида нима борлигин
Бўзболаларга ҳам билиб бераман.

Агар гўзалларга термулса қўзим,
Мен эмас, ёшларнинг кўзи деб билинг.
Агар мен севгидан сўз очақолсам,
Ошиқ йигитларнинг сўзи деб билинг.

Мен ҳақиқий ошиқ — айнимайдиган,
Ишқ таронасининг баланд авжиман.
То тилим сўзлашга қодир эканми
Муқаддас севгини улўғловчиман!

Нима деса десин, хоним, доимо
Севги гулшанини қиламан тавоф.
Севги қўшиғини қуйлаб умрбод
Ошиқларга хизмат қилишлик савоб.

Табиат қонуни

Табиат қонуни шунақа, хоним,
Еш ўтиб, чехрангдан лафофат ўчмиш.
Аммо, йўқотдим деб қайғурма, ҳуснанинг
Гулчехра қизининг юзига кўчмиш.

Инсон умри

Гарчи туғилишин билмаса ҳамки,
Ўлишини, шаксиз, билади инсон.
Умр берилмайди хоҳишга қараб,
Борига қаноат қилади инсон.

Бoshқа иложи ҳам бормиди унинг,
Ажалнинг қўлида бутун ихтиёр.
Ва лекин оз муддат яшаса ҳамки,
Инсон инсонлиги билан бахтвёр.

Агар солиштирсанг қузғун умрига,
Шаксиз, оз инсонга берилган умр.
Аммо, жаҳон қадар зулматдан афзал
Оламин бир лаҳза ёритолган нур.

Ҳа, инсон умрининг бир лаҳзаси ҳам
Юз қузғун умридан афзал, мўътабар.
Умр умр қўнсия олам умрига,
Умр умр эмас, ўтса бесамар.

Инсон меҳнат билан зеб бериб ерга,
Она табиатни бойитай дейди.
Моддий ва маънавий бойлик яратиб,
Ейдиган нонини ҳалоллаб ейди.

Келажакни ўйлаб, ипирин орузлар,
Умид мансаб билан яшайди башар.
Қанча узоқ умр кўрмасан қузғун,
Фақат ўлакка еб, фойдасиз яшар.

Инсон ўз идроки, даҳоси билан
Юлдузларга қадар кўтаролди қад.
Қузғунга нисбатан оз яшаса ҳам
Инсон ўз умридан мамнундир беҳад.

Музыка

Дуторнинг жаранги, найнинг поласи,
Дафнинг «бақбақа»си, тапбур хониши,
Жонфизо қўлларни эриб чалганда
Ҳассос созанданинг эриб, ёниши,—

Қалбимни ларзага келтирар ҳар гал.
Ҳаяжон зўридан тушаман терга!
Музыка қўни мени бир хаслек
Гоҳ кўкка учираб, гоҳ ташлар ерга!

Назаримда, нозик қиллар товшни
Бир кун эшигмасам — яшашим қийин.
Ҳар кун музикани эшитиб аввал,
Бошқа ишларимни қиламан кейин...

Музыка — бойлиги башариятнинг,
Асрлар қалбнинг садосидир саз!
Барча халқ сози ҳам мен учун мумтоз!
Барча халқ сози ҳам мен учун мумтоз!

Менга лаззат бераб Шашмақом, ялла,
Тўйчи ҳофиз куйи, Чайковский, Бах.
Музиканинг сеҳри, созинг оташи
Қалбимни эритар бўлса ҳамки ях!

Назаримда, қулоқ солганимда соз
Мени жаннатсимон бир боққа бошлар.
Сознинг кудрати зўр: гоҳ ўйлантирар,
Гоҳ куддирар, гоҳи кўзингни ёшлар.

Илҳом бағишлайди шинавандага
Саҳарда узоқдан чалинганда най.
Булбулни чаманда шармисор этиб,
Тапбур сайраганда тингла, ўргилай!

Минг дардга давоминг соз садосидан
Баҳраманд юзларда ўйнаган ханда.
Асло маҳрум этма мени созингдан,
Қўлинг дард кўрмагур ҳассос созанда!

ШЕЪРИЯТ
ШАЙДОЛАРИГА

СССР халқ артисти Давлат мукофоти лауреати Мукаррама Турғунбоева яна бир фахрли унвонга мушарраф бўлди. Унга 1967 йилги Ҳамза мукофоти берилди. Ҳермас-толмас, хушчақчақ опамизнинг шўх, қувноқ шогирдлари бўлтур ярим дунёни айланаб җайтишди.

„БАҲОР“ ГА

Саҳна,
Бир олам гул,
Бир олам лола
Майин тебранади,
ишва,
ноз,
фусн.
Танбуру доира қилади нола
Ишқ изҳор этади...
хусн,
хусн...
Оламча хусн бу,
кўрк ва latoфат
Киб боқишлари
Иффат ўзгача...
Тўлқин тебранишлар...
ёғдирар «офат»,
тинар кўзгача...
Юрак тўлқинга фарқ,
«Баҳор» кириб келар,
Урик гуллади,
Олам оппоқ,
оппоқ,
топ-тоза.
«Баҳор» кириб келар,
Олам кулади,
Озода бахтини этиб овоза.
Олам саҳнасида кезади «Баҳор»,
Олқишига қалқиб туради олам.
Диллар тўлғанади,
Завқ анҳор-анҳор...
Ер узра сочилар менинг гул-лолам!

«Баҳор» яъни ҳам 1967 йилги Ленин комсомоли мукофотиغا сазовор бўлди. Лауреатимизни чин қалбдан қутлаб, уларга одамлар кўзига севиңч, дилига ҳузур бахш этаверинг деймиш.

ҲАМЗА МУКОФОТИ ЛАУРЕАТЛАРИ

ДАҲОЛАР ДАРСИ

Одамод табиатнинг нақадар ажойиб мўъжизасидир! Ундаги қобилиятлар шу қадар бепойв! Шекспир айтган эди бу гапни. Гўё Сора Эшонтураева ҳақида айтгандай...

Санъатимизнинг бу маликаси Ҳамза мукофотининг лауреати бўлди. Чексиз қувондик, табрик-лашга ва ширин сўхбатига ошиқ-дик.

Оқшом эди. Сора опа қўлида китоб, мовий осмонга, уфққа бош қўяётган қўшига термулиб ўйга чўмган эди.

Энди билсам, дор ўйиндан тортиб, то кино, театргача санъат экан. Санъат даргоҳига қадам қўйган ўша кундан, то шу кунгача қанчадан-қанча роль ўйнадим.

...Қирол Лир кенжа қизи Корделиянинг жасадини кўтариб чиқди. Хўрлик, зорлик, ҳақсизлик машаққатларини бошидан кечирган қирол энди инсон бошига тунган фожиянинг бутун даҳшатини тушунади, одамийлик қадрини англайди. Илгари у ўзини ҳамма нарсадан устун қўйганди, унинг овозида кибр оҳанглари, юзиди чимирлиши, бесарножомлик ҳукмрон эди. Ушунда ҳақ сўзини айтгани учун кенжа қизининг хосҳиш ва истақларини поймол қилганди. Унинг кўзларидан ёш оқади. Овози синиқ, боқишлари маъсуמוна. У бутун вужуди билан мотамда. Бу дард-алам фақат энди суюкли бўлиб қолган кенжа қизи Корделиянинг ўлими туфайлигина эмас, балки ўз қисмати, тақдирини, оқибат-қадрини англаши натижасида юз берди.

Олим Хўжаев бу саҳнада қизининг ўлими туфайли одамийлик қадрини англаган бир инсон ҳиссиёти дувёсининг моҳирона талқинини беради ва шекспирона фожиявий ҳолатга эришади. Унинг пажоҳат илаган жонсарак кўзларида ўқинч. Э воҳ, нақадар даҳшат: ит, мушук, от, ҳамма жондор барҳайт, нафас олади, аммо мана бу малак, манови одам жонсиз, ўлик ётибди. Бу на хўрлик, бу на кулфат, бу буюк фожия!! Бу жудаликка чидай олармикин у?! Бутун вужудини изтироб ила ларзага солган бу дардли қалтироқ ва ўқинч тўла овоз билан «Бу лабларга қаранг...!» дея хитоб қилади-ю бошини куйи солди. Ўзи ҳам тамом бўлди. Ҳа бу лаблар унинг юзига аччиқ ҳақиқатни рўй-рост айтганди. Қизининг қаҳингига энди тушунди у. Ленин вақт Утган эди.

«Қирол Лир» Ҳамза номли давлат академик драма театри саҳнасида инжимоий юз тубанлик тарзда, кенгроқ сиёсий фожия мазмуни билан талқин қилинган.

Бу асосий голяни Қирол Лир образида, унинг фожияли қисмати тимсолида аниқ эттираркан, Олим Хўжаев олдида катта мерос, улус бир мактаб, чет эл, совет саҳнаси тўплаган тажриба бор эди. У

Комил Ерматов яратган қатор фильмлар, ўзбек бадиий хазинасига қўшилган муносиб санъат асарларидир. «Осиё устида бўрон», «Алишер Навоий», «Гон Сино», «Пахтаой» ва жуда кўп асарларини кўриб киши чуқур ўйга толади. Одамнинг жасоратини, унинг инқилоб учун кўрсатган мардликларини олам мазмун билан ҳикоя қилади. Ўтмишнинг ҳикоя қилади фильмлари, тўлқинланиб, дард билан, кўз ёши билан, фахр билан ҳикоя қилади-ю, бугунги оламинининг гўзаллигига мадҳ ўқийди, бугуннинг

ОДАМ ва ОЛАМ МАДҲИЯСИ

Ҳикояни тарихдан бошлашга тўғри келди.

1924 йилда Москвадаги Вахтангов номли театр қошида биринчи ўзбек театр студияси ташкил этилди. Бу студияда ўқиш учун бир нечта ҳаваскорлар, булар орасида Бухородаги дорилмуаллим мактабининг талабаси Саъдихон Табибуллаев ҳам бор эди.

Пойтахтда санъат шинавандаларини қўйинчиликлар, мураккаб ўқишлар, шу билан бирга мазмунли ва завқли меҳнатлар кўчиб турарди. Биринчи ўзбек студияси қалдирғочларининг бахти шундаки, улар рус санъатининг усталари Симонов, Толчанов, Васолар қўлида таҳсил кўрдилар. Бу студия ўзбек миллий театрининг ташкил этилишида, истеъдодли санъат соҳиблари етишиб чиқишида катта роль ўйнади.

С. Табибуллаевнинг сержило, серқирра таланти 1927—1929 йиллардаёқ кўзга ташлана бошлади.

Саъдихон ака ўша йиллари «Фарҳод ва Ширин»да Ёсуман ролин ўйнагани ажабланарли эмас, бинобарин, ўша йиллари аёллардан артист жуда кам, аёл роллари ҳам эрналарга юнланарди. Ёсуман С. Табибуллаев ижросида маккор нампир бўлиб ҳаққоний гавдаланди.

1941—1943 йиллар С. Табибуллаев ҳаётида унутилмас давр бўлди. У бу йиллари Тошкентдаги Ҳамза номидаги ўзбек академик драма театри саҳнасида қўйилган «Милтиқли киши» спектаклида улуг доҳий Владимир Ильич Ленин образини яратишга муяссар бўлди.

Инсон руҳини чуқур идрок билан бадиий талқин этишга муваффақ бўлаётган артистнинг ижодий қирралари ниҳоятда ранг-баранг,

Умум башариатнинг генчал драматургалари Шекспир, Лопе де Вега, Шиллер, Островский, Гоголь, Ҳамзаларнинг даҳоси менга жуда катта мактаб бўлди. Хусусан, уйғонин даврининг улур драматурги ва актёри Шекспир дарс берди менга. «Гамлет»да Офелия, «Отелло»да Дездемона, «Ромео ва Жульетта»да Жульеттани бугун қувватимни сарфлаб ўйнадим. Яна бир сеvimли ролим Ҳамзанинг «Бой ила хизматчи»сида Жамла бўлди. Кейинчалик мени мафтун қилган роль Уйғун

ва Н. Султоновнинг «Навоий» пьесасидаги Гули.

Булар албатта, осонликча бўлгани йўқ. Гинмай излашни, меҳнат, тарихни ўрганиш билан қўлга кирди. Айни вақтда театрмизнинг жонқур коллективи билан биргаликда юзага чиқди.

Ниҳоят 1949 йили «Навоий» пьесаси учун Давлат мукофоти олинга сазовор бўлдик. Мана ордан ўн саккиз йил ўтган, яна Шекспирнинг «Қирол Лир» пьесаси учун бир неча касбдошларим билан Ҳамза мукофотини олдик.

Менга берилган бу мукофот мени яна олға етаклайди. Борлигим билан яна янги роллар ўйнаб халқимга хизмат қиламан.

— Ҳозир, янги роль устида ишлаётганмирсиз?

— Ҳа. Битта жуда ҳам масъулиятли роль топширишди. Театримиз Ленин ҳақида спектакль қўймоқчи. Мен шунда Лениннинг опаси Мария Александровна ўйнагани керак. Ҳозир Ленин ҳақидаги ҳикоялар мутолаасига берилганман.

МИСГАРВОДА

Наби Раҳимов мисгар бўлган. Унинг отаси ҳам, бобоси ҳам... 1920 йилларнинг мисгари бугун СССР халқ артисти, Ҳамза мукофотининг лауреати, сеvimли санъат арбоби.

Наби акани, комик, трагик ва музикали драма артисти, дейишади. У «Отелло»даги ҳасадгўй Яго, «Мешчанлар»даги инқилобчи Нилов. «Ревизор»даги қаллоб Хлестаков, «Шоҳи сўзана»даги қувноқ ва оқ кўнгли Ҳошимжон Қўзиёев, «Пулчи юлдуз»даги бечора Ғани, «Қирол Лир»даги Альбени ва 37 йил давомида 100 дан ортиқ хилма-хил ролларда томошабинда таассурот қолдирилган артист.

Ана шунақа хилма-хил ҳаётий характерлар яратганлиги туфайли у 1945 йили Республикада хизмат кўрсатган артист, 1951 йили Меҳнат Қизил байроқ ордени, 1955 йили Республика халқ артисти, 1959 йили Ленин ордени, 1965 йили СССР халқ артисти ва ниҳоят ўтган йилнинг 7 ноябрида Ҳамза мукофотига сазовор бўлди.

Наби ака шоғирдлари — Обид Юнусов, Ирода Алиева, Ҳамза Умаров, Тошпўлат Тошмагов, Мавлон Қурбонов кабиларга ҳам характер яратганидан таълим берди. У ўзининг 15 йиллик ўқитувчилик фаолиятида театр ва рассомчилик олий ўқув юртининг студентларига ҳаётин чуқур ўрганишни ўқитди. Ўзи ҳам бу хислатни Уйғур огадан, Аббор анадан, Ятим Бобоқондан, Олим Хўжаевдан, Сора опадан, Миршохид Мирқолидовдан ўрганди ва ижодий ривожландирди.

— Лекин, кейинги йилларда зерикиб қоляман,— деб қолди Наби ака.— Саҳна учун янги асарлар жуда нам ёзилапти, Абдулла Қаҳҳор билан Уйғун жуда фаол. Лекин бошқа драматурглар қани? Замонавий драмалар кутиб кўзимиз тешилди. Яхши асар бўлса халқ театрга ёғилиб келади.

Гулистон:

Журналхонларимиз номидан Ҳамза мукофоти лауреатларини қизгин табриклаймиш, уларга сихат-саломатлик, ижодий самаралар тилаймиш.

ЭҲТИРОСЛИ ТАЛҚИНЛАР

албатта Лир образининг турли қирраларини талқин этган инглиз Гаррик, италян Сальвини, немис Бассерман, совет театри устала-ридан яхуди Михозелс, грузин Хорава, тожин Қосимов, татар Намолов, арман Папазян услубларидан, ижод ва икром йўсинларидан хабардор, кўпларини кўрган, билган, эшитган эди.

Олим Хўжаев бу образни ўз шекспирномасининг янги босқичида яратди. Бунда албатта унинг гузал ва чуқур хайпараст Гамлетти, макнор, қораният Ягоси, мустабиб Юлий Цезари ва бошқа образларини бунёд этишдаги тажрибалари қўл келди. Энг муҳими улур Шекспирнинг 400 йиллик юбилейида қатнашуви, буюк драматург юбилейи тантаналарида шахсан Айвондаги Стретфордда иштирок этиши, жаҳон шекспирномаси ютуқларидан баҳраманд бўлиши катта роль ўйнади...

Қирол Лир ана шу изланишлар меваси, ўзбек театр ва кино санъатининг энг маданиятли бир устаси ижодиди яна бир нурули нуқта бўлди.

Актёр ҳам ижобий, ҳам салбий образларни ниҳоятда моҳирона, нафис, эҳтирос билан талқин қила олади. У кўп планли, тушунчаси ёрқин рангларга бой санъаткор. Улур мутафаккир Навоий ва қораният Хўжа Ахрор, гуманист Гамлет ва макнор Яго. Совет генерали Кедров ва серб разведкасининг бошлиғи Ходжич, ўтюрк инсон, шоир, драматург, композитор Ҳамза ва ёшон инқоибдаги инглиз ясуевни, доғули Салоҳиддин ёшон, акюйиб замондошимиз профессор Комилов ва тадбирли қўрбоши Давронбек каби қатор йирик образлар мундарижаси яна бир йирик сиймо — қирол Лир билан бойинди. Қизлари томонидан хўрланган ота, замоннинг қаро қилмишларидан жабрланган инсон, молпарастлар оғри остида хор, адолатсизлик қурбони бўлган бир одамнинг бутун фойжаси бу образда эҳтирос ила талқин қилинган.

Маҳмуд ЯҲҲЕВ.

фарзанди дили ва тили бўлиб шу замонамизга оқши ёғдиради. Одам ва олам ҳаётини қўлайди.

Шу ҳаёл бизни у томон етаклади.

Саломашдик. Сухбатимиз кино ҳақида кетди.

— Ўзбек фильмларида инқилобчи образлари йилдан-йилга қизиқари, шонли тус олиб борапти. Бизнинг киночилар «Кутлуг қон», «Ленин йўлланмаси билан», «Ҳамза», «Абдулла Набиев», «Тоҳир ва

Зухра» фильмларини яратиб катта тажриба ортирдилар, янги шакллар топдилар, тасвирини таъсирчан воситаларини изладилар.

— Сизнинг «Осиё устида ёррончигез, Қомил Ерматович, янги тарихимизнинг яхши тақдирини бўлди. Сиз сценариавелларини Назир Сафаров, Обило Аешев, Михаил Мелкумов, В. Алексеевлар билан Коммунистик партиянинг инқилоб қаҳирасига ўзбек халқининг жағмогар

акс-садосини кўрсата олдингиз. Айниқса, Ялангўши тимсоли жуда ажойиб, чуқур, миллий.

— «Осиё устида ёррон»ни давом эттирсам, дейман, Давом эттиришга арзиғулик мавзу. Энди мўжазалимдаги «Инқилоб қаваандозлари»да Йўлдош бобонинг тимсолини яратиш иштиғки бор. Қандай бўларкин? Киноиншоавандаларим олдидан мудом қарздорман ва умрим сўнғигича. Бу қарзини узишга умр етмасов. Яна бир йилги умри бўлса эди...

Биз бу бой буюқларни фақат спектаклларда эмас, фильмларда ҳам кўраимиз: «Алишер Навоий»даги буюк шоир Жомий, «Насриддин Бухорода» камбағал деҳқон. «Вой ила хизматчи»даги макнор эллиқбоши, «Амирнингнинг емирлиши»даги амирнинг элчиси ва ҳоказо. Актёр қайси бир давр кишисининг образи устида ишлямасин. Уша давр муҳитини тўла ҳис қилишга интилади, образга ўша муҳит ҳавосидан нафас олиб ендашади. Театр саҳнасида унинг талқинида гавдаланадиган образларнинг аксарии салбийдир. Уларнинг бири ўта жоҳил, эолим бўлса («Кутлуг қон»даги Мирзакаримбой) бири порахўр, ўлғудай хасис («Тобутдан товушдаги Сунқуров»), яна бири разилликча, тубанликча юз тутган («Алишер Навоий»даги Мансур), бошқаси эса она Ватан меҳридан маҳрум бўлган ватангадо («Қонли сароб»даги шайх).

С. Табибуллаев ҳақидаги ҳикоямиз «Қирол Лир» ва унинг муваффақияти устида эди асли. Бу асар театр коллективига, айниқса ўзССР халқ артисти, Давлат мукофотининг лауреати Саъдихон Табибуллаевга катта муваффақият келтирди. Бу спектаклда сеvimли актёримиз масхарабоз ролини икром этган.

— Бу образ менинг орзумим эди,— дейди актёр. Москвада ўқиб юрган пайтимда бу ролни артист Зуския ўйнаган эди. У қанчалик маҳорат билан ўйнаган бўлмасин, мен уни тақрорламастинча, бошқача ўйнашга жаъм этдим. Бу ишда режиссёр Ладигин катта ёрдам берди. Қаҳрамоним устида қайта-қайта ишлар эканман, ўша давр муҳитини ўзимча ҳис этдим, асар моҳиятини чуқурроқ ўргана бошладим.

УНИНГ ОРЗУСИ

«Метрогипротранс» институти, Узбекистон пойтахтида метро лойиҳаси тўзилди. Тошкентда ер ости электр йўли тахминан 22 километрга чўзилади ва бу масофада 13 станция қурилади. Ер ости йўлининг дастлабки наъзати Чилонзордан шаҳар марказигача 13 километрни ташкил этиб, 8 станциядан иборат бўлади. Тошкент метроси кўп жиҳатдан Москвадагига ўхшайди. Ҳар кило метр йўлда соатига 40 тадан ортиқ қатнайди. Ҳар бир поезд беш вагондан тўзилади. Ер ости йўлаклари ва метро

станцияларини зилзилага чидамли қилиб қуриш кўзда тутилган.

«БИБИХОНИМ» ТИК ҚОЛАДИ

Самарқанддаги Улуғбек мадрасасининг бир минораси қийшайиб қолгани, неча минг тонна оғирликдаги баҳайбат минорани инженерларимиз қайта тиклаганлари ёдингизда, албатта. Мана энди бу минора XV асрдагидек ялтираб, тин туририбди. Бу нозик тикнаш ишини техникна фанлари назидидати Эммануил Матвеевич Гендель лойиҳалаб, ўзи раҳбарлик қилди.

Янгида Эммануил Матвеевич чалардан 40 миллиметрли пўна бир мураккаб саовбли ишга қўл урди — Бибиҳоним мадрасаси харобаларини шу ҳолида сақлаб қолиш лойиҳасини яратди. Бу муаммони ҳал этишда аҳтимоли кутилмаган зилзила ҳувавати назарда тутилди, чунки бу ноёб бино пештоқи ана шундай зилзила пайтида кулаб тушган эди.

Энди бундай қилинади: Бибиҳоним мадрасаси деворлари сирдан қараганда кўзга кўринмайдиغان пўлат «қовурга»-лар билан қопланади. Қалинлиги беш метрга етадиган деворлар пармаланиб, бу тешик-

лат қисқич ўтказилади, ҳар тўртта қисқич бирлаштирилган учта мустақим сингча боғланади. Булар деворни маҳкам ушлаб туради. Усталар қўбба айланасига каттакан пўлат ҳалқалар қайдиқлар.

Энг қийини — тошдан ясалган нозин безанлар, ўйилган қошинларни ўрнида сақлаб қолишидир. Қошинларни зангламайдиган қисқичлар ушлаб туради, чунки оддий темир занглайди ва тошни қўпориб ташлаши мумкин.

Бу ишга яқин орада киришилади.

Бир Сафар хотиралари

ШУҶУР ХОЛМИРЗАЕВ

Бойсунда бўлганимда, мактабда бир синфда ўқиган дўстим, ҳозир район комсомол комитетининг биринчи котиби Тилло Менглиевага: — Шу, Шамаев деганларининг бир кўрсат, галлашайлиқ,— дедим. Эргаш Шамаев—Сурхондарёнинг оти чиққан чўпонларидан, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, СССР Олий Советининг депутаты, юз бош қўйдан юз олтинчи бош қўзи олган, водий раҳбарлари гурунгида, байрам олди йигиниларда доимо тилга олинадиган ва бошқаларга ўрнат қилиб кўрсатиладиган донгдор одам.

Шу одам ҳақида узоқ йил ҳақ қишлоққа борганимда эшитганим, бу йил ҳам район редакциясига кирганимда эшитдим. Муҳаррир Очил Пардаев юмшоқ, алланечук уялинираб, нулимсираб, шунақанги зарбдор кишилари борлигини гапирди ва райиронқўм раиси Нормамат Аъзамов бир ўтиришда: «Ана, Шамаев! Ана, чорвадор десанг арзийди! Узи макна зинб, эллик центнер силос бостирипти қишга! У аломат!» деди.

Шу донгдор кишини кўргим келди.

Бозор қуни эди, шунақанги кунда ҳам Тилло гоҳо идорасида бўларкан шекилли — соат ўн бирларда бизникига келди. Мен нутиб ўтирган эдим. Енгил виллис машинасига ўтириб кетдим.

Шамаев «Сайроб» совхозидан олти чақирим нарида, Чилонзор деган қишлоқда экан, ўзи шу совхознинг чўпони: битта отари бор — унда беш юздан ортиқ «чубаланг», қўйғурғи узун, қорақўл қўйи бор...

Нопёр байрами арафаси, тоғ булуғли, атраф нам эди.

Тоғ ерларда ҳаво тез ўзгаради — Сайробга етганимизча кун қизиб, ерлар ҳам селгиб, ҳеч нарса кўрмагандай бўлиб кетди. Тилло совхоз идорасига кириб, бирон кишини — бригадирини, олиб чиқшини айтди. Мен оғриниб, ҳоҳати йўқ дедим. Тўғри-да, нима кераги бор катта-си билан боришининг? Узиям очилмаслиги мумкин... Кейин, ортинча ташвиш...

Лекин Тилло, ҳар ҳолда зарари тегмаслигини, Шамаевни топнишга ёрдам беришини айтди: ним билади Шамаев ҳозир қаерда?

У кириб, қишлоқ Советининг раиси билан чиқди. Бу йўғон, сочи қиринган, қорача, ўттиз беш ёшлар чамасидаги йигитни танирдим: Бойсунда кўрганман. У ҳам мени «Амонова опанинг ўғли», деб танирдим, — онамнинг фамилияси шундай; — ниятимизни эшитиб, биз билан боришга дарров рози бўлди. Учовлон виллисга ўтириб жўнадик.

Мен йўл бўйи ёнимдаги раҳбарларнинг Шамаев ҳақидаги гапларига қўлоқ солдим, оқибат, бу гаплар билан асл аҳволини солиштиришни йўлар эдим. Улар Шамаевни фақат мақташди...

— У давлат манфаатини тушунади, гап шунда! — деди Эшонқул ана. — Кўп чўпонлар тушунамайди бунди! Узиям ўқиган, етти синф маълумоти бор!

Албатта, бу мактоб гап зинилсифат кишини ҳар қалай хурсанд қилмайди: лекин бундоқ чоғда синналган ва чамаси, энг тўғри бир йўл бор: нулимсираб, шу ҳам етади қабйлида гап қилиш ва ўзинг истамаган ҳолда масалага паст назар билан қараш...

— Яхши ундоқ бўлса,— дедим мен.— Бу катта гап.

Умуман олганда-ку, катта гап-а тушуниш.

Чилонзор орқада қолди. Текис, илонзин асфальт йўлдан машинамиз гизиллаб кетиб бораётгани, бирдан Тилло:

— Шамаев эмасми анави? — деб қолди.

— Шу-я. Шу! — деди Эшонқул ана.

Мен олдинга қарадим ва эшан миниб келаётган кишини зўрға кўзим илиб қолди. Машина тезлиги билан унинг ёнидан ўтиб кетди. Тезда ҳамроҳларим шоферга машинани тўхтатишни буюришди, Эшонқул ана йўлдаёқ эшикни очиб, орқага қаради. Машина йўл четига чиқиб тўхтади.

Биз машинадан тушдик. Афтидан, Шамаев ҳам бу виллисда бир гап борлигини сезган, эшагини тўхтатиб, бизга қараб турган экан. Эшонқул ана:

— Бақча қелинб, ҳо-о Эргаш ана! Ҳайданг бақча! — деб бақирди кўлини силкитиб.

Тилло алланечук нувнаб чўнтагидан сигарета чиқарди. Тутатдик ва Шамаев биз томонга эшагини гидиллатиб келаркан, мен уни «ўрға-

ниш», кўриниши ва белгиларини ёдда сақлаб қолиш учун, ҳар ҳолда, келувчининг кўнглида шубҳа туғдириши мумкин бўлган назар билан тикилиб турдим.

Шамаев эшан тумшугидаги нўхтанинг давомини узанги қилиб, катта кирза этикларини унга тираб олган, шу этиклари билан ҳайвоннинг қорнига ниқтаб келарди. У нулимсираб, содда нулимсираб келадиган келди туюлди менга. Ҳақиқатан ҳам қаршимизга келиб, эшакдан тушганида, унинг чехрасида сезганим табассумни кўрдим. Биз кўп содда табассумлар кўраимиз, уни бола табассумига ўхшатамиз, Ленин бу одамники!

Ҳеч ҳам унинг ақини тушган қисқа пешанаси, сийран сарғиш соқоли, дагал, қотган қўллари, умуман, гавдасига ва ёшига ярашмас, жуда ҳам, рости гап, жуда ҳам ёқимтой ва дарҳақиқат, бола табассуми эдики, мен беихтиёр анчагина кўнгли очиб ва дилнаш ниши билан учрашганимни ҳис этдим.

Эшонқул ана шу ердаёқ мени анча келтириб таништирди. Шамаев менга қарамай, унинг гапларига қўлоқ солди ва гап тугамасидан эшагига минди.

— Қани, эшакни ҳайданг! — деди қарқос қулиб Эшонқул ана. — Машинага етиб юроладими?

— Юради, юрмай кўрсин! — деди Эргаш ана ҳам қулиб.

Биз яна машинага ўтирдим.

— Босинг, тўртинчи сноростга босинг! — деб ҳайқирди Эшонқул ана. Биз ҳаммаимиз Шамаевни учраганидан, уни излаб юриш ташвишидан кутганимиз учун мамнун эдик. Албатта, мен икки ҳисса мамнун эдим: бу одам ёқимтой туюлди, уни нима учундир қаердадир кўрган-дек бўлди; туманли нарсаларни эсладим ва энди ўзимни Тошкент одамларини кўлтурай, бойсуниларга ҳам ўхшатайдиган, алланечук ёт ва яқин, қандайдир даражада ўзимиз орзу қиладиган, давраларда соддаларча севадиган кишилар орасига тушаётганимни ҳис қилдим. Яна: бу одам билан одамчисига суҳбат қилишимизга инондим, ёнимиздаги бошқа киши, ҳали ўзин истамаган Эшонқул ананинг ҳам очкилиги ёқиб кетди менга ва энди у кишининг ҳам ёнимизда эканидан, Тилло ҳақиқатан ҳам ўша тақлифни жўяли айтганидан хурсанд бўлдим.

Машина эллик метрлар юриб, йўлдан чиқди: майда тошчалар сочилиб ётган нишобдан пастликча туша бошлади. Бу ерда илгари ҳам машина юргани кўриниб турарди: қаочондир босилган излари ана...

— Тўғри кетаверамиз,— деди Эшонқул ана ва менга пастлиқнинг,— яъни дарё соҳилидаги қамишлар ва юлғунлар ўсиб ётган катта майдоннинг нарбўндаги адирларни кўрсатди.— Ана, Шамаевнинг ўтовлари! Олисда, ялтараб оқадган дарёнинг шундоқ қирғоғида, тақир, жигар ранг дўнглик бағрида иккита ўтов кўринар эди.

Машина пастга тушиб, юлғунлар орасидан дўңир-дўңир қилиб кета бошлади, шофер машинани ўзига мос ерлардан ҳайдайверди.

Шуни айтишим керакки, бу майдон жуда чиройли эди: жуда ёввойи ва чиройли эди! Мен кўпдан бери машинада шундоқ, одамнинг белига урадиган, гули тўкилиб саргайиб қолган юлғунлар орасидан юрмаган эдим. Бундай йўлларда от-эшаклар ярашади: улар бу йўлга алланечук мослар. Бироқ машина.— Бунинг ҳам ўзгача завои бўларди. Юлғун шохлари бортага тарс-тарс урилади, баъзи шохлари очиб эшигимиздан ичкарига кириб бизга тегди... Одатимни биладиган Тилло бир бутуқ синдириб, хидлади-да:

— Оҳ, оҳ! — деб менга берди.

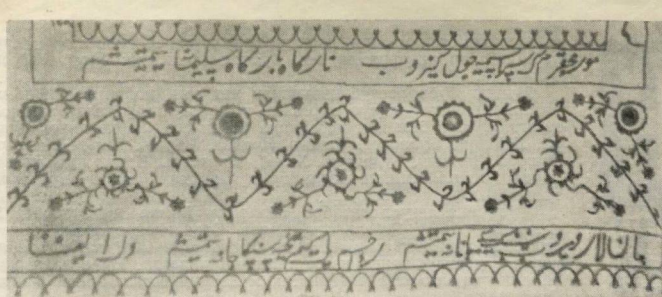
Юлғуннинг хушбўйлигини яхши билардим. Лекин ҳозиргининг хиди қаёфитим тасвирлайми, жуда антиқа туюлди. Ҳаммаимизнинг найфиятимиз баянд эди Шу кўйи дарё бўйига етдик.

Машина нарбўга юроладим. Тушдик.

Олдинизда чамаси ўрттиз сотиҳ майдон ястаниб ётар, бу ерга — Аъзамовнинг гапи рост экан,— макна энилгани аниқ эди: мана поялари...

Биз Шамаев келгунча шу ерда тўхтаб турдик. Бу орада ўтовдан тушиб келган санкиз ёшлардаги болага:

(Давоми 15-бетда).

Чекаларига газал битиб тикилган қийиқ (белбоғ).

Музейяна АЛАВИЯ

МЕҲР БАЙТЛАРИ

Шеърнинг қуйланиши қўшиқ сифатида айтилишигина эмас, унинг билан ижро этилиши ҳам хуш кўрган, сўзининг кучини

Ўзбек шеърляти ҳам халқ миллий санъатининг бир тури бўлгани учун бой анъаналарга эгадир. Бу анъаналар шеърляти-мизинг мазмун ва шаклида, тутган ўрнида кўрнади.

Шеърлятнинг энг қадимги кенг тарқалган бир тури қўшиқдир.

Қўшиқ турмушни акс эттириш билан тарихий жиҳатдан ғоявий қурол сифатида кишиларни тарбиялашда муҳим роль ўйнаган экан, албатта, қўшиқнинг ҳам аҳамиятини белгилайдиган нарса, унинг халқчиллигидир. Халқнинг узоқ тарихий ҳаётида иккундй меҳнаги, яхши келажак учун курашидаги ҳар томонлама тажрибасини ифодалаганлиги ҳам қўшиқнинг халқчиллигидан келиб чиққандир. Жамиятдаги мураккаб муносабатлар, кишиларнинг яхши фазили, илғор ғоялар мундарижасини ташкил этган, ҳақиқат билан нафас олган, мусиқийлик, оҳангдорлик хусусиятига эга бўлган шеър қўшиқ бўлади. Мана шу ҳолда халқнинг ҳар қандай курашида унга хизмат қила олади.

Хилма-хил темалардаги қўшиқлар асосан тўртлик (рубой)да ривожланган. Ишқ-муҳаббат мавзудаги қўшиқ энг кўп ўрин эгаллаган.

**Қошининг ханжари тегди,
Ипқидим, чиқмади жоним.
Агар олдинда жон берсам,
Юракда қолмас армоним.**

Образ ёрқин, ибора ўткир, мазмуну кўпчилик кўнглига ҳамоҳанг мусиқийликка эга бўлгани учун ёдда қолади.

Ўзбекистоннинг қаерига борманг, тўртлик билмайдиган одамни топиш қийин. Чунки бола қўшиқ билан йўртакланади. Ёнгит, қиз қўшиқ билан уйланади. Одам вафот этганда қўшиқ билан дафи этилади.

Бундай қўшиқларнинг иккундиси ҳам, ижрочиси ҳам асосан хотин-қизлардир. Қўшиқлар айтиладиган пайти, мазмун, мундарижа, мотив, оҳанглари — мусиқийлиги, ижрочиларига қараб бир нечага бўлинади.

баҳолай олган ўз майл-хоҳиши яхши тилаклар билдириши учун ҳам унинг узоқ сақланишини эъздий ёдгор бўлиб қолишини хоҳлаб меҳмонхоналар, уйларга, уй зийнатларига, белбоғ, рўмолчаларга шеър ва қўшиқларни гул қилиб тикадилар, ҳатто тақинчоқларга ҳам ёзганлар. Бу анъана қадимдан бор эканини далиллаш учун «Ойпарча» доғонда қўшларнинг шартинда «Агар подшо мени хотин қилиб олса отининг доврига газал тикиб беришни» айтади. Алишер Навоий ҳам бир газалида:

**Ёшлиғин эйким, тикарсен, игно мужгонимни қил,
Нақш этарда тори оғинг риштан жонимни қил.
Истасанг торин қизил ёхуд қаро қилмоққа ранг,
Кўз қаросини ҳал қилиб, кўздан оқар қонимни қил.
Гар десанг ҳарён қизил гуллар, қилай нусхат анга,
Кўксим очиб, тоза қонлиг доғ ҳижронимни қил.
Гўнчалар гул ёнида тикмак таҳайюл айласанг,
Анга нусхат кўнгул отлиг зори ҳайронимни қил.
Қилсанг ул ёғлиг аро бир шеъри ҳам ёзмоқ ҳавас
Анда ҳарзи нақш бу, назми паршонимни қил.
Эй Навоий, кимки бир ёғлиқни тикса ёр учун
Музди жоним жамҳарню нақдн имонимни қил.**

Халқ ҳаётини нозикликлари билан билган Навоий санъат билан ёзилган бу газалида рўмолга тикиладиган ипакнинг ранги, ингичкалиги, гуллар ёнида гўнчалар туришини ўзининг руҳий кечинмаларига боғлаб, бошдан-оёқ ипидан игнасиғача тас-

вирлайди-да, бисга бу яхши анъанапи давом эттиришни маъқуллаб, «нима тиксанг ҳам ёрга мавзур бўладиган қил» дейди.

Ўрта ёшлардаги қувалик Умрихон деган хотин Денов районидagi жиянининг уйланиш тўйига қуйидаги қўшиқ ёзилиб тикилган белбоғни тўёнага қўшиб келган.

**Келин, тушган жойларинг ўтли бўлсин, ёр-ёр,
Сенинг соққан сигиринг сутли бўлсин, ёр-ёр.
Икки колхоз фарзанди қўшилдингиз, ёр-ёр,
Янги тузган рўзгоринг қутли бўлсин, ёр-ёр.**

Қўшиқ, газаллар ҳатто хотинларнинг зийнат асбобларига ҳам ёзилган.

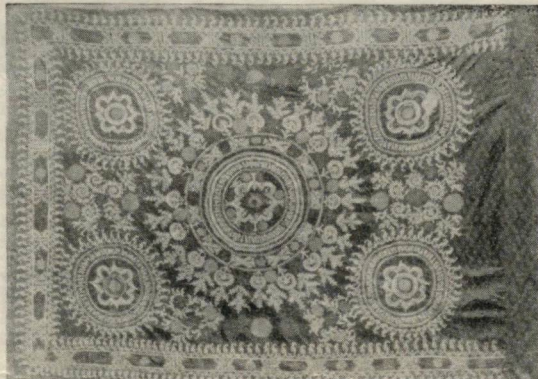
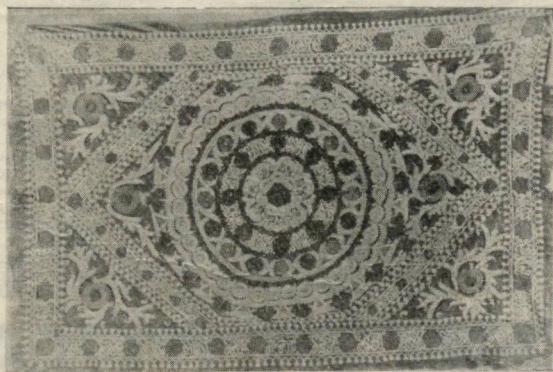
Наманганлик Зухратожн қизининг онасидан қолган чиқитлик билак узугининг бир тоқасида араб ҳарфида:

**Шакар лаб шўх раънойи
Ажаб ширин зебойи.**

Яна бир тақасида:

**Сенга иқболу давлат ёр бўлсин,
Мурод этсанг ҳамма тийёр бўлсин,
деб ёзилган.**

Қўшиқ доимо эл дил изҳори бўлиб, тўйимизни, уйимизни хушнуд қилиб келади. Шунинг учун ҳам қўшиқ ақойиб кунлариниз таронаси бўлиб янграб-яшнамоқда.

Халқимизда азалдан урф бўлган нашта безаклари.

ЎЗБЕКИСТОН

Ўзбекистонга ҳар йили партия, ҳукумат ва парламентларнинг, министрликлар ва илмий текшириш муассасаларнинг вакиллари-дан иборат юзларча турли делегация келиб кетади, мингларча сайёҳлар зиёрат қилгани келадилар. Республикамизга бўлган қизиқиш йил сайин ортиб бормоқда. Сўнгги уч йил мобайнида 76 давлатнинг ҳукумат ва парламент делегацияси, жумладан Жазиор, Афғонистон, Яман, Дания, Лаос, Норвегия, Финляндия, Бирлашган Араб Республикаси, Покистон, Туркия, Швеция, Югославиянинг ҳукумат ва давлат раҳбарлари Ўзбекистонга келиб кетди. Шу йилларда турли министрликлар ва муассасалардан 330 делегация ўзбек мутахассисларининг тажрибаларини ўрганиш учун келди.

Ўзбекистонда ҳар йили халқаро семинарлар, илмий сессиялар, конференциялар ўтказилади. 1964—1967 йилларда республика-мизда тажриба алмашиш бўйича 20 хил турли кенгаш ўтказилди. Семинарлар ва сессиялар фақат лекциялардангина иборат эмас, балки аввало бу ерда қандай ишлар олиб борилаётганлиги билан амалда танишиш мақсадида ўтказилди. Модомки халқаро ташкилотлар муҳим масалалар юзасидан учрашувларни Ўзбекистон-да ўтказишни истар эканлар, демек бу ерда ўрганишга лойиқ иш-лар қилинаётганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Ўзбекистонлик мутахассислар ўз тажрибалари ҳақида фақат семинарларда ва учрашувлардагина гапириб қолмайдилар. Улар Афғонистон, Куба, Ҳиндистон, Бирлашган Араб Республикаси, Индонезия каби ривожланган мамлакатларнинг иқтисодий юксалишига ёрдам бериш мақсадида у ерларда фабрика, завод, йўл, ГЭС ва ирригация иншоотлари қурилишларида бевосита қатнашиб келмоқдалар. Бироқ иқтисодий алоқалар фақат булар билан чек-ланмайди. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси халқаро бозорда ўз кучини кўрсатмоқда. Ўзбекистондан чет элга чиқари-ладиган моллар 50 йил мобайнида республикада юз берган буюк ўзгаришнинг яққол ифодасидир. Буни чет эллик дўстлари-миз мўъжиза деб атамоқдалар. Дushmanларимиз ҳам шундай деб тан олишга мажбур бўлмоқдалар. Ахир, Ўзбекистон 1966 йил-дагина 71 давлатга, 1959 йилдан 1967 йилга қадар ер юзидagi бар-ча қитъаларнинг 91 мамлакатига саноат ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари чиқарди. Бу мўъжиза эмасми?

Ўзбекистонда тайёрлини, ривожланган Осие ва Африка мамлакатларига чиқарилаётган саноат маҳсулотли бу мамлакатлар-га ўзининг миллий иқтисодини барпо этишда мадад бўлмоқда. Ўзбекистондан чет элга пахта толаси, ип газлама, қорақўл, ипак билан бир қаторда пўлат ва чўян қуймалари, кимё асбоблари, тўқимачилик ва қишлоқ хўжалик машиналари, экскаваторлар,

Тошкентнабель заводининг маҳсулотлари ўнлаб хориний мамлакатларга ҳам жунатилади. СУРАТДА: тайёр набель ўрамларини поездга ортиш пайти.

М. ТУЙЧИЕВ фотоси.

компрессор станциялари, дори-дармон, радио ва кино аппаратлари каби моллар чиқарилмоқдаки, буларнинг хилини санаб улгуриб бўлмайди.

Бундан буён республикамыздан чет элга мол чиқаришни ривожлантиришда халқаро кўргазма ва ярмаркалар катта аҳамият-га эга. Сўнгги беш йил мобайнида Ўзбекистон корхоналари Қоҳи-ра, Лейпциг, Бухарест, Чикаго, Лондон, Париж, Рио-де-Жанейро, Анкара, Дамашқ, Будапешт, Ханой, Монреаль, Измир каби шаҳар-ларда ташкил этилган юздан ортиқ кўргазма ва ярмаркаларда қатнашдилар.

1967 йил август-сентябрь ойларида Измир ярмаркасида 54 мамлакат ичидан Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси мустақил павильон ташкил этди. Ўзбекистон ССР павильони яр-марка қатнашчиларида катта қизиқиш уйғотди. Бу ерда респу-бликамыздан чет элга чиқарилган молларни сотиш режаси ош-ириб бажарилди.

1968 йил учун мўлжалланган экспорт режалари, Ўзбекистон ССР саноат корхоналарининг моллари учун келаятган буюртма-лар республикамызнинг чет мамлакатлар билан иқтисодий алоқа-си янада равақ топажидан далолат бериб турибди.

Ўзбекистоннинг чет эллар билан маданий алоқалари ҳам тобо-ра кенгайиб бормоқда. Бу соҳада 1958 йил декабрь ойда ташкил этилган чет эллар билан дўстона маданий алоқа қилувчи Ўз-бекистон жамияти яхши иш олиб бормоқда. Бу жамият 1958 йил-да 37 мамлакат билан алоқа қилган бўлса, ҳозир 96 мамлакат билан алоқа қилмоқда. Республикамыз ҳаётини ташвиқ қилиш бораси-да жамият мухбирлари катта ва муҳим иш олиб бормоқдалар. Улар чет элларга Совет Ўзбекистони ҳақидаги ҳақиқатни етказиб ту-рибдилар. Жамият ўз мухбирларига ва чет мамлакатлардаги матбуот органларига Ўзбекистон халқининг ҳаёти, унинг давлат, хўжалик ва маданий қурилиш соҳасидаги тажрибаларини ҳикоя қилувчи материаллар юбориб туради ва чет эл журналларида ўз мақола-ларини нашр эттиради. Жамиятнинг фаол иштирокчилари чет мам-лакатларга бориб, Ўзбекистон фани ва маданияти қозонган ютуқ-лар ҳақида лекциялар ўқийдилар.

Республикамыздаги юздан ортиқ илмий муассасалар ва ўқув юртлири чет мамлакатлар билан мунтазам равишда дўстона ало-қа ўрнатиб келмоқдалар. Ўзбек олимлари ўзларнинг чет эллик касбдошлари билан алоқани кучайтириб юбордилар. О. Солиқов, У. Орипов, И. Мўминов, С. Юнусов, С. Азимов, И. Риқов, С. Канаш каби машҳур олимларимиз халқаро илмий конгресс-лар ва конференцияларда қатнашдилар. АҚШ, Англия, Франция, Дания, Чехословакия, Италия, Голландиянинг ҳамда Осие ва Африка мамлакатларининг йирик шаҳарларида ўз соҳаси бўйича лекциялар ўқийдилар.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг кутубхонаси 30 дан ортиқ мамлакатнинг 350 та илмий ва халқ кутубхоналари билан китоб алмашмоқда.

Академик С. Юнусовнинг немис табиатшунослари академия-сига, академик Т. Зоҳидовнинг Ҳиндистон зоология илмий жамия-тига аъзо қилиб сайлангани Ўзбекистон фанининг обрў-эътибори ортиб бораётганидан далолат беради. Атоқли чет эл олимлари Ўзбекистон Фанлар академиясига таширф буюраётгани ҳам бу-нинг далилидир.

Е. И. Ленин номи Тошкент давлат университети чет мамла-катларнинг ўқув юртлири ва илмий муассасалари билан дўстона муносабатни яхшилашда катта ишлар қилмоқда. Тошкент астро-номия обсерваторияси дунёдаги деярли ҳамма обсерваториялар билан алоқа ўрнатган. Тошкент радиоси англиз, форс, ҳинд, ур-ду, уйғур тилларида эшиттиришлар олиб бормоқда.

Ўзбекистон Ёзувчилар союзи чет мамлакатларнинг ёзувчилари билан мустаҳкам алоқа боғлаган. Бу дўстлик алоқаси борган сари мустаҳкамланмоқда. Ўзбек ёзувчилари Африка ва Осие ёзувчи-лари ҳаракатининг ривожланишида фаол хизмат кўрсатмоқдалар. Чет мамлакатлардаги ёзувчилар ташкилотларининг тақлифига би-ноан Ўзбек ёзувчилари 1966—1967 йилларда Японияда, Вьетнам Демократик Республикасида ва бир неча Африка мамлакатлари-да бўлдилар. Шу давр ичида япон ёзувчиси Кабо Абэ, канада ёзувчиси Ф. Муэрт, венгер ёзувчиси Ф. Каринти, болгар ёзувчи-си Караславов, англиз ёзувчиси Льюис, турк ёзувчиси Азиз Несин, испан ёзувчиси Х. Гойтисоло ва бошқа бир қанча мамла-катларнинг адабиёт вакиллари Ўзбек шоирлари ҳузурида меҳмон бўлдилар.

Ўзбекистон санъат усталари ҳам чет мамлакатлар билан до-имий алоқада бўлиб турибдилар. Ўзбек артистлари Париж, Қоҳира, Лондон, Кобил каби йирик шаҳарларда томошабинларнинг олқи-шига сазовор бўлдилар. 1967 йилда «Баҳор» ансамбли Осие мам-лакатлари бўйлаб қилган сафарини давомидида ўз санъатини намойиш қилди. 1967 йил июль ойда Монреалда Ўзбекистон кунини ўтказилди. Унда ўн мингларча томошабинлар Ўзбекистон артистларининг санъатини кўриб қойил қолдилар.

Эндиликда бутун дунёда Тошкентни билмаган одам йўқ деса бўлади. Ўзбекистон ҳақида, Тошкент ҳақида, бахтиёр Ўзбек халқи-нинг фаровон ҳаёти ҳақида бутун дунёдаги сийёсатчилар, олимлар, иқтисодчилар, шоирлар, мухбирлар илиқ сўзларини ёзмоқдалар, республикамызнинг шон-шухратини ҳурмат ва ҳавас билан татриф-ламоқдалар.

В. БАРАБАШ.

ва ХОРИЖ

— Бор, ўғлим, бир жой ҳозирла, тўшанчи тўша!— деди Эшонкул ана.

Бола бурилган ерда, Эшонкул ана биздан қаерда ўтириш маъзуллигини сўради: таллаш менга тушди — ўтов ортидаги дўнглик маъзуллиман дедим... ва у ерда туриб атрофни томоша қилиш яхшилигини ўйладим.

Эшонкул ана энди, ҳақиқатан ҳам Шамаевнинг ўзи шу ерга макана экиб ўстиргани ва давлатнинг моли учун ўзи хашак тайёрлаганини айтиб берди.

— Ишнинг кўзини билади-да бу одам! Инки йил бўлди шу ерга кўчиб келганига. Қаранг, қандай яхши жойини танлаган! Бўлмаски мингта чўпон ўтган бу ердан. Биттасининг ҳам эсига келмаган бу...

Бу вақтда Шамаев олисда, юлгузорни оралаб келар эди: эшаги кўринмас, фақат ўзи кўринар ва бошини куйи солиб қилаётган ҳаракатидан у ўзининг «нонли машинаси»га тезроқ юриш учун яхшигина азоб бераётганини сезиш мумкин эди.

У бизга, чамаси, ўз қадамлар қолганда:

— Ҳайданг-э, мазаси йўқ-ну унингизнинг!— деди Эшонкул ана.

У бизга қараб илжайганича бир нарсга деди-да, шартта эшакдан тушиб, нўхтасини айилга қистирди ва қоринга бир тепиб ҳайдаб юборди. Ўзи халлослаганича бизнинг ёнимизда тўхтамай ўтовга қараб ўтди.

— Топалинка жой қилсинлар, Эргаш ака!— деб бақирди қишлоқ совет расиси.

Шуни айтишни керакинчи, мана шу ерга етганда, бир оз дилим хинил бўлгандек бўлди: «Булар жой тайёрла дедилар, ўзим ҳам ҳисса кўшдим бу хайрли ишга... Албатта, бу гапнинг тагида кимюсаси ҳам бўлса керак. У, уй эгаси энди — ташвиш қилади биз учун... Мен ўзим нимага келяпман? Шамаев ўйламайдими бирон нарсани?..» Мана шу ортиқча хаёллар бир оз дилгир қилди мени.

Ленин ҳали йўлда, кўнглимдан кечган туйғу — ўзимни алланечук ёт ва кўнглига яқин, давраларда гоҳо соддаларча ҳавас қиладиган одамлар орасига кирайётганимни ҳис этганимга ўхшаш туйғу қамради: бир оз енгил тортдим.

Кейин, ўзимга ўзимнинг гашим келиб, уқтирдим: «Нима бу? Меҳмон келгандан кейин, бирон ерга ўтиради-да. Ўзимизни ҳақ ҳам бир киши борса, устига устак у андан шаҳарлик бўлса, ташвишга тушмаймизми!»

Шундан кейин, юқоридagi хаёлни исзис унуттишга уриниб, ўтовларни, ўтов ортида ёзиб қўйилган кигизни, сояда бизга ўирайиброқ қараб ётган оқ итни, наридаги тандир ва арча ёғочларини ёдга сақлаб қолиш учун, айна чоқда қахрамонимиз Шамаевни кўпроқ кузатиш, унинг ҳар соҳадаги хатти-ҳаракатини ҳам имкон борича аниқроқ ўрганиш учун атрофга йўлдагида бир қадар очкуз назар ташлаб, ҳамроҳларимга эргашдим.

Ўтов эшигига новча бир хотин кенг енгини кўрагачи томон элтиб, бизга қараб турарди. Унга тик қарамай, салом бериб ўтдик ва ўтовлар орти билан дўнгликча кўтарилидик. Тақир дўнг устига битта кигиз ва битта гулдор шолча ёзилган, учта нуруқ қурпача тўшалган, биз-ку уч киши, бу жойга йигирма меҳмон бемалол ситгичар эди...

Ҳалати: мен ҳалиги айтганим туйғунга яна ҳис қилдим, кўнглим кўтарилиб кетиб, атрофга назар ташладим: олисда биз қичиб келган асфальт йўл. Асфальт йўл ҳам менга кўпича бу табиий шароитга номосден туюлади: у менга бошқа оламини эслатади, бироқ ҳозир негадир у йўл ҳам, боғли машинамиз юлгузорга ярашганидек, бу қамишзор ва юлгузор четига ярашиб турар эди.

Шунда Шамаев ўчоқча чой қайнатиллавериб қорни қурум босиб кетган чойиди билан, афтидан, ҳозир тўпидан пичоқда қирчиб олиingan, одатдагидан узун, оппон, сочиқ олиб келди. Эшонкул ананинг орқасидан биз ҳам қўлларини чабдик. Шамаев сув куйиб турди: эътироз билдирмадик бунга: ўзим бойсулниман, бизнинг ҳам бир меҳмон борса, ўзим кўпича сув куйиб туришим мумкин...

Кейин, кўрпачаларга ўтирдик. Қахрамонимиз ҳам этгини еча солиб чўнкалаб ўтирди ва фотиҳа қўндиқ дастурхонга. Кейин, яна тартибга ва давра маромига қараб қайта танишдик.

— Раҳмат, раҳмат,— деди Эргаш ака.— Ётипмизда-е!

— Ётипсизми?— кудди Эшонкул ана.

— Бўсага нима қилсиз. Ишимиз санжоб бўлган кунлар—шу кун.

Қўйди ҳайдагандан кейин, э-хе, икки-уч ойлаб бизга тиним бўлмайди! Мен вақтдан фойдаланиб, бу гапнинг маъносини тушунтиришларини сўрадим.

— Бундан кейин то кўнламгача, тўл тушгунгача қўй ерга ётмаслиги керак,— деди Шамаев пастликча қараб.— Нимагани, ҳозир бўғоз, энди совуқ тушади, ерга ётса боласи шамоллаб қолади, кейин етилтирмай туради. Бизга уйқу бўлмайди. Айинсиза тўл тушдимни, тамом... Мана шу этикларимиз бир ҳафталаб обғимиздан ечмай юради...

Шундай деб, Шамаев яна сўзсиз туриб кетди, шерикларим яна бу одамнинг фазилатлари ҳақида сўзлашга тушди:

— Ҳа, бу одам, Шукуржон, кўп бадавлат!— деди Эшонкул ака.—

Ўзининг юздан ошқан кўйи бор. Бунинг ақлига қаранг: мана, давлатнинг плани бажарилмайдиган кўринса, ўзининдан қўшиб қўйишдан ҳам тоймайди. Давлат ҳам бундан алмайди-да. Утган 1966 йилда йигирма бош қўй, икки минг сўм пул мунофот олди! «Москвич» ҳам берилди бунга.

— О, зўр-у!— дедим.

— Ана шундай.

Кейин, мен болагидан эшитганларим, ўзим ҳам тасодифлар билан кўриб қолганларим — чўпонлар ҳаётининг нечоғлини қийинлиги ва хавф-лигини ўйладим. Айна чоқда мана бўлмаски, бизнинг ҳозирги галаговур шаҳримиз, шундай асримизда бу насб — ҳавас қилгулик насб!

Бироқ, мен чўпон бўлоламанми? Шу ерда ўтирганлардан бошқа биронтаси-чи? Йўқ, асло... Бунинг тасаввурига ҳам сигдиришолмайди, тасаввурга ситмас қонуний сабаблари бор! Мен-чи? Йўқ. Шунинг учун йўқки, бу одам ҳам, ўз касбини нечоғлиқ севмасин, ўз шароитини нечоғлиқ севмасин, бизга ва бизнинг яшаш шароитимизга ҳам алланечук, бизга ўхшаш ҳавас билан қараса керак ҳар ҳолда... лекин ба-рибери, икки дунё бир бўлганида ҳам, у биз каби ҳаёт нечиришга ва бизнинг насбга ўхшаш насб билан шуғулланишга рози бўлмайди, бунинг ҳам кўп қонуний сабаблари бор...

Шунақа экан-да; лекин ишонч билан айтишни истар эдим, руслар қаер яхши—сен бўлмаган ер яхши, деганларидек, биз бўлганлар шаҳарлару, биздан олис одамлар, бизга ҳақиша қизиқ, суюмли туюлади. Бироқ мен худди шу нарсани таъкидлашни истар эдим: бизнинг шаҳар билан мана бу тинч табият оғуши, биз инзелилар билан мана бу чўпонлар орасидаги юқорида айтганимизда ҳавас ва интилиш — бу айрим бир ҳолки, назаримда, бу нарсда асримизнинг муҳим муаммоларидан, одамликнинг муҳим муаммоларидан бири бор...

Шулар ҳақида ўйлаиб, ҳамроҳларимнинг гапларини ҳам, Эргаш қаранг қийинчиликлари ҳақидаги сўзларини ҳам табиий тушундим.

Кейин, Шамаев қалами матодан қилинган дастурхон ва бир чинни носода ширинлик келтирди, ўртага қўйди. Эшонкул ана нонини — қизариб пишган уй нонини ушати. Шамаев яна ўриндан турди ва сал нарига бориб, пастдан қичиб келётган боғли санжис яшар боланинг қўлидан чойнак-пичоқ олди. Келиб яна бир дам ўтирди...

Афтидан ҳамроҳларим менинг ҳолатимни қиңарини мўлжаллашарди, мен беришим керак бўлган саволларни қандайдир тушуниш ҳисси биланми, ё беҳитиб равишдами бера бошладилар; лекин аминман бу саволлар жавоби уларга илгаридан маълум:

— Нега болангиз бор эди, Эргаш ака?

— Бешта.

— Асли қаерда турилганисиз?

— Сайроб тоғининг ортида, Хомқонда. Кейин уруш йилларида Чилонзорга кўчиб тушганимиз.

— «Москвич» қани?

— «Москвич» турипти... Каттанонимиз ўргансин, кейин Бойсунга бир каттайса қип келамиз.

Шундан кейин Шамаев яна қайтиб кетди ва уни узоқ кутишимизга тўғри келди, ўзимиз у еқ бу ёндан гапиришиб ўтирдик: пастдаги майдонни Шодивой тўқай дейишаркан, қахрамоннинг қишки қўраси Чилонзорнинг нариғида экан, мана шу этганимиздаги ўтовларнинг бири Эргаш аканинг акасига тегишли экан — у киши унга ёдрамчи чўпон эканлар. Эргаш аканинг чўпонлиги қилганига йигирма йилдан ошпти, ёши буларнинг айтишича қирида...

Биз одатда мана бунақагачи табият орасида ҳаёт нечирадиган кишилар ўз ёшларига нисбатан ёш кўринадилар, дейишга ўрганишимиз. Ленин Шамаев ёш кўринмас эди... Бироқ унинг чехрасида табассумидан ҳам бошқа, унга ҳамоҳанг бир инфодалар бор эдими, булар чинакам ёшлик белгилари эди!! Буни қандай сақлаб олган, сақлашни хаёлига ҳам келтирмаган бу одам!.. Ўйлашимча, кеңсайиб чол бўлганда ҳам шу инфодалар сақланиб қолса керак. Амаб: шудир-да унинг ёшлиги, шудир-да унинг ўз ёшига нисбатан ёшлиги... Шамаев қўй сўяётган экан. Эшонкул ана:

— Нима бўлди қахрамонимизга?— деб дўнг четига қараб кетди-ю, илжайиб қайтди.— Қахрамонлик қиялпти қахрамонимиз! Тилло кудди...

Нима десангиз денг, лекин биз ҳаммамиз шод бўлиб кетдик фавқуллода!

Менинг кўнглимга ўша нелаётганимизда, тепада жой ҳозирлашни тайинлаганимиздаги хикоятда ўхшаш ҳис яна кўйилди, лекин уни ҳам гашлик билан ҳайдадим: «Яқингинада Тошкентдан ўртоқлар келиб кетди, улар олдида биз ҳам қўй сўйдиң-ну!.. Қайтанга улар дурустроқ тамадди қилсинлар деб жонимиз ҳалакда бўлди ва бу ўғтининг шаҳардаги музлатиб сотиладиган гўшдан фарқи борлигини айтиб мақталанларида, биз мамнун бўлдик... Айтишларича, бу қахрамонимиз бизлардан, Бойсундаги оиламиздан ҳам шубҳасиз бадавлат, нима бўпти битта қўй?»

Шундан кейин ҳам Шамаевнинг ярим соатлар кутдик. Бу орада зериккан Тилло Бўйсундан ўзимиз билан олиб қиңдан югослав виньягидан майдалаб қўйди, ичиб кайфиятимиз яна кўтарилиб, учовлон адирларни айландик...

Булар яланг, тақир адирлар эди, кишини хўрсинтирадиган ва думалаб ётишга, чалқанча ётиб лақиллашга ундайдиган адирлар эди! Тагин кўнглимга боғли, сизга таъби ҳислар куйилди: ўзимни чиндан ҳам ёввойи ҳаёт қўйида сездим, лекин олисда, қаршимиздаги асфальт йўлда гизиллаб машиналар ўтиб турар, менга, нима бўлсам ҳам, бошқа аср одами эканимни, бу ер мен учун вақтинчалик эканини эслатиб турар эди...

Шамаев тандир осган экан.

Тандир! Сиз бунинг нам эшитгансиз, эшитганда ҳам Сурхон ва Қашқар водийларида бўлган кишилардан эшитгансиз. Дарҳақиқат, бу таом фақат шу водийлардагина тайёрланади, водийларнинг ҳам хусусан Бойсун, Шеробод ва Деҳқонобод районларида тайёрланади... ва суюнли меҳмон олдига кўйилади; албатта, тўрт-бешта навиқрон дўст ҳам бир хилватни топиб, ўзларига тандир қилдилар...

Бунинг тандир катобидан фарқи бор катта: тандир қизитилган роса, кейин қўйин нимталаб, ёғочданми, темирданми ўтказилади-да, тандирга осилади, сўнг устига бир нарсга ёпиб суваб ташланади... Кейин, мол-

Бир Сафарар хотиралари

Бир онадан— бир маҳалла

Бу суратга боқиб ҳайрон бўлсангиз керак. Кимлар булар? Булар бир нур-дийда онанинг фарзандлари — ўғил-қизлари, не-вара-чевара-эварелари. Булар катта ўғил Незматулла Ваҳодиров ўз ҳовлисига «қавм-қариндошлар йигини»га чорлаган куни биргалишиб суратга тушдилар.

Бир ота-онадан дунёга келиб, кўпайишган бу оила аъзолари барча совет хонадонлари сингари тинч, тўқ, тотув турмуш кечиряптилар. Булардан ўндан ортиги студент, тўрт киши аспирант, ўн икки киши врач (тўрттаси медицина фанлари кандидати). Шунингдек, ўқитувчи, иқтисодчи, инженер, журналист бўлиб хизмат қилаётганлари ҳам анча-мунча. Хуллас, ували-жували «Ойинжон» ўз бахтидан, болажонларининг бахтидан мамнун, хотиржам.

Қаторингизга кўпаяверсин, бахтингиз бундан ҳам очилаверсин, меҳр-оқибатингиз ҳамиша ортаверсин!

нинг ёшига қараб, бирбарин, гўштни қаттиқ-юмшоқлигига қараб кутилади: бир соат, бир ярим соат.

Эргаш ака катта лағанда кўтариб келди: димогимизга бирданига юлгун ҳиди урилди! Мен дарров сўрадим:

— Одатда арча солишарди тандирга?

— Йўқ, юлгун солса ҳам бўлади,— деди Эргаш ака.— Қайтанга жуда мазали бўлади. Баҳорда момич деган ўт ўсади, ҳов анави ўнгирларда. Шу момичдан солса, алаям тотли бўлади, у гўштни титиб юборади...

Бу тасвирга топ бермайдиган таом эди.

— Зўр бўпти! Қотирибсиз,— деган мақтовлар ёғилди қахрамонга.

— Сизни асли Сайробга оббориб ошпаз қилиб қўйиш керак,— деди Эшонқул ака.

Кейин, Тилло пиқиллаб кулганича виньядан кўйиб, Шамаевга ҳам узатди.

— Э, йўғ-э, йўғ-э,— деди Шамаев.

— Олинг, отпусангиз энан-ку ҳозир!

— Э, бўлмайди-е!— деди Шамаев.

Эшонқул ака Шамаевнинг қахрамонлиги, СССР Олий Советига депутатлигини юзига солиб, каттаонлар даврасига тушганда нима қилишини айтди.

— Э, шу насбни қилмади-э,— деди Шамаев кулиб ва олис-олисларга шўх тикилди.— Одам ўрганиб қолади-ю, кейин ёмон бўлади. Ўйлаб кўринг, муни ичиб олгандан кейин кўзингизга бир қўй иккита бўлиб кўринади. Кейин нима бўлади. Бир ерда ухлаб қоласизми, қўй кетиб қолса... Йўқ, бўлмайди бизга.

Биз кулишиб, ортинча қистамадик. Ҳазимат ичарканмиз, Шамаев ёмонлиги фақат ўзига маълум бўлган, биз шаҳарликлар эса билмайди-гандек алланечук мамнун ва қув назар билан пиёдаларга тикилиб турди, сўнг ўздан ўзи хурсанд бўлган каби гўшдан олди.

Шунақа: икки дунё одамларимиз...

Тамаддидан кейин, биз мезбонни мақтаб, пазандалик шаънига мақтов сўзлари айтдик. У кулиб кўнламда нелишимизни қаттиқ тайинлади ва иргиб туриб, этганини кийди-да, бўш чойнакни кўтариб кетди...

Чойни ичгандан кейин мен Шамаевни айланиб келгани таниф айтдим.

Шамаев ўша мамнунлигига қўзғалди. Шерикларимиз бизни табасум билан узатдилар. Иккалаимиз гап-сўзсиз, наридаги адирга қараб юрдик. Мен йўлакай ўзининг уст-бошим билан бу кишиникини солиштирдим: бу менга қизиқ туюлар, завқ берар эди...

— Ҳўш, Эргаш ака, мана қахрамон бўлсиз, депутат бўлсиз,— деб гап бошладим мен.— Юз бош кўйдан юз олтимш бошдан қўзи опсиз.

— Ҳа, ҳа,— деб ерга қараб турди у.

— Айтинг-чи, нима учун бошқа чўпонлар шундай бўлолмайди, шундай қишлолмайди?

— Энди, биз чиққандан кейин бошқа чўпонлар ҳам чиқа бошлади. Мана издошларимиз йигирмадан ошди,— деди у ўзи ҳақида газетда ўқиган сўзларини шубҳасиз тақрорлаб.— Лекин, сизга айтсам, укам, бу иш бизнинг ҳам обрўйимиз, ҳам номимиз энан: ишласан яхши, ўзимизнинг ҳам оғзимиз тегади, давлат ҳам манфаат кўради, ишламасан икковиям йўқ...

Нимагадир шу гаплар менга етарлидек туюлди, бошқасига қизиқ-

мадим унча... Чунки агар чин қизиқадиган бўлсам, ҳеч қурса уч-тўрт кун бу одам билан молнинг изидан юришим керак: бу эса менинг йўл хотираларимга кирмайди!

Гапимиз юқоридагича давом этиб, аста-секин қайтдим, йўлдошларга яқин қолганда, Шамаев алланечук шивирлаб тўхтади:

— «Москвич» дечлар улар. Шу акаимизнинг иккита ўғли бор эди, биттиси тоғда кўричак бўлиб, кўричаги ёрилиб кетиб ўлиб қолди. Акаимиз биттасига қараб қолган. У «Москвич»ни яхши кўриб қопти, акаимиз уни уйига олиб кетди. Мен ҳам бир нарсга дедамдим... Энди, мана сиз Бойсунга борасиз, Тошентга борасиз, ўша ёқнинг катталарига бир оғиз айтиб қўйсангиз: бизга шу «Волга»сидан битта беришса...

— «Москвич»ни пулга олгансизми, текин берганми?— сўрадим мен.

— Йўғ-э, пулга-да. Пули биздан, машина улардан.

— Майли, айтиб кўраман,— деб ваъда бердим.

Лекин ҳали-бери ололмас керак: билмадим, кишиларимиз эшитишимизча, анча бакуват бўлиб, машина сотиб олишга қудрати етмадиган бўлаётганда, машиналаримиз кам чиняпти... Сабаби бордир...

Шундан кейин биттадан чой ичиб, виньяни бўшатиб турдик. Эргаш ака бизни сув бўйигача кузатиб борди. Унга раҳмат айтиб, иш-га ютуқ-барор тилдик. Хайрлашдик.

Машинамиз ҳали ўзи қолдириб келган йўллардан силкиниб кета бошлади. Яна юлгунлар шохи урилади набинага, энди ўзим битта бутогини синдириб олдим. Чендик. Катта асфальт йўлга тушганда, Тилло:

— «Волга» олишга ёрдам бер демадимми?— деди.

— Деди,— дедим.

У кўлди. Биз ҳаммаимиз қувнаб кетдик нимагадир. Кейин мен йўл бўйи хотирамда қолган нарсаларни қайтариб чиқдим. Ҳаёл «Волга»га келиб таъалди ва беихтиёр ҳали мени кўп марта эгאלлаган туйғуни, олис, айни чоғда яқин, ёқимли туйғуни ҳис этдим: кейин қисблаган манзараларим кўз олдимга келди: юлгунлар — машина, тўғай — асфальт йўл.

Бирдан ҳаёлимда бир манзара кўричди: ўша ўтов, ўша ит, тандир ва нарида «Волга» машиниси...

Булар бир-биридан узоқ, айни чоғда жуда яқин туюлиб кетдики, эсимга ҳали юқорида айтган гапим тушди: бу манзарада мен асри-мига хос, унинг бир белгисини кўргандек бўлдим, энди у менга гоёт табиий туюлди. Шуларни бир-биридан узоқлаштира, унисиди ҳам, бунисиди ҳам бир камчилиб бор каби кўринадигандек бўлди...

Кейин ҳали шу йўлда келаётганимда дилимни банд этган ҳисни, ўзимиз кўндан орзу этадиган ҳаёт оғушига, одамлар оғушига қираёт-гандек ҳис этганимни эсладим ва у ҳаёт менга алланечук яқин бўл-гандек, дарҳақиқат, мен билан ёнма-ёндек туюлди...

Лекин бир нарсасига амин бўлдим: ҳозир чўпонлик шарафли насб, ҳозир мақталапти... Вақт келарки, ҳаётда бошқа муҳимроқ проблемалар ўрин олар ва ўшалар гирдобдаги шахслар кўпроқ улуғлиб қолар. Шунда, балки — Эргаш ака хафа бўлмасинлар,— бу кишининг қахрамонликлари унутилар... бироқ мен у кишининг хатти-ҳаракатини, чехрасидаги маънолар ва яшаш шарафитини, шу баҳонада — кўнглимдан кечган анча қизиқ, умуман, мураккаб туйғуларни унутишни истамас эдим. Шунинг учун, шу нарсаларни ҳеч қурса Тилло билан Эшонқул ака ҳам уну тмаслиги учун шу сафар ҳақида ёзгим келди.

Бир Сафар хотиралари

ТЕБРАНУВЧИ МИНОРАЛАР

Ҳиндистоннинг Аҳмадобод шаҳрида 1450 йилда қурилган маҷит бор. Унинг миноралари тебраниб туради.

Уларнинг баландлиги 23 метр. Бу архитектура ёдоқлигининг аҷойиблиги шундаки, минораларни бир киши қўзғата олади. Қадимий меъмор миноралар шундай қурилганки, улардан биттаси чайқалса иккинчиси ҳам дарҳол тебранади. 500 йилдан кўпроқ вақт давомида одамлар бу минораларнинг аҷойиб хислатини кузатиб турибдилар. Аммо шу вақтгача ҳеч ким уларнинг сирига тушуниб етолгани йўқ.

*

АҶОЙИБНОМА

„ГУЛИСТОН“

О
Й
Н
А
С
И

Невара билан суҳбат.
М. Тўйчиев фотоси

Энг узун соч

Айрим мамлакатларда узун соч тагин урф бўляпти. Ҳатто сочи узун хотинларга ҳужум қилиш ҳоллари ҳам учрайпти. Бразилиялик Биргит исмли мана бу қизнинг сочи 2 метру 10 сантиметрдир.

Дала ва ўтлоқ.
И. Эмиров фотоси.

Синфга.

ТОҒ ОСТИДАГИ АРИҚ

Тожикистон жанубидаги Қоратоғ остида 7,5 километр узунлида Евон сув қувири очилди. Қурувчилар тоғнинг икки тарафидан тўрт йил давомида тош йўндилар.

КАБУТҚУЛ БАРАСИ

Тожикистон жанубидаги «Кабдиён» наслчилик совхозида қоракўлнинг аҷойиб товланувчи — нопормон, кўн, кумуш ранг турлари яратилди. Энди буларни қоракўл эмас, янгича «Кабутқўл» (нўн гул) дейишяпти. Чиндан ҳам бу хил мўйналарни шу хўжаликдаги қўйлар зотида олиняпти. Қизғи шундаки, бу қимматбаҳо терининг сифати наслдан наслга ўтган билан айнаймади. Бултур совхоз 33 минг аъло навли қоракўл тери олди. Учдан бири нўбб рангли терилардир.

ЧИРОҚ ЁНАР...

Сочяқ юлдузлар мудроқ,
Қайдадир ёнар чироқ,
Кимдир билмас толишини,
Интиқ кутар болиши.

Қайсибир хона бедор —
Демак унда Она бор.
Унда қалб зарби тинмас,
Чироқ ёгдуси синмас.

Унда алла, кўшиқ бор,
Иссиқ бағир ва ишқ бор —
Бунда асло ўчмас нур,
Умрга улар умр.

Одамзоднинг қуёши,
Мунаввар ҳаёт боши
Бошларин шу хонадан,
Донм уйгоқ Онадан!

Гулчехра ЖУРАЕВА.

Қатор шеърйи нитоблар муаллифи, «Ўзбекистон маданияти» газетасининг бўлим мудири.

Қахрамон қайгурар...

Гоҳ шодёна...
Қалбнинг қалбига шерик этасан,
«Артист, қойил қилдинг», дейсану яна
Экран ҳаётига шўғриб кетасан.
Ҳар ким танлаб олар умр парчасини,
Қайта варақланар тақдир дафтари,
Ўчган изларингни қайта очасан,
Кино лентасидай ўтади бари...
Туйғу тутқун этар юрак ҳиссини,
Нурли чўққиларни кўзлайсан шунда...
Қахрамон тақдири ўйлатар сени
Қалбнигда оҳиста сўзлайсан шунда...
Кўзлар ёгдусидан ёришган экран
Қанча қалб қулфига солади қалит...
Кимнингдир дилига ларза соларкан,
Кимдир эснаб-эснаб, эшик пойлар, хит.
Кимнидир тоширар эзгу ҳаяжон,
Дардин «пиқ-пиқ» тўкар рўмонга аста.
Кимдир навбатчига чап бериб обдон
Тинсиз «кирс»иллатиб чақади писта.
Бемаҳол илжаар ким қўғирчоқдай.
Ҳамон ёш тўкар ким тўхтамай бирпас.
Тўкаберсин, аммо писта пўчоқдай
Шу ерда сочилиб ҳис қолмаса бас!

Гул келтириб ўтқаздим, гуллатай деб боғимни,
Гул кўмсаб ўз боғини, ташлади япроғини,
Келин тушимдир ироққа, ўзим таялган ёққа,
Кўзим чашмаси бирлан ювмасан яноғимни,
Хазон бўлурму гулим, дардинда ёнди дилим,
Ўсма ранга бўялиб, жилмайди гўнча сўлим.
Умримга боғбон ёрим, асло тўкмагай зорим,
Отам-онам бағрини, бахтини топди кўнгим.
Кипригимдан узилган кўз ёшимас, ҳаяжон,
Боқманг қиё юзимга тошар ҳаё. Аяжон,
О, ҳаяжон, ҳаяжон тилимга бермас қалом,
Икки қўлим кўксимда, ҳаммага келин салом!

Ёш

Тошкент давлат университетининг толибаси.

ЎША АХМАД

Ҳинюв

ҒАЗАЛЛАР Санобар ҲАСАНОВА

Ёзарман дилдаги меҳрим диёрим иштиёқида,
Куярман Қайсу-Лайлининг кечирган ишқи оҳида.
Суярман гоҳи Ширинни зилол сув деб фиғон чекса,
Кўрарман бахту рўзимни гўзал ўлкам сиёҳида.

Диёрим бағри бўстондир, қўли гуллар ниҳол экса,
Ёнарман субўх шом меҳнат элини ёзмоқ фиरोқида.
Поёнсиз тоғларим кимё, киши борки — сирин билса,
Назар солсам кўринмасам гам қадр билган нигоҳида.

Ҳаётда нияти поклар умид-орзу сари етса,
Суяркан меҳнатини гаштин азиз дўстлар гувоҳида.
Ватанга, дўстларим, шеърдан агарда зарра наф тегса,
Езилгай мисраи-сўзим юрак меҳрим сиёҳида.

Тиларман тан сихатликини саҳарги хуш ҳаволардан,
Оларман шавқу лаззатни юрак чертар наволардан.

Бўларман шоду хуррам кўп, таажжубда қоларман гоҳ —
Сўзи гавҳар қадрдошлар менга кўрган раволардан.
Тўларман меҳру оташга фидойи гар эрур ҳамроҳ,
Шулар ишқидега очилсин дегайман гул қаболардан.

Хушомадгўй, юзи хандон дили зиндон қаро бир чоҳ,
Кўрингай кўзга дўстингдай, узоқ юр дил балолардан.
Қувонч шулки, гулистон ўлкаси — юртим — буюк даргоҳ —
Ривож топди замонамда муносиб муддаолардан.

Дўстларим, сўз гавҳарини аслингиздан изладим,
Одамийлик — хуш сифатни фазлингиздан изладим.

Яхшилар кўп бу замонда илм асрор соҳибини,
Осмон узра донг таратган наслингиздан изладим.

Истадим, топдим камолни, ақлу зебо шохимни,
Дилин шод этган мунаввар асримиздан изладим.

Бахтиёрлар бахтини ё меҳнатни чин шонимни,
Шеър ёзарга чашма бўлган наслингиздан изладим.

Санобар ҲАСАНОВА.

Наманган шаҳрида истиқомат қилади.

Эйтибор ОХУНОВА.

Шеърят ихлосмандлари яхши танишади. Ширин, «Совет Ўзбекистони» газетасида бўлиб мудири.

Эйтибор ОХУНОВА

ЎРМОН ШОУВУЛЛАРДИ

Ўрмон шовулларди,
Шовуллар дарё.
Гулхан ловулларди,
Ҳислар бир дунё.
Ўрмон, давё, соҳил
Кўчар қозога.
Лекин унсиз-сокин,
Махтал қиёсга.
Тасвир қийнар чоңда
Чимрилар қошим.

Гулчехра НУРУЛЛАЕВА.

Москвдаги М. Горький номи адабиёт институтининг толибаси.

Шундай қилиб, мен рози бўлдим. Онамнинг хурсандлигини кўрсангиз! Ўзини йўқотиб қўйди бечора: «Ҳар ҳолда улар ҳам хўжа... Тагли-тугли одамлар».

«Уша кунёқ рози бўлиб қўя қолсам бўлмасмиди? Менга барибир эди-ку!» дея афсус чекдим, ўзимни койидим кейин...

...Ўқидан чиқиб, қизлар билан кинога кирдик. Уйга кеч қайтдим. Ёчираётган эдим, чоп-қилла Дилфуза кирди.

— Феруза опа, биласизми, оймла-чи, ойм «хўп» девордилар, майлими?

— Нимага хўп дедилар?
— Ану кун-чи, ёгир ёққанда, иккита хотинлар келишганди-ку, ўшалар яна келишди. Кейин оймларни энди «хўп» демаганингизга қўймаймиз деб қисташди. Кейин, ойм «майли» девордилар. Ана билдиз...

Кўз олдимга бундан уч кун бурун кўрганым соя келди...

Залда чизма чизаётгандим. Кимдир олдимга келиб туриб олди. Бошимни кўтармай чизавер-

дим. Уч кундан бери шу столда ишлардим. Чизадангир деталь ҳар бир студент учун алоҳида бўлса-да, студентлик билетингни қолдирсанг ҳам, уйга беришмайди. Нима бўлса ҳам, шу ерда чизилиши керак. Кошки бу ерда ўғил болалар ўз ҳолингга ишлагга қўйинса, Залга киришим билан йнгитлар умрларидега қиз бола кўрмагандек ҳар чекнадан қарай-веринишди. Бу ҳам майли-я, баъзилари тепамда туриб олишди. Кейин дахлсиз саволлар бера бошлайд...

Бу «хира» ҳам шунақа саволлар берди. Бошимни кўтармадим. Кечкурун уйга келиб, оймдан гап эшитдим:

— Сени кўрган атайлаб боришган экан, совуқ кунда. Вошингни кўтариб тузукроқ қарамабсан ҳам. Бояқиш онаси тўрт қават анадан чиқаман деб ҳалослаб нақ ёси кетибди. Эшик оғзидан уям қараб турган экан. Жудаям хунук иш қилибсан қизим...

— Ажаб бўлибди! — дедим.

...«Соя» кўз олдимда қоқиб қўйилгандек туриб олди. «Қизиқ, — дердим ўзимга-ўзим — қанақа йнгит у ўзи-я?... Қизиқ-а?!. Мени танимаса, билмаса, бир кўришда уйланишга рози бўлса... Ё унга ҳам барибирмикин-а? — Юрагимни гашилик кемира бошлади. — Ҳа... Бўлмаса рози бўлармиди?»

Тўйдан кейинги ҳаётимни кўз олдимга келтиришга уринардим. «Кейин... кейин... нима бўларкин? У билан умрбод бирга яшай олармикин?» — деб ўйладим. Лекин бу фикрни тезда унутгим келди.

Нима қилишимни билмай турган эдим, Зулайхо келиб қолди. Ғалати кўринди кўзимга. Рангларни оқариштириган, билинар-билинмас титравди.

— Қалай, кўрдиргим уни? Ёқдими? — сўради у ҳовли томон очиб қўйилган деразанинг олдига бориб.

— Менга ёқса-ёқмаса барибир эмасми? — дедим унга яқинлашиб.

Қалбим тирналмоқда
Хаяжон ошин.
Садо, садо беринг,
Нўшқин хисларим.
Вазн, ҳижоларга
Кўчинг хисларим.
Урмон шовқинига
Толмоқчун қибс,
Ҳар тонг бу соҳилга
Келганлигим рост.
Урмон шовқинини
Кўчинг, мисралар.
Дарё соҳилига
Кўчинг мисралар.

Уздингиз, бузилди ҳижола...
Меҳрибон ўриқчим хўрсиниб,
Деразам ортидан кетади.
Зум ўтмай у яна ўй суриб,
Хонамаг кўз ташлаб ўтади.
Чироқлар нур сочар хонамда,
Қоғозда турланар минг ҳижо.
Мен уйғон, у уйғон — она-да,
Термулар, кўзида илтижо.
Қизини ва унинг шеърини
Кутар у. Аста тонг отади,
Қизи-чи, сарф этиб меҳрини,
Қизига газаллар битади.

Улуғ опис Қизларбекованинг шеърларини ўйир экансиз, фаровон ҳаётини тўлиб-тошиб қўйлаётган шоира кўз олдингизга келади. Лекин унинг тўлиб-тошиб қўйлаши учун ҳамма вақт ҳам имконият бўлавермайди. Уй-рўзгор иши, болаларнинг «тавишиши», набираларнинг қий-чўви, баъзан шеърӣ фикрини чалғитади. Шоира ҳар бир бўш вақтини газал, мўҳаммас, ҳоҷжий бандлар ёзиш билан ўтказиши.

— Отам бечора ҳаётдан бевақт кўз юмди,— дейди Улуғ опа.— Мен шоирликни даъво қилмайман. Жилла бўлмаса отамнинг созини ўқувим етганича чалиб кўрсам дейман.

Дарҳақиқат Улуғ опанинг қўлидаги созава-вал Хоразмда, кейинчалик бутун республикада донг тартаган отаси—машҳур ва ҳўрматли шоир Партавий созига ҳамоҳанг. Биз отасининг созиво, ўзининг овози билан қўйлаётган Улуғ опанинг ижоди янада равнақ топишига тилакдошимиз.

ЎЗИЗ АБДУРАЗЗОҚ

Шеър ишчи қўймайди, на чора,
Уйқуга бегона кўзларим.
Деразам ортида овора
Волидам, ташвишли юзлари.
«Ухлагин, толиқдинг қизгинам»
Дейди-ю тортади хижолат,
— Оҳ она, хаёлим тизгинини

Хабаринг йўқ, шеърү сатрийни
Шамол янглиг тўзгитганимдан.
Хабаринг йўқ, ҳижрон дардини
Дилга ютиб, кўз тутганимдан.
Балик хабар толмассан абад,
Сени қалбга беритганимдан.
Бу дил қўлфи очилар фақат,
Умр қўлфи берилганида.

Гулчехра НУРУЛЛАЕВА

Гулли эксанг салгина барвақт,
Е озроқ кеч, тутармикин ул!
«Утинаман, одамлар, ҳарвақт —
Мавсумимга қаранг»,— дейди гул.
Сув бўлса-чи тамом ўзгача,
Йўлин олддан билмас ҳеч қачон.
Гоҳ ўнардай туолар лича,
Итоаткор гоҳида чучон.
Бошим узра нўшнини кўрсам,
Яхшилиқдан бўлак иши йўқ.
Сўнаётган шам ҳолин сўрсам,
Учмоқлинка асло хуши йўқ.
«Анаб,— дейман,— ҳар бир мавнудот —
Сифатлари қонимда юрар.
Ҳар қайсиси бирон хислатим
Узлигида кўрсатиб турар».

ОНАМ МАКТУБИ

Кечирарми экансиз она,
Бобошира бу қизингизни?
Айни тирак бўлиш кезлари
Айрилиққа ташладим сизни.
Олисдаман, Қўлимда китоб,
Неларгадир чанноқман, чанқоқ.
Қайдан билай: сиз балки шу тоб —
Кунлар санаб, букарсиз бармон.
— Ҳалитдан-а? дер—балки фурсат,
Учиб узун ҳижронномани.
Бир оғиз сўз айтасиз фақат:
«Яратмасин экан онани!»

Хат ташлайсиз. Одий бир конверт.
«Авиа» сирин билмайсиз ҳали.
Эртасиёқ кўзларингиз тўрт,
Ошиқасиз жавоб олгани.
Мантубингиз йўл босар сенин,
Узингиздай надам олиши,
Етиб нелар ҳафтадан кейин,
Ҳар нуумлада согинқ нолиши,
Ҳар ҳарфда аён чеҳрангиз:
Гоҳ маъюссиз, гоҳида мамнун.
Кулиб, мени шўх кулдиодингиз,
Йиғладим ҳам — равшан не учун.
Шу кун мунис, дилнаш сўзларга
Тўлиб нетди кимсасиз хонам.
Узоқ йўлни босиб бирма-бир,
Келгандингиз, меҳрибон онам.

Узунингга кўз бўлиб тушсам,
Утинаман: солма нўшга.
Нигоҳларни қамрамайин ҳам,
Айланмай ҳам ловуллар тошга.
Узунингга кўз бўлиб тушсам,
Қўлгинангдан қўймағил фақат.
Фанат бот-бот боқишинг тўйсам,
Одий кўзга шўнчинг ўзи бахт.
Ана шунда ёлқинли тошга
Ўз-ўзимдан айланганим кўр.
Мурод бўлмай бир сендан бошча,
Умринг буйи тарзатгайман нур.
Сен деганда, севги деганда
Ҳарнарсига қодирман, қодир.
Боқма менга кўш кўзи-ла,
Юрагинга қўшлар желир.

Улуғбиби ҚИЗЛАРБЕКОВА

Не яхшилиқда сен банд?

Оламга келди одам бир-бири бирла пайванд,
Бириси бог яратди, бири бериб асал, қанд,
Бир-бирин қўлламоқлиқ, дўстлик ўзи зарурат,
Сендин савол, эй ошнам, не яхшилиқда сен банд?
Халқинг учун не бунёд қилдинг қачон ва қандай?

Ишчи ясар шаҳарда дехдон зарури асбоб,
Ер бўлди кимийдин ҳосилга мўлу, сероб,
Меҳнатни қилди осон ҳар қил машина ноёб,
Қишлоқ шаҳарини қилди ноз-неъмат ила қароб,
Сен нени тўхфа ижод қилдинг қачон ва қандай?

Қилгай элни фаровон меҳнатда ҳамжиҳатлиқ,
Ҳақ иш учун фидойи, муҳтонга марҳаматлиқ,
Қувноқ ва оқ кўнгилик келтирди тансиҳатлиқ,
Инсон учун ярашмас, гар бўлса феъли бадлиқ,
Қай дилини эддинг обод недин, қачон ва қандай?

Учрар ҳаётда гоҳи раши, қайғу, изтироб ҳам,
Езу, баҳор билан қиш, тўфон билан сароб ҳам,
Нодир асарда учрар гоҳи хатоли боб ҳам,
Кўп бўлса ёру-аҳбоб, тонгай хатоси барҳам,
Не гамдин айладинг шод кимни, қачон ва қандай?

Топгай қамол инсон аввалда яхшилиқдин,
Ром айлағай кўнгилини оқилона сўз илиқдин,
Обрўни кетинизурлар бир беурин қилиқдин,
Ваъда вафосиз эрса будир ёлғончилиқдин,
Не деб элинг қилур ёд яхши, ёмонни, қандай?

— Шунда ҳам-да... Қаерда иш-
лар экан?

— Айтдим-ку. Қизиққанам йўқ.
— Вой товба-ей!

Зулайхо менга росмана ўғирли-
либ олди. Мен унинг қўлидан
ушладим.

— Эсингдами Навоийнинг бай-
ти:

«Менга не ёру,
не ошиқ ҳавасдур.
Агар мен одам эрсам
ушбу басдур».

— Ҳа... а... Шундайлиқна шун-
дай-ку... лекин мен... Мен эсам
ундан бошқани дейишини тасав-
вур қилолмайман. — Шундай деб
Зулайхо йиғлаб юборди. — Фе-
руза, сенга ҳавасим келади. Қи-
ламан деган ишнинг қила ола-
сан. Мен шундай қилолмайман.
Минг ўйламайман десам ҳам,
барибир, у кўз олдимда тура-
веради...

Унга қараб туриб, раҳимин кели-
б кетди. Зулайхо Аҳмад исмли
бир йигитни севарди. У йигит
картошка сомсани яхши кўрар-

миди. Зулайхо онасига ҳар кини-
уч кунда «егим, келяпти, жон
ойижон, қилиб беринг», деб сом-
са пиширтлар, кейин сумкасига
дафтар ўрнига ҳам уни солиб,
Аҳмадга элтиб беради. Зулайхо
уни астойдил севиниши ишонар-
дим. Лекин Аҳмаднинг бирон мар-
та бўлсин кўрмаганим. У Зулай-
хонини севадими йўқини билмасдим.
Зулайхо доим унинг тўғрисида
фахрланиб, тўлқинланиб гапирар-
ди. Яқин орада тўйлари ҳам бў-
лиши керак эди. Лекин йигитнинг
онаси рози бўлмабди. Улар «таг-
ли-тугли хўжанинг қизини» желир
қилармиш... Ўғил ҳам, бош фар-
занд бўлганидан онасининг гапи-
рини кини қилолмасмиш...

Мен ҳам бир вақтлар Зулайхо-
нинг кунига тушганим. Фаррух-
нинг севар эдим. Лекин бунинг ҳеч
кимга, ҳатто Зулайхога ҳам сез-
дирмаганим. Чунки неғадир дои-
мо қизларга: «Мана кўрасизлар,
мен ҳеч кимни севмайман, ҳеч
кимни», деб юрардим. Уни кўр-
сатмаганим яхши бўлган экан.
Номард мендан бошқасини кўзла-

ган экан... Кейин йигитларга
ишончим қолмади. Ўзим билан
Ўзим бўлиб юравердим: «Мана
кўрасизлар, мен ҳеч кимни се-
вмайман!» Фаррухнинг севинимдан
ойим ҳам, синглим ҳам беҳабар
эди. Шунинг учун оийм келган
совчиларга фахрланиб, «қизимни
боши очик» дер эдилару менинг
раъйимга қарардилар. Фаррухдан
айниганимдан кейин биронта
Йигит билан ҳам гаплашмасдан
Ўзим янқа-ёлғиз яшасам, деб
юрардим. Лекин иложим бўлма-
ди... «Майли... Менга барибир
эмасми?»

...Қўшнимизнинг уйдаман. Де-
вор тағидида дарчадан ҳовлимиз-
даги ҳаракатларни, елиб-юғураёт-
ганларни кўриб турибман. Зулай-
хо ёнимда.

Кўчада қий-чув кўтарилди. Бо-
лаларнинг «Кўёвлар келишипти!»
деган қичқириқлари кўчани босиб
кетди. Карнай-сурнайлар садоси
остида кўёвналарлар кўчамизга
кириб кела бошлади.

Унга кириб деразанинг тахта-
сига ўтирдим-да, йиғладим. Ўжар

табиатини, Фаррухни ўйладим...

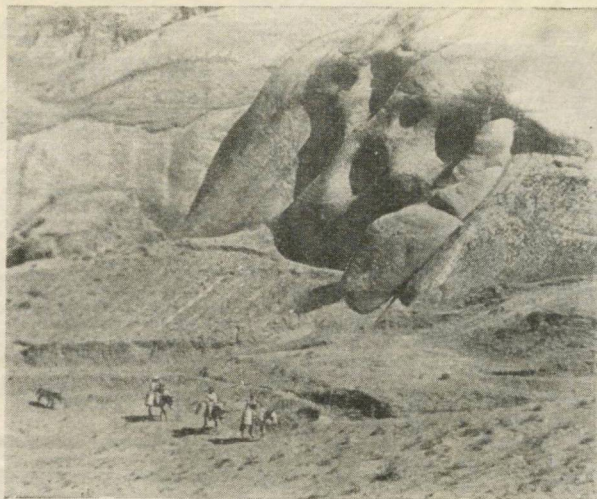
Яна, «барибир» дедим...

— Феруза, ану психларни то-
моша қилсанг-чи, — деди Зулай-
хо. Қўлидан тортиб турганиди.
Ховлига олиб чинди. — Қара-чи.
Дарчага туширилган пардани қиз
очди. Карнай яна ҳам қаттироқ
бўкирар, йигитлар эшигимиз ол-
динга келиб қолганиди.

— Кўёв қани? Қайси бирийкин?
Сурнай қаттиқ чинқириб, кар-
най овозига чек қўйди. Йигитлар
эшигимиздан ҳовлига кира бош-
лашди.

— Берироқ ке! Ҳозир кўрсан
куёвўрани, — билганимдан ушлаб
ўзига тортиб Зулайхо ва бирдан
кўрсаткич бармоғини олдинга
узатди. — Ана! — Зулайхо бор
кучи билан қаттиқ чинқирди-да,
турган ерида йиқилиб тушди. —
Фе-руз... Фе-руз, у... Аҳмад...
Уша, — деди пичирлаб.

Мен деворга суялиб қолдим.
Эшик очилиб остонада кенноийм
кўринди. Менга келтирилган ке-
лиқнинг саруполарни ушлаб ту-
рарди.

Қаранг, сахро шамоллари нималарга қодир! Тоғ-тошларни емириб, уларда турли шаклла бунёд қила олади. Бу суратдаг уланан оёқ изларига ўхшаган шакллар ҳам шамол «санъати»дир.

А. Губенко фотоси.

НАВОИЙ ВА БУХОРОЛИК ШОИРЛАР

Алишер Навоий — ўзбек адабиётининг сўнмас қўшиқдир. Унинг ижодий даҳоси юз йиллар мобайнида халқимизнинг бой ва жозибадор маданиятини барала нурлантириб келади. Навоий ўзининг мўъжизакор қалами билан ажойиб ўлмас образлар яратиш билан бирга, излаб ижодкорлар, шуаро аҳлининг номини ўлмас саҳифаларга рақам қилди. Жуда кўплаб ўтмишдош ва замондош адиблар унинг ҳаққоний баҳосини олишга, халқимизнинг барҳаёт тарихи саҳифаларида умрбод қолишга муяссар бўлишди. Хуллас, Навоий шеърят офтобининг саҳоватли нурлари тушмаган маданият ва нафосат гўшаси камдан-камдир.

Бир гуруҳ бухоролик шоирлар ўз ижодлари билан даҳо шоирнинг диққат-эътиборига сазовор бўлишган. Шоир уларга атаб ўзининг машҳур «Мажолисун-нафос» асарида теран мазмунли, таъсирчан ва қуйла сатрлар қолдириб кетган.

«Мажолисун-нафос»ни varaқлар эканмиз, унда излаб шоирлар қатори XV аср Бухоро адабий муҳитининг йирин вакиллари — Мавлоно Хўжа Исмағил Бухорий, Мавлоно Хаёлий, Мавлоно Кавсарий ва Мавлоно

УШБУ КИТОВНИНГ ШАКЛИ-ШАМОЙИЛИ ВА ЁЗИЛИШИ ТЎҒРИСИДА

Қинида ётса ханжар — занг босади,
Фафлатда ётса ўғлон — чанг босади.

Ханжардаги ёзув.

Ипни ўтказдим игнага, қандай чиқарин
тикнаним,

Созни созларман ва лек қандай чиқарин
айтганим.

Учқур аргумоғимнинг тақалари маҳкам. Ўзим бир-бир кўтариб туюқларининг остига қарадим. Мен унга эгар босдим, айлини тортдим. Шундай тортдимки, орасига битта бармоқ аранг сигади. Аргумоғимнинг шайлигиндан кўнглим тўқ.

Аллақасери отамга ўхшаб кетадиган бир чол жиловни қўлимга тутқизди. Оху кўзли қизалоқ қамчи узатди. Қўшни уйдан тоғ қизи кўза тўла сув кўтариб йўлимга чиқди. Сув — ёруғлик, дейдилар. У менга, йўлинг сувдай ёруғ бўлсин, демоқчи. Йўлимда учраганлар менга оқ йўл тилаб, «бахарчи» дейди.

Овул чекмасида яна бир тоғ қизи деразага чироқ ёқиб қўйди. Бу билан қиз менга шундай демоқчи:

— Эй, узоқ йўлга отланган йигит! Сен мана шу дарчани, мана шу чироқни асло ёдингдан чиқарма. Сен қайтиб келмагунингча дарчадаги бу чироқ сўнмас. Қоронғу кечаларда машаққатли йўлингни мана шу чироқ ёритади. Узоқ сафардан толиқиб қайтганингда сени шу чироқ кутиб олади. Шу дарча-ю, шу чироқни ёдингда тут.

Сўнги бор орқамга қайрилиб овулимга қарайман. Пастак том устида ёлғиз онам турибди. Мен узоқлашганим сари у ичрайди ва ниҳоят, чўпдек бўлиб қолади. Қайрилишдан ўтаман. Овулим, онам юксак тоғлар ортида кўзимдан беркинади.

Ортимда ҳам, олдимда ҳам фақат баланд тоғлар. Лекин бу тоғлар орқасида поёнсиз дунё бор. Овуллар, шаҳарлар, уммонлар, вокзаллар, аэродромлар бор.

Аргумоғимнинг туёғи тошлардан учқун сочади. Доғистоним йўлларида бораман. Бошимда тоғлар тиргович бўлган осмон, Доғистон осмони. Унда гоҳ қўёш балқиб туради, гоҳ юлдузлар жавлон уради, гоҳ булут кўза ёш тўкади.

Аргумоғим, тўхтаганим бир дам,
Учма бундоқ монанди дулдам.

Орда қолди меҳрибон онам,
Орда қолди қадрдон овул.
Аргумоғим, тўхтаганим нечун,
Тўхтамоғининг пайтимас асло.
Бизни кутар ўлжалар буюн,
Бизни кутар поёнсиз дунё.

Қайга кетмоқдаман? Тўғри йўл топмоқ менга муяссар бўлармикин? Янги китобни ёзмоқчи?

ЕН ДАФТАРДАН. Доғистонда ҳозир ёшлар миллий кийим кийишмайди. Москвада, Тбилисда, Тошкент, Душанбе, Минскда қандай бўлса, бизда ҳам шундай — шим, галстук, калта кўйлак...

Миллий кийимни энди фақат рақс ансамблида кийишди. Баъзан тўйларда учратиш мумкин. Миллий кийим киймоқчи бўлган одам кўпинча танишидан, бирорта ўртоғидан суриштириб топади. Ё бўлмаса кирага олади. Хуллас, миллий кийим йўқолиб кетмаган бўлса ҳам аста йўқолиб бормоқда.

Лекин гап шунданки, миллий кийим баъзи шоирларнинг шеърларида ҳам йўқолиб кетаяпти. Улар бу билан фахрланишди ҳам.

Мен ҳам оврупоча кийинаман, отамнинг папоғини кийиб юрмайман, Лекин шеърларимни оврупоча кийинтирмайман. Истайманики, менинг шеърларим Доғистон миллий кийимида бўлсин.

Мен ўзим — нима! Боринг-чи, юз йил яшарман. Бу юз йил ҳамма шим, пиджак кийиб, галстук тақадиган вақтга гўғри келди. Менинг иложим қанча. Лекин шеъринг йўли бошқа. Шеър умри инсон умри билан ўлчанмайди. Унинг ўзинга хос яшаш йўли бор. Мен ўз шеърларим ҳақида гапирмайман, Балки улар менинг ўзимдан узоқ ашамас.

Москвада бир қари заранг дарахтини кўрганман. Ривоятларга қараганда, уни Иван Грозний ўтказган эмиш. Демак, бу дарахт рудано боёр чопонларининг, хипча камзул, ясама сочларни: қора фран ва цилиндрлару, чарм кўртка ва будёнвокаларни; шалвирараган иптонлару тор поча шимларни кўрган. «Майли,— деган у одамларга,— сиз билганингизни қилинг, кийимингизни истаганингизча ўзгартиринг. Лекин менинг вазифам бошқа. Мен қўёш шуъласини эмиб, уни заранг ёғочга айлантирмаман. Бу шуълани илдизларимга узатаман, улардан ўзим наби умри боқий заранялар ўсиб чиқади».

Тоғликларда бир гап бор. Одамни кийим одам қилади, баҳодирини от баҳодир қилади, дейдилар. Бу мақол ўзи чиройли бўлса ҳам, адолатли эмасга ўхшайди. Негани, баҳодир одам донм йўлбарс терсини ёпиниб юрмайди. Баъзан темир дубулга осганда қўрқоқ калла, пўлат совутининг ичида олчоқ юрак бўлиши мумкин.

Расул Ҳамзатов

ДОҒИСТОНИМ

Сайфий каби шоирларнинг номларини ва улар ижодининг қисқа таърифини кўрамиз. Алишер Навоий ушбу бухоролик шоирларнинг айримларини яқиндан таниган, уларга моддий-маънавий ёрдам кўрсатган, айримларини эса фақат ижодлари билангина таниш бўлган. Аммо бу тўрттала шоирнинг «Мажолисун-нафос»га киритилиши Навоийнинг Бухородаги адабий ҳаракатчиликлари яқиндан қизиққан, уни диққат-эътибор билан кузатиб борганидан яққол далолат беради. Маълумки, Навоий ўз таърифини ҳар қандай шоир ижоддорини эмас, балки ўз қудрати билан эл орасида оми-кўлини шугўрт қозонган адабиёт аҳлини киритган. Шу нуқтани назардан қараганда, номлари юқорида зикр қилинган бухоролик шоирлар ўша давр адабий муҳитида маълум таъсир кучига эга эканлиги аён бўлади.

Навоий, аввало Хўжа Исмат Бухорий номини тилга олиб, унинг ижоди ҳақида ахборот беради, шоир газалиётининг баъзи хусусиятлари устида тўхтайдди. Маълумки Хўжа Исмат Бухорода туғилиб ўсган, ўқиб кўрука камол касб этган ва шу ерда вафот қилган.

Унинг қабри ҳозир ҳам Бухорода сақланади. Хўжа Исмат тожик ва ўзбек тилларида қалам тебратиб, салмоқли адабий мерос қолдирган забардаст шоир сифатида эл-юрт орасида шугўрт қозонган. Унинг пурҳикмат ва жозибадор газаллари ханузгача ҳофизлар томонидан катта шавқ билан куйланиб келинади.

Алишер Навоий ўзининг «Меъзоул-авзон» асарига тўққизга яқин янги вази ва шеърини формалар ҳақида фикр юритиб, уларни ҳар тарафлама таъсирлар беради. Шулардан бири 8 руждли рамали махтун вази бўлиб, Навоий бунга Хўжа Исмат Бухорийнинг қуйидаги байтини мисол келтиради:

**Қомату зулфу кўзу қошу хат
ила холи лабниг дурки,
Аларга эмас, эй шўхи**

**Сарв ила сунбулу нарғис,
янги ою кўёшу сабзанг**

**Жаннат қураи нофан гулбарг
аро шакар.**

Алишер Навоий ўз асарига эҳтиром билан тилга олган бухоролик шоирлардан яна бири Мавлоно Хаёлидир. Навоий унинг газалидан сатрлар келти-

риб, уларни яхши баҳолайди, шоирнинг ҳаёти ва табиати ҳақида қалам тебратиб: «Узи хуш-хулқ ва хуштавр йигит эбмиш» дейди. Бундан кўрииб туриб-деки, Навоий Хаёли билан шахсан таниш бўлмаган, Аммо унинг газалиётини ўқиган, унинг ижоди билан ошно бўлган.

Навоий китобидан муносиб ўрин олган учинчи бухоролик шоир — Мавлоно Кавсарийдир. «Мажолисун-нафос»да ёзилди. шича, Кавсарий «қўбиятлиг хушхушбат, ширингўй киши» бўлган. Навоий унинг ҳазилкаш ва ҳозиржавоблигига далил сифатида қизиқ бир ҳикоя келтиради:

«Бир хужрасида ўзига яраша таъх қиларди эрмиш. Мавлодин биров кирибдур ва қозон остига ўтин қўюбдур. Мавлоно дебдурким «Таъх ишда мадад қилмаким, шерик бўлурсан». Келтирилган ҳикоядан маълум бўлишича, Кавсарий фақирона ва камтарин ҳаёт кечирган. Кавсарий Бухорода туғилиб ўсган. Ҳиротда таҳсил кўрган, ҳаёт кечирган ва шу ерда вафот этган.

Навоий ўз китобининг учинчи мажлисида бухоролик Мавлоно Сайфий ҳақида ёзади.

Сайфий Бухородан Ҳиротга голиби илим бўлиб борган, шу ерда дунёвий илмлар ўрганган, ўзининг ижодкорлик салоҳиятини воғга етказган. Навоий Сайфийнинг ҳунармандлар ҳақида ёзган шеърларини, аjoyиб маасалларини юқори баҳолайди. Шундай катга обрўга эга бўлишига қарамай, Сайфий ҳаётининг маълум даврида ичкиликка берилди. Навоий бу ҳақда афсусланиб қуйидагиларни ёзади: «Мавлоно хушёрлигига бас одамиваш, ҳаё ва одоблиг йигитдур, аммо сархушиликда ўзга моҳият балки расвомамо бўлур эрди».

Навоийнинг алоҳида ғамхўрлиги, тарбияси туфайли шоир Сайфий ичкилик иллатидан ҳалос бўлади. Бу ҳақда Восфий ўз хотираларида ёзиб қолдирган.

Навоийнинг ўз ўтмишдош ва қалам аҳилларига бўлган чексиз эътибор ва ғамхўрлиги унинг адабиётимиз равақи учун толмас кўраши эканидан далолат бериб турибди.

Тожи ҚОРАЕВ,

филология фанлари
кандидати.
Бухоро.

НЕГАКИ, мен сиртига қараб танлаган тарвузларим неча марта оппоқ чиқиб шарманда қилган.

НЕГАКИ, унцусуллик бир ошқ ўз маъшуқасини нўстинига ўраб олиб қочгану, келиб нўстининг оёса, ичидан оғзида битта ҳам тиши йўқ кампир чиққан. Шўрлик қоронғуда маъшуқасининг буёнисини олиб қочган экан.

Абутолиб менга бир воқеани айтиб берган эди. Қунлардан бир кун Абутолиб узоқ овулга тўйга айтилибди. Айтган жойдан қолма, дегандек, Абутолиб зурнасини қўлтиқлаб ҳалиги овулга борибди. Уч кеча, уч кундуз тўй бўлибди. Уч кеча, уч кундуз ногора бам қизибди. Абутолиб зурнаси ҳам тинмабди. Уйинга тортилмаган одам қолмабди.

Ниҳоят, учинчи кун тўйбоши ўйин наватини келин билан кўёвга берибди. Кўёвинку ҳамма кўрган, билди. Келин уч кундан бери рўмол ичига ҳеч кимга кўринмагани учун ҳаммагини кўзи унда, Абутолиб ҳам уч кундан бери келиннинг чиройли кийимига, зебу зийнатларига маҳлиб бўлиб зурна чалар экан. Келиннинг ўзи ҳам бамисоли Кавнас шеърини анталогисидий башанг кийинворган экан-да.

Мана, келин ўртага чиқибди. Уч кеча, уч кундуз тинмай илҳом билан зурна чалган Абутолиб не кўз билан кўрсин-ки, келиннинг кўпчилиги нақ... Голситиздатда нашр оғилган қирғиз эпоси «Манас»дай экан. «Париваш» юздан ниқобини кўтарибди. Паривашнинг бир кўзи Хуназхга қараса, иккинчиси Ботлихга боқармиш, бу икки «хумор» кўзлар ўртасида кўрка товунчинг тумшунгаиди узун бурун ликиллаб осилиб турганмиш.

Абутолибнинг нафаси ичига тушиб кетибди, оғзига олгани томоғидан ўтмай қилибди. Зурнасини қўлтиқлаб жуфтанин ростлабди.

Абутолибнинг бу ҳикосида лоп ҳам бор, албатта.

ЛЕКИН ҲАРҚАЛАЙ, чиройли муқова ёмон китобининг жонига ора қиролмайди. Унга тўғри баҳо бериш учун юзидан ниқобини олиб ташлаш керак.

Бир йили тоғлик хотин-қизларнинг аҳоли масаласи кун тартибидан «бош» масала бўлиб қолди.

Уша йили шўрлик ер хотинига бир сўз айтолмас, овқатинга туз солмасан деса, ертасига райкомда хайфсан олар эди. Халқ ичига ҳар хил гап бўлмаслиги учун даставвал райком ходимларининг ўзига биттадан хайфсан эълон қилинди. Уша йили бўлса-бўлмас хотин-қизларни йигит қурултой ўтказишарди. Бу қурултойларда шунчалар кўп гап айтилди-ки, тарих бунақа бийрон нотидарини кўрган эмас.

Уша йили ишанба бозорнда ман этилган молларни сотувчи новча бир аёл пайдо бўлди. Миллиционер уни ушлашга кўрқар, хотин-қизларнинг озодлиги на тенг ҳуқуқчилигига «рахна солишдан хайиқар эди. Шундай қилиб, миллиционер илдас, ҳалиги аёл савдогарчилигини кўймас эди. Охири учинчи икшанба миллиционернинг ҳам тоқати тоқ бўлди. Нима бўлса бўлди, деб ҳалиги аёлни ушлаб милицияга олиб келди.

Миллиционер ҳалиги аёлни бозордан олиб нетар экан, ҳамма хайрон эди. Бу миллиционер қандай юрак ютиб «озод тоғ аёлининг эркини поймол этишга» журъат қилди, дейишарди.

Миллиционер бозорда яхши қарамаган экан. Тўғри йўлга чиқанда разм солса аёлининг узун кўйлагини этагидан каттазон этисининг учини кўрииб турар эди.

«Бунинг бир балоси бор»,— деди миллиционер ва аёлининг юзидан ниқобини олиб ташлади. Кўрсани, шоп мўйловли, ола кўз, давағидай эркак...

Батъи санъаткорлар ҳам ўз молларини ўтказиш учун ўзгаларнинг кийимини кийиб юришди. Зоҳирдаги ялтироқлик билан ўзарларининг

маънавий қашшоқликларини яшироқчи бўладилар. Аммо қоринда ҳеч вақо бўлмас папоқини дол кийгандан нима фойда!

ХУДДИ ШУНДАЙ, ханжар қанчалик чиройли бўлмасини, агар у ёғочдан ясалган бўлса жўгани сўйини ҳам ярамайди.

ХУДДИ ШУНДАЙ, қўғирчоқларни уйлантирган билан, улардан бола туғилмайди.

ХУДДИ ШУНДАЙ, болани суннатга ётқизганда унга ўрдаининг патини кўрсатинди. Албатта ўрдаининг патини кесмайди. Бу фақат болани ялдан учини, Ҳақиқатда, ўғирч устара керак.

Ленин китобхон бола эмас. Мен ҳам артист эмасманки, ёнимда ёғоч ханжар олиб юрсам. Қини ҳарқанча музаий бўлмасин ёғоч — ёғоч-да.

АЛБАТТА, қин ҳам керак. Қинсиз ханжар занглаб қолади. Қин чиройли бўлса яна ҳам яхши.

АЛБАТТА, жангчи йигит боқиндан қўни-қўнжи тўлиб қайтганда хотини отининг бўйинига шоҳи рўмол ташлайди.

АЛБАТТА, йўл ёмон бўлса ҳарқанча мустаҳкам арава ҳам мамоғи чиқиб ярим йўлда қолиб नेताди. Ҳатто жарга юмалаб кетиши шулони.

АЛБАТТА, аргумоқча эшанигини тўққинини ёпиб бўлмайди. Аргумоқнинг ағари эшакка ярашмайди.

Шу ўринда мен сизга балхорлик чол ва унинг қирчангиси ҳақида ҳикоя айтиб бераман.

БАЛХОРЛИК ЧОЛ ВА УНИНГ ҚИРЧАНГИСИ ТУРГИСИДА ҲИКОЯ
Балхорлик чол бир кунни ўзининг ориқ қирчангига отига сопол кўза ва кўзаларини ортиб харидор қидириб йўлга чиқибди.

Алар овулда уша кунни пойга бўлаётган экан. Пойгага узоқ-йигит овулдан өлчи йигитлар учқур отларини миниб келган экан. Йигитлар келишган ва баҳорид, отлари ҳам сулува ва оташнафас экан.

Чавандозлар энди бир қаторга тизилмоқчи бўлиб турганда майдонга ҳалиги балхорлик чол қирчангисини миниб кириб қолибди. Шилиқ от устида мудраб келаётган чолни кўриб йигитлар эрмак қилиша бошлабди.

— Ҳой, биз билан чопишмайсанми?

— 'Ел, отахон, сенинг қирчангингни аргумоқлар рўйхатига ёзиб қўямиз!

— Майли, куч синишиб кўрсин, орауға алб йўл!

— Орада тақа териб юришга ҳам одам керак-ку!

Балхорлик чол бу гапларга жавобан индамай отидан кўза ва кўзаларини тушираверибди. Молини бир жойга уйиб қўйибди-да, оҳиста отга миниб йигитлар қаторидан жой олабди.

Вошча чавандозларнинг оти турган ерида пишиқибди, ер тепиб турса, балхорликнинг оти жимгина бош солиб, мудраб турармиш.

Пойга бошланибди. Учқур отлар шамолдай учиб кетибди. Туёқлардан тўзон кўтарилибди. Тўзон кетидан, ҳаммадан орта балхорликнинг оти йўлга чиқибди. Отлар биринчи, сўнг иккинчи, учинчи даврани чопиб ўтибди. Ҳалиги пишиқиб оғиздан кўнлик сочган отлар жиққа терга тушиб, мадор кета бошлабди. Чавандозлар ҳарқанча намчилмасин, уларнинг тезлиги борган сари пасаяверибди. Балхорлик чолнинг қирчангиси бўлса, тезлигини на оширмай, на пасайтирмай бир текисда югурар экан. У аввал орқала қолган отларни қувиб етибди, сўнг олдингилари билан бараварлашибди. Охири ўзини даврда өнг олдингисини ҳам қувиб ўтибди ва маррага биринчи бўлиб келибди.

Балхорликнинг қирчангиси бўйига голлилик нишонини булган шоҳи рўмол ташланибди. Чол бўлса индамай отини етаклаб кўза ва кўзалари олдига олиб келибди ва молларини ортиб йўлда давом өтибди. Пойгада бундай воқеалар бўлиб туради. Адабиётда ҳам,

(Давоми бор).

ҚИЗБУЛОҚ

Жалолобод курорти фақат Қирғизистондагина эмас, балки бутун Урта Осиёда машҳурдир. Қирғизистон шифобахш сув запаслари жиҳатидан Каваказдан кейин иккинчи ўринда туради. Республика курортлари эса ўз шифобахшилиги билан марказий курортларга тенглаша олади.

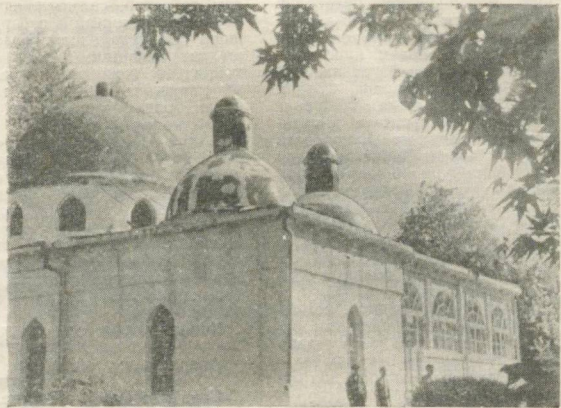
Курортнинг умумий майдони 42 гектар. У шаҳарнинг ўзидан 200 метр, денгиз сатҳидан эса 975 метр баландликда жойлашиб, ян-яшил дарахтлар билан ўралган. Курорт ташкил этилганига 80 йил тўяпти. Шу муносабат билан унинг тарихига бир назар ташлаб ўтинг-а.

Академик И. Н. Губкин 1935 йилдаёқ «Кўп йиллик яшириб ётган ресурслар очилади... Қирғизистон Советлар Иттифоқининг дурдонасида айланади».—деб баёроат қилган эди.

Қирғизистоннинг жанубидаги Жалолобод курортининг шифобахш маъбалири қадимдан маълум эди. Бу ерда Афғонистон, Ҳиндистон, Хитойдан ҳам беморлар дардига даво истаб келганлар. Мутахассис В. А. Дамлиннинг айтишича, Ҳазрат Айюб пайгамбар (жойнинг номи) булогига маҳаллий халққа X асрда мўғуллар истеълоси давридаёқ маълум бўлган. Аммо бу сувнинг шифобахшилиги, уни турли касалликларни даволашда қўллади мумкинлиги илмий жиҳатдан фақат ўтган асрнинг охиридагина асосланди. 1877 йилда геолог И. В. Мушкетов Жалолобод шифобахш сувларининг таърифини биринчи бўлиб Россия халқига етказган.

Ҳазрати Люб булоқларини илк бор Андижон уезд врач Мездриков текшириб, биринчи марта сув ҳарорати ва таркибини аниқлаган. Кейинчалик у тошкентлик илмий ходим М. В. Тейхом билан ҳамкорликда ўз тадқиқотларини давом эттиради. Асаб касали билан оғриган беморларни булоқ сувларида даволайди ва яхши натижаларга эришади. Жалолободнинг шифобахш суви ҳақида 1879 йилда «Туркестанские ведомости» газетасида мақола ҳам бостиради.

Врач И. Бунина ўзининг 1883 йилда ҳарбий-медицина журналида бо-

Жалолобод шифохонасида бир неча булоқ бор. Уларнинг суви турлича иссиқликда бўлиб, турли дардга шифодир. Қизбулоқ яқинида жойлашган Айюббулоқ суви бод касалликларини даволайди. Сиз суратда кўриб турган куббалар остидан Айюббулоқ суви биқиллаб чиқиб туради.

Ўрта осиелик машҳур олим Абу Али ибн Сино ўзининг 1021—1026 йиллар орасида Исфохон шаҳрида ёзган «Китобуш-шифо» («Шифо китоби») асарида мантиқ, математика, астрономия ва бошқа фанларга оид ўз тадқиқотлари ва фикрларини баён қилади.

Биз бу китобдан Ибн Синонинг зилзила тўғрисида ёзган фикрларини келтирамиз.

Шоинром ШОИСЛОМОВ,
Ўзбекистон Фанлар Академияси
Шарқшунослик институтининг
илмий ходими.

АБУ АЛИ ИБН СИНО

БУ ФАСЛ ЗИЛЗИЛА ТЎҒРИСИДА

Зилзила деб ер бўлакларидан бирида воқеъ бўладиган ҳаракатга айтилади. Бу ҳаракат ўша ер бўлагининг остидаги бирор сабаб туфайли вужудга келади. У сабабда эса шубҳасиз, ҳаракат юз беради-да, кейин у ўз устидаги жисмини қимирлатади.

Ер остида ўзи ҳаракатга келиб—ерни қимирлатиши мумкин бўладиган жисм 8 хумдаги узум шарбатига пайдо бўлиб, хумни ёриб чиқа оладиган елдек босим кучли буг ва тўтунсимон бир жисм бўлади, ёки ҳавосимон, 8 оловсимон жисм, ёки ер жинсига тегишли жисмдан иборат бўлади.

Оловсимон жисм — ер остида нуқул ўт бўлган ҳолида пайдо бўлмай, балки шансиз, у куч-

ли тутун ва алангаланган ел хунмида (ҳолида) бўлади.

(Ҳаволик жисм) бошқа бир нарсанинг ҳаракати билан ҳаракатга келади, масалан, баъзи бир ғорларга бирдан сув оқиб кириб ҳавони кучли равишда ҳаракатлантириб юборади ёки бирон чўңқирлик ва ғорнинг бурчанлари ўпирилиб тушиши туфайли ҳавони ва унга туташган ерни ларзага солиб юборади, ёки ғорларнинг томлари ўз остидаги текис ерга қулаб тушганда ларза пайдо бўлади. Буларнинг ҳаммасига бошлангич (асосий) сабаб сув ёки ернинг ҳаво сатҳида ўзи берган ҳаракатлариридир. Зилзила юз бериши мумкин бўладиган сабаблар куйидагилардан иборатдир:

1. Газсимон ёки оловсимон буг. Шу буг ўзи ҳаракатга келади-да, ерни ҳам қимирлатади, кўпинча бўладиган сабаб мана шудир, чунки зилзила қилиш учун ерни шундай тез ва кучли ҳаракат билан ҳаракатлантиришга бундан кучлироқ ҳеч нарса йўқдир.
2. Сувларнинг (ер остига) бирдан оқиб кириши. Бу Димуротис (Демокрит)нинг фикри.
3. Текис ернинг қай бир бурчанлиги — руинларининг ўпирилиб тушиши.

Баъзан зилзила бўлиши учун ернинг устида ҳам бирмунча сабаблар бўлади. Масалан, тоғларнинг чўңқилари ёки уларнинг кўп бўлаклари куч билан қулаб кетиб, ерни зилзилага солади. Ер устида бўлган сабаб туфайли ернинг ҳаракатини зилзиланинг сабаби деб айтиш гарчи лойиқ бўлмас ҳам, Арокимос уни зилзила сабабли деб топди. Бу кишининг айтишича, зилзилалар шунинг учун ҳам инки ҳолда: ёмғирлар кўп бўлганда ёки нам бўлган вақтларида юз беради. Ёмғирларнинг кўп бўлиши у, тоғ чўңқилари ва бурунларининг туртиб чиқиб қолишига ва ҳўлланиб ивишига сабаб бўлади, бу эса уларнинг бир-бирдан ажралиб қулаб тушишига олиб боради, ёмғирларнинг нам бўлиши эса ёриб-увалаб юборадиган қурғоқчиликни келтириб чиқаради, уваланиш эса бутунлигининг ажралишини енгиллатадиган сабаблардан биридир.

Бу фикр унчалик тўғри эмас, чунки кўпинча яқинида тоғларнинг чўңқиси ва бурни тўпилиб тушмаган шаҳарларда зилзилалар юз бериб туради.

Агар ҳар бир зилзила шунинг учун, яъни Арокимос нўрсатган сабаб билан бўладиган бўлса, ҳамма (ер) зилзила бўлиб, кейинчалик улар заифлашиб борган бўларди ва баъзи вақтда тоғсиз жойларда воқеъ бўладиган зилзила баъзи бир тоғлик жойлардагидан анча кучлироқ бўлмаган бўларди.

Анаксагор эса (зилзиланинг) сабабини ҳавога нисбат беради. Чунки унинг фикрича ерни ҳаво кўтариб туради, у ер устида ёйилиш (йў-

ли) билан уни тутиб туради. (Ернинг) остни томони гован, биз устида турган (томони эса) юзини ёмғир ёпиштириб юборгани туфайли зиндир.

Уша (пастик) томондаги гованнинг ичига ҳаво кирса, кейин у ажралашига ва ўзидаги табиий кўтарилишга йўл топса, биз устида турган бу томондан ерни зилзилага солади.

Бу фикрнинг нотўғрилиги куйидагилардан равшан бўлади:

Биринчидан, ернинг ҳайъати (вазияти) ва унинг тўхташи ҳақида бўлган хатоси.

Иккинчидан, зилзилаларни у нима учун йил фаслларининг муайян бир вақтларида бўлади дейди? (Унинг нўрсатган) сабаблари бошқа вақтларда ҳам бор-ну, ахир.

Учинчидан, ер сатҳининг зичлигига сабаб қилиб фақат ёмғирларни нўрсатиши унинг (фиррада) ожизлиғидир.

Зилзилалар билан (ҳар хил) аҳволлар юз беради: улар баъзан фойдали ва баъзан зарарли ҳам бўлади: фойдали (бўлиши) шунданки, агар у еллар бургимон моддаларга эга бўлса ер устига уларни йўналтириб ҳайдайди ва орқасидан эргаштириб боради-да, ерни ёриб чиқишида уларга ёрдам бериб (ердан) булоқларни қайнатиб чиқаради. Аммо зарарли (бўлиши) шунданки, елли модала шу сифатда бўлмай, нуруқ бўлса, у ўтли табиатга мойил бўлиб кучли ҳаракат вақтида ўт бўлиб алангаланиб кетади. Чунки кучли ҳаракатда тутунни, бугни ва ҳавони оловга айлантириш хусусияти бор.

Агар зилзиланинг сабаби жуда кучли бўлса, унинг итариб чиқиши туфайли ер ўпирилиб чўқади. Баъзан куйдирадиган ўт бўлиб чиқади; баъзан ваҳимали овозлар ва гулдираш пайдо бўладики, у елнинг шиддатлигидан далолат беради. Агар у ел ўзи овоз қилаётган ўтар еридан бошқа нонг ўтар ер топса, унинг итарилиб чиқишидан овоз пайдо бўлади-ю, зилзила бўлмайди.

Зилзиланинг кўп (воқеъ) бўлиши — елларнинг йўқ бўлган пайтига тўғри келади, чунки ел моддалари қамалиб қолади. Мана шундай ҳолларда кўпинча ҳавода чўзинчоқ булутлар кўринади. Турли еллар эсиб, улардан бири голиб чиқса чўзилса ва мағлуб бўлганини ернинг қаърига (остига) қамаб қўлади.

Кўп вақтларда зилзила тўхташи кейинидан ел эсиши (воқеъ) бўлади, чунки (у зилзиланинг) сабаби ажралган ва сиртга чиққан бўлади.

Кўпинча зилзилалар вақтида ҳавода тинч булутлар пайдо бўлади ва ҳаво тумани бўлади, бунинг сабаби ўша вақтда елларнинг йўқ бўлишидир.

Кўпинча зилзила бир-бирининг эсишига тўсқинлик қиладики, еллар ҳар хил бўлишидан

силган «Жалолобод суви ҳақида мактублар» мақоласида иссиқ, шифобахи сувлари бўлган бу жойда ҳарбий хизматчилар учун стационар санаторий — клиника ташкил этиш масаласини олга суради, 1885 йилда ҳарбий маҳкама буйруғи билан 25 ўринли қурорт ташкил этилиб, чўмилдиган махсус хоналар қурилади. Кейинчалик бу қурилишлар кенгайтирилади. 1900 йилга келиб ҳарбий муассаса вақна учун 10 ҳужра қуриб, уни «Қизбулоқ» деб атайдди. Орадан икки йил ўтгач, Мирзақул исми маҳаллий савдогар аёллар ва эркеклар учун «Аюбулоқ» деб аталган иккита ҳовуз қуради. Тез орада ҳовузлар ёнида 24 ўринли меҳмонхона қад кўтарди.

Октябрь иқилобидан сўнг шифохона ҳақиқий курортга айланди. Барча қўлайликлари бўлган даволаш бинолари, об-ҳаво станцияси барпо этилди. Боғ қайтадан тартибга келтирилади.

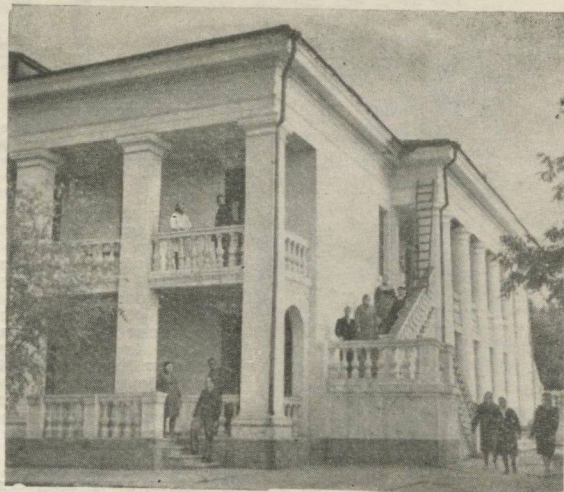
В. Мухин, Е. Червицкий, В. Михалков, В. Новиков каби геолог ва врачлар бу ерга келиб, шифобахи сув запасларини ўраниб, уларни қимбейи жаҳатдан текширишни давом эттирдилар. Жалолобод курорти ва унинг атрофидаги сувлар билан турли касалликларни даволаш мумкинлиги тўғрисидаги илмий-тадқиқот ишларини Қирғизистон давлат курортшинослик институти ташкил этган экспедиция қатнашчилари 1933—1939 йиллардан бошлаб, Улуғ Ватан урушидан кейин ниҳонсига етказдилар. Бу ерда кўплаб шифобахи ва газ сувлари манбаи борлиги аниқланди.

1948 йилда лой ва қуёш нури билан даволовчи алоҳида хоналар ташкил этилди. Курорт йил бўйи ишлашга кўчирилди. 1955 йилдан бошлаб курорт айниқса тез ривожланди. Қисқа вақт ичида ҳар бири юз ўринли учта қўш қаватли бино битказилди.

Курортда ҳар йили Совет Иттифоқининг турли шаҳарларидан келган минг-минглаб турли миллат вакиллари дам оладилар. Фақат ўтган йилнинг ўзигагина Ўзбекистондан тўққиз юз киши, Тожикистондан етти юз киши, Туркменистондан беш юз киши даволаниб кетгани фикримизнинг далилидир.

Жалолобод курорти кенгаймоқда, халқимизнинг саломатлигини қўриқлашга ҳисса қўшишда.

ТУХТАШ АШУРОВ,

Бу бино шифоталаб кишиларни ўз бағрига олади. Жалолобод курортда бунақа бинолар бир нечта.

ердан пайдо бўладими, улар ўз моддаларининг кейин кутулиб чиқиб кетишини ман қилади ва манбуран уларни ер ичига қамайди. Шунинг учун ҳам зилзила нўпична эрта наҳорда (воқеъ) бўлади, бунда совуқ ернинг юзини мустаҳкамлаган бўлади.

Баъзан зилзила кунининг ўрталарида бўлиб қолади, бунга сабаб ҳароратнинг бугни қаттиқ тортиши ҳамда ер сатҳини кўриштиши ҳолда ва ўрин алмашиш тариқасида совуқни ернинг ички томонига қайтаришидир.

Зилзила қиш (фасли)да нам бўлади, чунки унинг совуғи тутунли бугни қаттиқ музлатиб қўлади. Мабодо (қишда ҳам зилзила) юз бериб қолса, бунга сабаб у қишнинг рутубати (намлиги) совуғига қараганда кучлироқ бўлиб, натижада у ўз намлиги ва совуғининг оз бўлгани сабабли кўп миқдорда буг туғдирган бўлади.

Езда ҳам зилзила нам юз беради. Бунинг сабаби эса унинг (ёзининг) кучли эритиб тарқатувчанлигидир. Агар ёзда зилзила пайдо бўлиб қолса, демек ўша йил курғоқчилик бўлиб, курғоқчилик ернинг юзи зичланган ва тешилари маҳкам бекилган ва шунинг натижасида еллар қамалиб қолган бўлади ва зилзила қилишга кучи етадиган кўп моддалар тўпланмагунча у еллар чикиб кета олмайдди.

Зилзиланинг кўп бўлиши баҳор ва кўз (фасллари)га тўғри келади.

Ой ва қуёш тутилишлари ҳам нўпична (зилзила содир бўлишига) сабаб бўлади, чунки (уларнинг) шўъласидан пайдо бўладиган ҳарорат бирдан йўқолиб, унинг ўрнини бирдан зичлаштириш орқали ер коваларида елларни қамаб қўядиган совуқлик эгаллайди. Аста-секин юз берадиган совуқлик қишлоқлардан ички тўсатдан юз берадиган совуқлик бажара олади.

Зилзилалар аввали ва охиридаги кучларида турлича бўлади ва унинг бир тарзда бўлиб юриши мумкин эмас. Модоминки, йиғилиб ўтган елларнинг ҳаракати баъзан тўғри ююрига бўлиб, баъзан эса бир томонга мойиллик билан буларнан, зилзилаларнинг йўналиши ҳам бир ҳолда бўлмайди. Балки зилзилаларнинг айримлари иргитадиган (ражфил) бўлиб, зилзила туфайли ер ююрига отилаётгандек бўлиб туюлади.

Баъзи эса титратадиган ва баъзилари ҳар икки томонга йўналган бўлади ва уни қитчи-та деб аташади. (Зилзиланинг) қай бири энига қараб бўлиш билан бирга ююрига кўтарилиб борадиган ҳам бўлади ва уни сулмали (нарвонсимон) дейлади.

Агар монъелар бўлмаганда барча зилзилаларнинг ҳаракати ражфил (иргитадиган) бўларди, чунки елнинг ҳаракати ююри томонга бўлишидир. Зилзила вақтида овозни вулудга

келтирадиган елларнинг ўтадиган йўллари турлича бўлгани учун пайдо бўладиган овозлар ҳам турлича бўлиб эшитилади. Кўриш эшитишдан илгари бўлади, масалан, бир одам узоқдан бир жисмин иккинчи жисмга урса сиз ўша уришини эшитишдан олдин кўрасиз, чунки кўриш учун замон, вақтнинг ҳождати

йўқ, аммо эшитиш эса вулудга келган ҳаёт тўқчиланишининг қулонча бориб етиши зарур бўлган вақт ичида бўлади. Шунга ўхшаш элзилладаги овоз ҳам, у зилзиладан олдин эшитилади, чунки ҳавонинг тўқчиланиши эч ернинг тўқчиланишидан тез ва олдинроқ өтиб келади.

Ихчам тақриз

БИР ЙИЛ ҲИЛЛАРИ

Севимли шоирамиз Саида Зуннуванованинг Гафур Гулом номидаги бадий адабиёт нашриётида чоп қилинган «Бир йил Ҳиллари» шеърини тўплами ҳақида сўзлашмоқчимиз. Шоиранинг давр ва одамлар руҳини ихчам ва дилбар қилиб ифодалаган шеърини китоби қалбимизга ҳеч қандай тўсиқсиз, қалон оқиб қиради, завқ-шавқ бағишлайди, қалбдаги өнг өзгу туйғуларни юзага қалқитиб, тиниқлаштиради. Винобарин, шеърятнинг қўдрати ҳам шу ерда.

Сайр қилсангиз бўлайин гулзор,
Тингласангиз бир булбулзор,
Чанқасангиз, музден бир чашма,
Бўстон бўлай, кезинг беозор.

Шоиранинг бу содда, самимий мисралари қайси қалбга қўйилмайди, яйратмайди! Шоир ихшиллини, неин өзгу нарса бўлса, ўшани қаламга олади. Шоир дам олинч бўлиб муҳаббатни, вафони улуғлайди, дам доншманд бўлиб ҳаёт, одамлар ҳақида чуқур ўйга толади, дам табиатга шайдо бўлади. Саида Зуннувова ҳам мана шунанга шоира. Аммо, унинг ушбу янги баёзида ҳам биз лирик қаҳрамонни кўрамиз. Бу лирик қаҳрамон Саида Зуннуванованинг ҳамма шеърларидигидек, хусусан «Рух билан суҳбат» поэмасида ҳам яққол кўзга ташланади: бу Она! Она бўлиб фарзандини эркалайди, олам узра тилчилик барқарор топишини истаydi, дунёда меҳр-муҳаббат ҳоким бўлишини тилаydi... Инсон умрига неки завоф бўлса, ҳаммасини нафратлайди. Лекин, бу қаҳрамон ҳамма шеърда бир хил эмас, у шеърдан шеърга ўтганда бетанрор фикр юритади. Шеърларнинг бари ўз поэтик гоёси өзтибори билан бир-бирдан ажралиб туради.

Чунончи, бир шеърда:

Шунақа, чиройли кўринар йироқ,
Шошима, азизим, бунча энтикма.

Авалл оёғининг остига бир боқ,
Бирон гулни янчиб ўтмадингман?

деб ўз юртининг гўзаллигини аъгламаган енгилтакига танбёх берса, бошқа бир шеърда гафлатни қоралаydi... бу фикрлар ички ҳарорат билан айтилади.

Саида онанинг «Рух билан суҳбат» достонини ҳаяжон билан ўқиймиз. Бу асар маънур тўпламдаги шеърларнинг чиройли хотимасига ўхшайди, шеърини фикрларини бир жойга тўплаб, өзгу ниятларни монолог қилиб айтилганга ўхшайди. Ҳақиқатан ҳам, бу достон онанинг индоси. Шоира дostonда кичик бир воқеадан, маънудан катта фалсафий умумлашма чиқаради.

...Она битта-ю битта ўглини уйлантиради... Туй тарқагач, она қаёлга берилади. ўглининг бахтини ўйлайди. Урушда ҳалок бўлган өрини эслайди. Унинг деворда осигилч сурати билан қаёлан сўзлашади. Бу шунчаки, сўзлашув эмас, ёни аёл кишининг гамдан ёни қувончдан йиғлашигига эмас, бу сўзлашув орқали даярлар манораси, совет өлнининг бунқилмас иродаси, совет кишиларнинг бағри кенглиги шоирона тил билан ифода этилади.

Шоиранинг муҳаббатнинг тотли туйғулари, ҳаётнинг севинч ва ташвишлари, инсон намолоти ҳақидаги бу шеърини тўплами шеърини тўпламида катта ютуқлардан биридир.

Асрор САМАД

ТОВУШЛАР

Мақсуд ШАЙХЗОДА

НУР ШАЙДОСИ

«Хиёбон» — Мақсуд Шайхзода ўз қўли билан дасталаган сўнги тўплам. Унга ижод хиёбонининг ниҳоясида яратилган шеърлар кирган. Бу шеърлар ҳар хил — уларнинг баъзилари Октябрь, Ленин ва коммунистлар ҳақида, баъзилари оддий совет кишиларининг меҳнати тўғрисида, яна баъзилари ҳаётнинг чексиз хилма-хиллиги, абадийлиги, улугворлиги ва гўзаллиги ҳақида. Бироқ тўпламдаги шеърлар қанчалик хилма-хил бўлмасин, уларнинг тематик фарқи қанчалик кенг бўлмасин, уларнинг ҳаммасини бир-бирига пайванд этиб, бириштириб, бир бутун қилиб турган нарсаси бор. Бу — ҳар қанча шеърга, унинг ҳар бир қандаш, ҳар мисрасига сингиб кетган, ҳар бир поэтик образга нур ва ранг бериб турган, шеърининг ҳар бир тўқмасига жон ва руҳ бахш этган шоир қалбидир. «Хиёбон» ҳақида гапириш — Шайхзоданинг уришдан тўхтамаган қалби ҳақида, унинг муҳаббати ва ифтихори, таҳсини ва олиқиши, таассуфи ва надомати, орузи ва режалари, нафрати ва ғазаби ҳақида гапиришдир. Бу қалб — нур шайдоси, гўзаллиги ошиғи. У Советлар Иттифоқидан деб аталган дёнёрни бениҳоя чуқур ва инсоний севги билан севади, бу юрт — нур юртидир. Нуристондир, чунки:

Кўшиқ ахир меҳнатнинг
давомидир бу элда,
Меҳнат эса санъатнинг
илҳомидир бу элда,

У Октябрни улуғлайди, чунки «доим ёруғ руҳи бор, келгуси нур боғларига у сочган уруғи бор». «У ўзининг коммунистлигидан ифтихор туйғулари билан ёнади, чунки ҳар бир коммунистнинг «офтобнинг ходими» деб билади. Шоирнинг энг оташи, энг жўшқин мисралари Ленинга

Шўртепаннинг алоҳида бир гашти бор кечаси...
Алалхусус август чоғи,
ой сузилиб куларкан.
Гўё асал денгизда бутун водий,
Тоғ ва йўллар нур ичида чўмилар.
Аммо, бу ер беморхона,
Мен хаста,
Дарду даво пайваста.
Хиёбонлар орасидан яшил йўллар кўринар,
Лекин бунда касалмандлар кезолмайди. Йўқ!
Ой жилмайиб қақиради чаманга,
Сой йўталиб қақиради анжуманга.
Булбулу гуллар аса,
соҳилдаги знефатга, меҳмонга.
Аммо... аммо бу йўллардан,
бу хилват, ушбу йўллардан
ҳаста киши боролмайди... Кўп аттанг!
унинг-ку, боргуси бор,

албатта;
Бироқ, золим касаллиқнинг ўз ишлари бор,
Ҳар бир беморхонанинг табиолари бор.
Ундан кўра хастага
Кўр ойдин тунлар маъқул.
Кўрмайсан, лекин эшитасан оламни,
кезмайсан, лекин сезасан оламни.
Разм солиб тинглайман...

Ана товуш:
синчалаклар чийиллар,
Чигирткалар чарчамасдан чириллар.
Ажабо, бу шўх маҳлуқлар
қай соатда тинч ухлар!
Зотан, бу жониворларни
зўрлаб ётқизадиган
докторлар йўқ чамаси.
Ё умуман улар касал бўлишмас:
дарди бўлмас андишасиз маҳлуқнинг.
Ё туну кун уларга бир ҳаммаси.
Ёки уйқу нималигини билишмас.
Ана бошқа товушлар бор ҳовузда,
вақирлар қўрбақалар.
Сувда жимлик йўқлар.
Тавба, булар шунча ҳам беғам,
аҳмоқона шавқ ила хуррам.
Бу ҳовуз улар учун ягона олам:
туғилиш бунда,

қўпайиш бунда, ўлим ҳам бунда.

Сира сузиб қийналган эмасан тўлқинда.
Вақт ўтади,
бир лаҳза,
бир дам...
Қаҳ-қаҳалар янграб кетар олисда,
бозор томонда.
Хириллоқ бу қаҳ-қаҳа кичиники?
Бу чамаси, бир сархушники...
У жимида. Учиб кетди.
Ёки уни олиб кетдилар —
шеркларни уйига,
мунтазир хотинчаси олдиға.
Визиллайди энди юввоси шабада.
товушида уйқуларнинг ипак хиромонлиги,

бағишланган. Шоир Ленин сиймосида фақат буюк доҳийлигини эмас, ғамхўр, меҳрибон, мунис ва мушфиқ инсонини ҳам кўради. У юртини шунинг учун севадики, бу юртда «эзгу ва равшан аазалий ғояларнинг қад ростилаб юрганига бўлган гувоҳ». Айниқса, юрт муҳаббати шоирнинг ўзбекистон ҳақидаги, ўзбеклар тўғрисидаги шеърларида катта куч билан жаранглайди. Фақат ҳақиқий фарзандгина бутун вужуди билан халқин севгучи, унга ҳаммаша содиқ бўла оладиган одамгина, дунёнинг қайси бурчагига бормасин, ним билан суҳбат кўрмасин, «пиелада гўза нақшин мавдат қилиб» кўтарайди. «Хиёбон»даги шеърларида юрт иши, Ватан муҳаббати одамларга муҳаббат билан чагишиб кетган. Шоир ажойиб самимият ва нузли ҳарорат билан инсонни улуғлайди, унга таъзим қилади.

ёки иноқ онланнинг майна меҳрибонлиги.
Бу нағман бирдан босар йироқдан
тун қоровулнинг нидоси:

— «Ким керак?»
Йўловчидан йўқ дарак...
Фақат, бу саволнинг акс-содоси —
«Кийим ке-рааа-к...»
бориб қўнар терактларнинг шохига.
Унга ҳамроҳ бўлиб ишлар тинмасдан,
худди тўғри соат каби дәм олмай,
кичик йирмоқ Чирчиқ наҳрини сингилси.
Элга қилар хизмат у.
Шариллайди сувлари ширин-ширин
энг ёқимли таронадек
гўдақликдан эсда қолган
сеҳрли афсонадек.
У шундайни мунтазам оқадими,
унинг товуши ҳам одат бўлиб сингандир
қулоққа
юрканнинг тегишидек.
Сонияларнинг бири-бири кетидан
отланиб чопишидек.
Гўё сукут туғилди шу бир хилликдан.
Лекин, йўқ!
Сукут қайта бузилди

ҳаётдаги саҳийликдан.
Трактор тарсиллайди далада.
У саҳарни иш бошида кутмоқчи,
албатта...
Товушлар... товушлар...
Хастанинг қулоғига келиб етар
яқиндан, узоқдан,
ҳар ёқдан.
Товушлар бор, демек — ҳаёт бор.
Товушлар бор, демек — ўлим йўқ.
Товушлар бор юртининг тунда,
демек, жон бор унинг танида,
демек, биз ҳаммамиз тирикмиз.
Тирикда эса тиним йўқ.
Умидворман, умидворман, муқаррар:
ҳеч қаерда,
ҳеч қачон,
якши инсон ўлмайди,
унутилмайди.
Шунча мадор, севинч ва ишонч
қуйларк, менинг хаста танима —
розиман бутун кўрраимиз учун
бир қарра мен тортсам барча дардларни.
Агар мумкин бўлсайди бу...
Аммо бу амри маҳол.
Йашмоқ керак, курашмоқ учун
курашмоқ керак, буюк ғозга
эршишмоқ учун.
Товушлар, сиз тинманг, сизга муштоқман!
Англайманик, энг яхши дори хастага —
хастанинг табиғга эътиمودидур,
ҳаётнинг ўлмаслик эътиқодидур.
Эшитилар ана товушлар:
ҳа, бу... навбатчи докторнинг қадамлари.
Ҳа... кўзларини юмиб «ухламоқ» поэзи.
Кўзларини юмиб уйғоқ дунёни
тингламоқ поэзи!...

Инсондир оламда улуг
муаллиф,
Қилди китобига сирларни
таклиф...

Мана шу оддий одамлар шоир учун ҳар нарсадан гўзалдир. Шунинг учун ҳам шоирга «кўш ишчан жура» бўлиб кўринади, у ноизн ҳис билан баҳор табасумини туюди. Шунинг учун оламда нимагини бўлса, уларнинг ҳаммаси шоир қалбига ошно, унда ўз ўрнига, ўз акс-содосига эга. Шунинг учун шоир одамларга фақат яхшилик тилайди, уларнинг дуст, иттифоқ бўлиб ҳаёт кечиршини, тўқ, фаровон ва бахтли яшашини истайди, баҳорларга гўбор чўмсаллигини, «ҳар уй, ҳар кўнглига байтлар ёр бўлишини» хоҳлайди. Айни чоғда шоир халқ оламда нур ўғрилари борлигини яхши биларди ва улар тўғрисида гапирган

да қалби оташли нафратга тўлиб-тошади.
«Соҳилда ўйлинишлар» шеърларида Шайхзода шеърга шундай шоирона таъриф берган:

... шоирнинг байтлари ҳам дунёнинг дардлари ва ташвишига
Зафари, нураши, интилишига,
Ҳар жой, ҳар рангдаги истанларига,
ростиға, тушиға, эртанларига
очиб кенг бағир
мезёр-ну, ахир!

Ҳа, бу шеърларда катта ҳақиқат бор, чинмак шеърят бутун оламнинг битмас-туганмас ишларига, ҳаётига, тақдирига, ниятига, иқболига мезёр. Шайхзоданинг «Хиёбон»даги шеърлари ҳам шундай. Бу шеърлар бизнинг қалби, мизини, маънавий дунёمизни боийтади, гўзаллик туйғумизни ўт-

КИНО ЛИБОС ЛАРИ

«Инки дил достони» фильмига тайёрланган либос андазаси.

кирлаштиради, ҳаётни янада чуқуროқ сезишга ўргатади. Шоир «Хибсон»га атаган, бироқ чала қолган, тугатолмаган сўзбошида ёзган эди. «Бу элтоб ўзи бамисоли хибсондирки, бу йул юришларнинг файзи, кезишларнинг завқи, курашларнинг машаққати, ҳижронларнинг алами ва висолларнинг қувончига гувоҳ бўлган дарахтларнинг қучоғида умр бўйлаб узайиб бормоқда». Бу мисраларни ёганда у ҳали умр ва ижод хибсонининг ниҳон, сига етганидан ўзи беҳабар эди. Бироқ чинакам шоир ўлмади. Унинг хибсонининг поёни йўқ. У шёлрларида, қўшиқларида, мисраларида яшайди. «Хибсон»га кирган шёлрлар, уларда гурусиллаб уриб турган шоир қалби бунинг далилидир.

ОзоД ШАРАФИДИНОВ,
филология фанлари кандидати,

Экранга чиққан янги фильм тезда жамоатчилик муҳокамасидан ўтди. Янги асар ютуқлари ҳокидаги гаплар дастлаб сценарий муаллифи билан режиссёр номига айтлади. Кейин оператор ва бош ролларнинг икромчилари ҳақида равишда тилга олинди.

Бироқ, фильмининг янада ёрқинроқ, тўлақон чиқишида хизмати сингган rassom эса кўпинча эътибордан четда қолади. Кино санъатида ижод қилувчи rassomлар ўз ишлари билан актёрларнинг ролларни ижро этишларида бевосита хизмати бор. Умуман фильм яратилишида турли rassom-граммёр ва постановкани rassomлар ижодий иш олиб борадилар. Улар қаҳрамонлар кийим-кечақлагини, ички дунёсини, яшаб турган давр муҳитини, манзарасини ўз бўёқларида акс эттиради. Албатта, бу жиҳатларни назарда тутганда қаҳрамонлар учун ишланадиган либос ва грим ҳам катта аҳамиятга эга. Яъни актёрнинг постановкани-rassom томонидан тикланган, ўша даврга мос манзара фониди ижро этилаётган ролнинг бадиийлигини ошириб, қаҳрамон яшаётган замоннинг руҳини ҳаққоний тасвирлаб беришга хизмат қилади...

Ана шундай ижодкорлардан бири Чингиз Ахмаров! У қадимги Шарқ маданияти ва санъатидан кенг миқёсда билимга эга бўлган зиёли оиласида туғилиб, воляга етган санъаткор. У қадимги Ўрта Осиё ва Шарқ халқларининг маданий турмуши ва этнографик хусусиятларини чуқур эгаллаб олган, ҳаёлий тасаввурга бой rassom. Бу ҳолни унинг йирик ишлари қаторидан муносиб ўринларни эгалловчи Улуғбек номли мемориал музейга ишланган сақингизта композицияли машҳур полотноларида, атоқли ёзувчи ва драматург Мақсуд Шайхзоданинг «Мирзо Улуғбек» трагик драматига юксак дид билан ишланган бир қатор расмларда рангли безакларда яққол кўришимиз мумкин.

Чингиз Ахмаровнинг кино соҳасида дастлабни иши «Улуғбек юлдузи» фильмига либос андазалари яратиб беришдан бошланди. Фильм асосан, тарихий бўлганлиги учун унга рангли базакли либос андазалари яратиш учун—Улуғбек яшаб, ижод қилиб ўтган даврнинг урф-одатларини, халқларнинг турмуши ва маданиятини ҳамда этнографик келиб чиқишларини чуқур биладиган қобилиятли rassom керак эди. Ана шундай қийин, масъулиятли ҳамда фахрли бўлган бу вазири, студия томонидан қомил ишонч билан Чингиз Ахмаровга топшириди.

Rassom бу фильмига юзлаб эскизлар ишлади. «Улуғбек юлдузи»—фильмига ишланган либос андазаларининг кўпчилиги. Улуғбек яшаб ўтган даврнинг кийим-кечақларини ва этнографик томонларини реал очиб бериш билан бирга, ўша даврнинг ўзига хос бўлган қурол-аслаҳаларини, ҳарбий либослар—совут ва дубулгаларнинг жанговарлик хусусиятларини ҳам аниқ тасвирлайди.

Фильмининг бош қаҳрамони—Улуғбекнинг ва бошқа персонажларнинг ўзларига хос характерлари билан, ўша давр аспектида уст-бош кийимларида тасвирланишини кўраимиз. Жумладан, Амир Темирнинг махсус амалдорлик либосларида, жанговар пайтларда эса саркардалик совут ва дубулгалар кийган ҳолатдаги тасвирлари, ниҳоятда ишонарли талқин қилинган.

Айниқса, сарой маликаларининг Улуғбек хотини билан биргаликда, саройда баэм қуриб ўтирган пайтидаги лавҳа ниҳоятда нафис қилиб берилгани, бунда хотин қизларнинг майин ҳилпираб турган хонатлас, бошлариди сарой маликалари киядиган жигарлардаги моҳирона чизилган орнамент сингари нақшлари, бўйинлари билан биланларига тақиб олган қимматбаҳо тошлардан ясатилган безак аниқлари, билагузуклари мўйиналам соҳиби томонидан нозик дид билан чизилган.

Чингиз Ахмаров Улуғбек ва унинг ўғли—Абдуллатифнинг ички дунёларини очиб беришга ҳариякат қилиб, Улуғбекни шох сифатида, махсус жанговарлик либосларида, урушларга ҳозирлик қуриб, совут ва дубулгалар кийиб олган ҳолда тасвирласа, Абдуллатифни эса, ундан фарқлироқ равишда, қисман бўлса ҳам бъъанбир тафовутлар билан тасвирлайди. Бу тафовутлар асосан, улар кийиб олган совут ва дубулгалар каби либосларида ва уларнинг юз қиёфаларидан сезилиб турган ички ҳис-туйғулар буларнинг ҳар иккаласидаги дунёқарашлари, гарчи, улар от ва ўғил бўлишларига қарамасдан, жуда ҳам кескин равишда, бир-бирига зид экани сезилиб туради...

...Орадан биров вақт ўтгач, «Ўзбекфильм» киностудиясида «Комде ва Модан» достони асосида Шароф Рашидов билан В. Витковичлар ҳамкорлигида ёзган сценарий бўйича «Инки дил достони» фильмини суратга олиш бошланди. Бу фильмининг режиссёри, СССР халқ артисти Комил Ерматов, ўз фильмига либослар учун эскизлар тайёрлаб беришга Чингиз Ахмаровни танилади.

Чингиз Ахмаровнинг бу фильм учун либос андазаларини яратишга киришишидан олдин, узоқ изланишлар олиб боришига тўғри келди. Rassom Ведилиннинг асари билан чуқур танишиб чиқиб, сценарийни ҳам бир-неча бор мутолаа қилиб чинди. Шуларга асосланиб, бўлажак фильмининг қаҳрамонларига лойиқ келадиган либосларнинг шаклини тасаввур қилиб кўрди. Лекин, булар rassomни қаноатлантирмади эди. Чунки, тарихан кинреп бўлган бу асар қаҳрамонларининг урф-одатлари, кийим-кечақлари, асосан, хинд халқига хос бўлганлиги учун ҳам шунга лойиқ либосларни яратиш лозим эди.

Rassom шу мақсадда Тошкент ва Самарқанддаги тарихий ва санъат музейларининг қадимги Шарқ кўл ёзмаларини ҳамда илмий манбаларни саҳифалаб чиқар экан, тегишли нарсаларни топишга муваффақ бўлган эди. Шарқнинг машҳур миннаторачи rassomни ҳисобланган Қамолиддин Бехзоданинг асарларини учратиб, уларга ижодий ёндашган ҳолда, унинг асарларидан ҳам фойдаланишга тўғри келди.

Кинематографчи санъаткорлар орасида «Актёр кино санъатининг жони», деган бир ҳиқматли ибора бор. Ана шу иборатга «...rassom—кино санъатининг жони» ҳисобланувчи актёрларни янада «жонлантириб кўрсатувчи ижодкор», деген қўшимча киритилса, бизнингча яхши бўларди.

НумамуроД САБУРОВ.

«Улуғбек юлдузи» фильмига ишланган кийимлар андазаси.

Лайли ва Мажнун либоси намунаси.

«Тун қаъридан чиққанлар» фильмидаги мўғул аскарни кийимининг андазаси.

Кундуз ёнган чироқ

Қоронғи дилларин чарогон этиб
Еритамиз зулмат кечаларин ҳам.
Нурининг кучи билан ер остин тибиб
Хазина очамиз
Қатламма-қатлам,
Хаёл,
Кўз илғамас фазо зулмати
Кўнгилдай ёриди тушгач шуъламиз.
Хуллас,
Нур етмаган манзил қолмади,
Нурин нон деб,
Нонин нур деб биламиз.
Аммо,
Пайқамаймиз, баъзида шундоқ
Йўл очиб кўямиз исрофгарликка.
Симёғочда кундуз ёнган бир чироқ
Кимнидир ташлайди юз йил
Жарликка.
Еки,
Профессор бир дарс ўқиди:
Кўлин ястиқ қилиб ялқон талаба
Пишиллаб-пишиллаб урди уйқуни...
Бу ҳам зое кетган нур-да!
Шуъла-да!
Дўстим,
Бўлолмаймиз чароғбон,
Машъал,
Тугата олмаймиз зулмат,
Фироқни,
Токи
Ўчирмоқни билмасак аввал
Кундузи бекорга ёнган чироқни...

Шошиламиз

Бу қайноқ ҳаётда ҳуваримиз кўп,
Иморатлар тиклаб
Қурамыз тўғон,
Маъданларин қазиб оламиз тоғдан,
Борларга баҳордан кийдирамиз сеп.
Биз — қари-қаранглар,
Чопқир ёшлармиз,
Қайтадир шошиламиз.
Шошиламиз лифта,
Самолётда ҳам.
Қизик,
Шошиламиз тунлар уйқуда.
Хатто дангасалар шошилар жуда
Ялқовлик меъёри
Бўлмасин деб кам.
Гоҳ шошмай
Шафтоли пўстин шиламиз,
Йўқ

Бу вақтда ҳам руҳан шошиламиз.
Шошиламиз,
Шафтоли данаги токи
Шовуллаган мева дарахт бўлсин деб.
Одам
Ўтирса-да жимжит,
Тош қотиб,
Шошар унинг дили,
Тирик идроки.
Тугамайди бизнинг
Бу ашуламиз,
Шошиламиз,
Ха,
Шошиламиз.
Харакатдан қолмай қабрда хатто
Бу моддий оламга бўлай деб гувоҳ
Шошамиз,
Ўсамиз бўлиб бир гиёҳ
Ва такрор яшаймиз шошқин ҳаётда.
Хуллас,
Қай ҳолатда,
Қай шаклдамиз,
Барибир шошамиз,
Шошиламиз...

Мен ўтқазмаган дарахтлар

Мен ўтқазмаганим
Яшил дарахтлар
Хаёл осмонида шовуллар ҳамон.
Чинор,
Аргувоилар,
Енгоқ,
Тераклар
Кўксимни оғритар қўзғалса шамол.
Чунки,
Кўкрагимда улар иддизин,
Сугордим меҳримни сувдай эритиб.
Уларга тегмади кўш ёғдуси,
Қоним ҳарорати турди илтиби.
Аммо
Бу дарахтлар қолди экилмай,
Фақат ялқовлигим эмас сабабчи.
Ҳеч кимга яинмай,
Қўрқмай,
Букилмай
Ҳаётда қилдим мен бошқа савобни.
Масалан...
Масалан айни баҳорда
Ноҳақ жазоланган кўшимни ёқлаб,
Суд билан судлашиб юрдим шаҳарда,
Кўчат ўтқазганин уйлолмай лоқал.
Гоҳ эса автобус
Тийинга қўшиб
Майдалади вақтим,
Кайфиятимни.
Ушлаганча қолдим этим увишиб
Ҳали экилмаган бир дарахтимни.

Гоҳ эса
Ўзимда бўлди-ю гуноҳ
Фақат газал ёдним,
Экмадим ниҳол.
Ошиқлар дарахтсиз чекаверар оҳ,
Шеърсиз оҳ урмоқлик дедим, кўп
маҳол.
Ҳали экилмаган дарахтлар хуллас,
Шовуллаб туритти хаёл уфқида.
Ҳали кўкрамаган ниҳол ишқида
Қайғуриб яшмоқ одамзода хос,
Кўкрагимда қанча дарахт иддизин,
Сугорай меҳримни сувдай эритиб...

ЮСУФ ШОМАНСУР

Наманган

Қизнинг қулоғида қўша гилосдай
Наманган, Фарғона сулувдан сулув.
Уфқлар ҳиллираб турган атласдай,
Нотасиз ышула айтмас бунда сув.
Мен севган гўзалнинг сочин оралаб
Оралаб эсдимин дейман сабода.
Юзларимни силаб, қалбим поралаб
Ўтди у, ўртаниб қолдим мен богда.
Наманган деганда кўзим наманган,
Шайдолик боис ўзинг, Наманган.
Асрий чинорлару тонги атиргул,
Навоий боғида ниҳол қомати
Гўзалдир, яшарар ҳар қандай кўнгил,
Бошинг узра баргдан қўшиқ томади.
Одамларинг эса гоят хуш калом,
Жонин ҳам бергудай чойга эритиб.
Сендайин мулойим бўлсайди олам,
Яшардик ажинни юздан аритиб.
Келсам айрилгим йўқ сендай чамандан,
Дунёда биттасан жоним, Наманган.
Соддалигини шунча этилмиш таъриб
Қаттиқ билан лайлак афсонасида.
Ҳалигача шоир Ҳусниддин Шарип
Қизарар беш-тўртта дўст орасида.
Йўқ, йўқ, кечерсинлар, айбмас соддалик,
Тўғрилик, ҳалоллик бошидир асли.
Тўшкентнинг сен билан қуда-андалик
Қилишининг боис шундан эмасми?
Хавотир олмагил, яхши-ёмондан
Ўзим қўриқлайман сени, Наманган.

Қитиғи ўлмаган қиз

Хикоя

Эски шаҳардаги ёшларнинг анча-мунчаси
ижарачи студентлар. Политехника институти-
нинг тайёрлов курсида ўқийдиган, юқори ла-
бининг икки чети қорайган Салимжон ҳам
отасининг ошпаси — Хўжа аканинг ташқари-
сидаги чоркунж болохонада туради. Болохона-
нинг жиҳози кўп: ўртада қўлда ясалган паст-
такинна стол, икки томонида иккита йиғма
каравот. Бу каравотларнинг биттасига Салим-
жон ётса, биттасига Хўжа аканинг янқа-ярим
челиб қоладиган меҳмонлари. Мабодо меҳмон
икки киши бўлса, Салимжон шолча тўшаб
жой қилади. Волохонани беэаб турган яна бир
анжом — пойгадга қўйилган қадимий саидал.

Унинг устида Салимжоннинг «Физика», «Хи-
мия» китоблари ва дафтарлари сочилиб ёта-
ди. Эшик биқинида қўндалаг қўйилган бир
жуфт пишпик гишт устида элвент плитча,
унинг устида қориндор кўч чойнак.

Салимжон диллаш баҳор оқшомларидан би-
рида дарсдан эртароқ қайтиб, ана шу чойнак-
ни олиб ташқарига чиқди. Ариқ лабидга чи-
қайиб қўл бетларини ювар экан, уйларди: «Қи-
зиқ, авваллари бундай эмас эди... Икки-уч
кундан бери кулиб қарашни бошқача... — у та-
хирлашган оғзига сув олиб чайқади. — Ўзини,
характерини яхши, юзи ҳам ёмон эмас. Кўзла-
ри қоп-қора, фақат гавдаси... Хўп, гавдаси бир

Неъмат АМИНОВ

оз каттароқ бўлса нима? Тоғи амақимнинг
хотинлари ўзларига иккита келадилар-ку!
Егиз патирдек хуснбузар тошган юзлари ва
қип-қизил бўйинни ишқалаб-ишқалаб ювар-
кан, ўйи давом этарди: — Э калла, ҳали инсти-
тути битирдингу Сорахонга уйландинг... Уху...
Йўқ, ҳарқалай севади, севмаса ўзини нега
бунчаллик яқин олади?... у юзларини юшиб
бўлиб, кўч чойнакни кўтариб уйга кирмоқчи
эди, дарвоза занжирини шайрлаб қолди. — Оббо
яна меҳмон бўлса-я, шлоким бир киши бўл-
син-да! — хаёлидан кечирди.

Салимжон қўлларини қўлтиғига арта-арта
борар экан, дарвоза яна шақирлади.

— Ҳо, — деди у. Бориб дарвозани очди.
Шодликдан кўзлари порлаб кетди. Остонада
ўздан икки ёш катта, сирдош тоғаси — Зо-
киржон енгил чайқалиб турарди. Иккаласи
(Давоми 28-бетда).

— Сайил, хотинжон, сайил! — деб хитоб қилдим уйга кира солиб.
 — А-а! —
 — Лола сайлига борамиз!
 — Қачон? — деб сўради хотиним ошхонадан.
 — Келаси шанбада. Бир ляр-райдиган бўлдин-да, лекин.
 — Мен-чи? Мен нима қиламан?
 — Борасан-да, бирга борамиз.
 — Бизда иш кўп, менга кавоб беришмайди.
 — Ҳа энди, бир кун минг кунмас. Беш йилдан бери ишхонадан биринчи марта сайлига чиқишимиз ўзи.
 — Иложи йўқ сира.
 — Икковимиз борсан яхши бўларди-да. Мундоғ ўт-ўланни кўриб, ҳордиқ чиқариб келардик.

Низом КОМИЛОВ

ЛОЛА САЙЛИ

Ҳажвия

— Мен бормагандан кейин сиз ҳам бормасиз.
 — Нега энди?
 — Мен сизни билмасам экан... — деди у қиртиллатиб сабази тўғраркан.

— Не, бу нима деганинг?
 Ҳамма боради-ю, бир ўзини қолламанми?
 — Бормасиз дедим, бор-майсиз!
 — Бораман!
 — Бормасиз!
 — Бораман!

...Шу билан бошланди. У ундоғ деди, мен мундоғ дедим. У сиз фақат ўзингизни уйлайсиз, сизга қизларга қараш бўлса бас, деди. Менинг жаҳлим чинди. У ҳам бўш неладиганлардан эмас. Хуллас, унутилиб кетган, йўқ ердаги гина-гудуратлар сиртимизга тешиб, ярим кечагача жигиллашди. Кейин уч кунгача гаплашмай юрдик.
 Тўртинчи кун ишхонага келиб билсам, ҳеч қаёққа бормаидиган бўлдим.

Жума ХУЖАҚУЛОВ

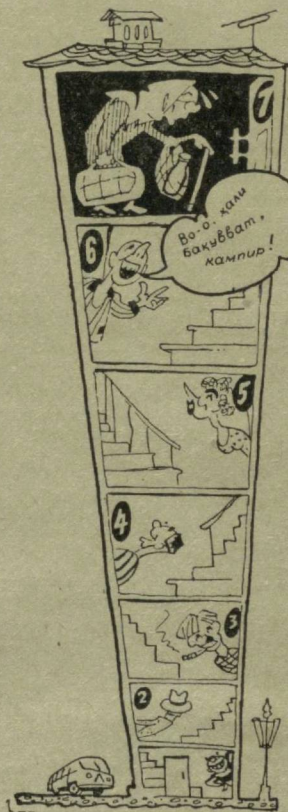
— А? Мен сенга гар бўлдимми ҳали, а? Бир эшитмаганим шу қолганимди? Мана, мен гар бўлсам! Мана! Мана! Мана!..
 — Елкаси, боши, юз-кўзи демай савалаб келаятган авдини қўлидаги ўқлоғи зарбидан дам бунчайиб, дам туртиниб келаятган барваста эркак кишини кўриб ҳамроҳимни-ку билмадим, мен турган жойимда сўратдай қотиб қолдим! Уришни хотинларга чиқарган экан-ку?
 — Ажратиб қўйилсин, ўлдириб қўяди, — гапимни тугатар-тугатмас, улар томон югуришга чоғланган эдим, ҳамроҳим билагимдан маҳкам тутди.
 — Тўхтан! Шундай бўлгани ҳам дуруст бир ҳисобда. Қўйинг...
 — Ана-мана дегунча эр-хотин ур калтак-сур калтак билан бизга лўян келиб қолишди.
 — Тўхтанг, Руқияжон, — ҳамроҳим кўз ўзи уриб хумордан чиққандай мамнун бир кайфиятда уларни бориб ажратди. У ачиниш билан аёлга тикилган, эркакни қайрилиб ҳам қарамас эди. — Нима гап, Руқияжон?

— Нега энди?
 — Пуфакни билмасиз, дам таппалайди. Ким пуфласа шишаверади. Пуфлайдиган одам соғми, носоғми — буни ҳам суриштирмайди.
 Сиз кўрган одам ҳам ана шундай. Қўлоғига пуф денгу орасидан томошасини кўринг. — Ҳамсухбатим бош чайқаб, афсус билан кулди. — Томга олиб чиқиб, бўтотга олиб келинг-да: «Мана шу ердан бошинг билан ерга ташла», денг, «нега?» деса, ўлай агар. Ушандам боши билан ташлайди. Ҳуни, сиз айтгансиз.
 Уни кўпдан танийман, бир идорада — ишлаганимиз кўп вақтлар. Мана хотиннинг зор қақшаганини кўрдингиз. Ишонаверинг, қайси бири лақиллатиб «хотиннинг гар» деган, у бу гапни маҳкам тутиб олган. Кийла бўлмаса ўша гапни айтган бетамиздан: «Қаердан билдинг?» — деб ҳам сўрамаган... Ҳе, қизинг бу: қаранг бир кун нима бўлди: беш-олти киши тушин оқатдан кейин ишхонада гаплашиб ўтирган эдик, у келиб қолди. Бошида қизлар кийдиган чамандагул дўппи. Кўриб ҳаммамиз кулиб юбордик. У бўлса, «эври, эври!» деб қўлига олиб уйнайди дўпписини.
 — Вуни қўйинг, сизга мунчоқлиси ярашади, — деб қолди орамаздан аллаким. Нима дейсизни, эртаси кунни мунчоқли дўппи кийиб келибди. Яна қотиб-қотиб кулдим. — Ҳамроҳим оғир тин олиб, ўйга толди. — Қўйинг, Кўриб куйганимиз камлин қилгандай, гапириб ҳам куйганимиз?
 Энасам қотиб турган бўлса-да, нима учундир яна сўрадим:
 — Кўчанинг ўртасида қолиб кетди...
 Ҳамроҳим қўл силтади.

Пуфак

Уялиб кетдимми ёки ўпкаси тўлиб турган эканми, йиғлаб юборди аёл.
 — Кўрмайсизми... — биздан беш-тўрт қадам нарида, йўл чеккасида мўлтираб, титраб-қақшаб турган эрига ишора қилганча оқеани тушунтиришга уринди. — Гап толиб келмаган кунин йўқ. Ким нима деса, лаёқат ишонади қўлди. Ҳаммасиям бир гўр эди, бугун келиб... — «Гар» сўзини айтишга тили бормади шекилли, яна йиғлаб юборди.
 — Ҳа, майли, боринг уйга. Боринг, — ҳамроҳим аёлга далда берди.
 Хотин изига қайтди. Эркак эса ўша ҳолича, турган жойида қолиб кетаверди.
 Биз кетдик.
 — Нима гап? — ҳамроҳимдан билмоқчи бўлиб сўрадим.
 — Қўйинг, сатқайи гап кетсин! — асабли бир кайфиятда деди у. Сўнгра сўраб қолди: — Пуфак деганини эшитганмисиз?
 — Йўқ.
 — Ҳалиги... — суҳбатдошим, кўча ўртасида қолиб кетган эркак шаънига бирон ноҳуя сўз айтишдан зўрға тилини тийиб қолди. — Ушани «Пуфак» дейдилар бизда. Пуфакдан фарқи йўқ.

8 март ҳазиллари

С. Марфин ва М. Воробейчиков расмлари.

Бевафо дастидан

Сўзсиз сурат

Мўйчинаяк
 Мўйчинаяк
 Мўйчинаяк
 Мўйчинаяк
 Мўйчинаяк
 Мўйчинаяк

Қитиғи ўлмаган қиз

қўл олиб кўришди. Салимжоннинг димоғига хом пизва ва ароқ хиди урди. Зокиржон тутиндираб гийишди:

— Салим, Салим, Салимжон... бу тоғани Зокиржон тўғри Бухорон шарифнинг ёбозори ша.шабидан келаяптилар... а, кирамизми ё...

Қўлтирма-қўлтиқ бўлиши болохонага кўтарилиши. Зокиржон тўғридаги наравотни қирсиллатиб ўтирди, бошидан эскирган кўк телпагини олиб стол чекмасига итқитаркан, семиз лунжини тўлдириб «Ух!» деди.

Салимжон дастурхон ёнб чой дамлади.
— Кираркан эмас, керак эмас!— деб қўл ситлади ёнбошлаган жойида Зокиржон.— Ёниб олиб қақчадлашамиз.

— Хўп. Бир пиёла чой ичинг.
Зокиржон жияни қўйиб берган чойни кичикничи хўп-лаб ичди. Бир оздан кейин икки қатор ажинли пешанасида тер йилтиради.

— Бўлди бошқа ичмайман,— деди у нафти билан терини артиб.— Биласанми, Салимжон, шу Ҳожи тоға бор-ку, жуда ажойиб одам, ёш-ёш, қарига-қари, ажойиб... Вазорга пизбони олиб келувдик... Инкаламиш «Шарққа кириб иккита оқ чидик... Шшу ҳалиги тоғани қизини биласан-ку... Ноила...»

— Ҳа, ҳа!— кўзларини жавдиратди Салимжон. Тоғаси қиқир-қиқир кула бошлади.

— Сигир соғадик-ку, доярка.
— Ҳа, ҳа биламан!

— Бай-бай, ҳозир бир милиқлаган, бир лимиллаган, бир шўх қиз бўлганки,— Зокиржон қўйи лабини тишлаб бош қимирлатди.— Вой-вой, бир нозлар қиладини... Ўтган ҳафта шанба кунин...

Зокиржон жимиб қолди. Салимжон унинг тўзиган сочларига, мастона милдирайтган қисқ қўзларига қараб турди. Ниҳоят у:
— Хўш ўтган ҳафта шанба кунин нима бўлди?— деб сўради.

Зокиржон оғзининг танабини қочириб кўлди, қўйи лабини аранг йиғштириб яна бош чайқайди, кейин жиддий оҳанда деди:

— Қўй, яхши эмас, биров зшитса...
— Айтинг, қани, шунча вақт бирор гапни бировага айтудимми?

— Ҳар ҳолда.
— Ҳа энди, нима бўлди... ҳа?
Зокиржон чениб турган папироси қолдигини

ташлаш учун ўрнидан турмоқчи эди, Салимжон унинг қўлидан ичи тупулки папирос найчасини олди-ю, эшикдан улоқтириб келиб жойига ўтираркан, қайта қистади:

— Ҳа, бошланг энди, эшитайлин.
— Хўп бўлмаса, оғзининг чиқарма... Ш-шу. Ҳожи тоғанинг қизи сигирхонада ишлайдиган

Ноила бор-ку, доярка, қаймоқдай қиз бўлганда, бир милиқлаган, бир лимиллаган қиз бўлганки... Вой-вой... Ўзим жононда, бир нозлар қиладини: «Зокиржон ана, дейди, бунча чиройли куласиз», дейди. «Ҳарқалай Сизнинг кўлгингага етмаса керак. Ноилахон!» дейман. Қарғос уриб кулади, кўзлари билан одамни сув қилиб юборди. Ҳа, ўтган шанба кунин кўлга тушди.

— Қўлга тушди!
— Ҳа, кўлга тушди... Бай-бай, бир лимиллаган қизни... Ўтган шанба кунин Ҳожи тоға уйга чақириб келди. Ойим чиқиб уйга олиб кирдилар, чой ичди. «Зокиржон тушдан кейин молхонага бир теленка кўм элтиб ташланг!»— деди. «Хўп», дедим. У киши чиқиб кетишлари билан ўйладим: «Ҳозир элтиб ташласам-чи, бенорман-ку...» Шундай қилдим.

Теленкани элтиб бўшладим. Қарасам, катта молхонада бир Ноилахоннинг ўзгинаси. «Қолганлари қани!» дедим; «Ҳали замон кетишди», дейди сигир соғиб ўтирган ерида... Бай-бай, устида қизил паранги қўйлак, сигир соғиб ўтирибди, орқасида икки ўрим сочи ер сийпайди. Оҳ... яқинроқ бордим, ўрнидан туриб оғилнинг қоронги бурчига қараб кетаверди. Издан боравердим. Бир оз юрғач: «Ноилахон!» дедим. «Жон!» деб хандон отиб кулади.

Салимжон ўтирган ерида қимирлаб, томоқ кирди. Зокиржон бир чўчиб тушди-ю кўзларини хиёл юмди.

— Хўш, кейин, кейин нима бўлди!
— Мен молхонага келмас эдим, эрталаб Ҳожи тоға уйимизга чақириб бордилар. Ойим эшикча чиқиб, уйга олиб кирдилар. Чой-пой ичгач, Ҳожи тоға: «Зокиржон пешиндан кейин молхонага бир теленка кўм элтиб ташланг», дедилар. У киши чиқиб кетгач, ҳозир вақт бор-ку, деб ўйладим, кейин айтганим бажо қилиб, молхонага борсам, Ноиладан бошқа ҳеч ким йўқ... Бай-бай-ей, устида қизил паранги қўйлак, сигир соғиб ўтирган экан, икки ўрим сочи ер сийпайди.— Зокиржон лаб тишлаб, бош чайқайди.—...Ўрнидан туриб, қўлидаги челакни бир ёнга қўйдию молхонанинг қоронғироқ бурчига қараб кетаверди, менам унга эргашдим. «Ноилахон!» дедим. «Жон!» деб хандон отиб кулади. Бай-бай, тишлари

маржон, юзлари нуқра... Беда дурушталанган гарам ёнига етганда, секин орқадан бориб кўлидан тутдим, гапирмади...

— Гапирмадимми-ай!— деди Салимжон ютиниб, кўзларини жавдиратиб.— Кейин, кейин нима бўлди?!

Зокиржон семиз лунжини шишириб «Ух!» деди; қалтироқ бармоқлари билан папирос олиб тутатди.

— Хўш, кейин нима бўлди?...

— Тўғриси, мен молхонага бармоқчи эмас эдим,— дея оғиз-бурнидан тутун чиқариб сўзини давом эттирди Зокиржон,— шанба кунин эрталаб Ҳожи тоға уйимизга чақириб келди. Ойим чиқиб...

— Бунини айтдингиз!— мулоким, босиқ овозда порозиланди Салимжон,— молхонанинг қоронги бурчига Ноилахонга етиб олиб қўлидан тутдингиз, у ҳеч нарса демади, ана шу ердан у ёғини айтинг.

Зокиржон атрофига, пароналар гўнжон ўйнаётган лампочкага тикилиб хўрсинди.

— Шшу милиқлаган Ноилахоннинг орқасидан бордим, кел шу чарс қизнинг бир қитғини улдирай, дедим. Ўзим сиритқанда! Секин бориб қўлидан тутдим, гапирмади. Орқага ўғрилиб маржондай тишларини кўрсатиб жиммайиб турибди. Қўлимни исинқина нафтан юқорироққа юмшоққина билакка кўтардим... Оҳ-оҳ...

— Хўш-хўш!— Салимжон наравотни тириқлатиб ўрнашиброқ ўтирди.— Юмшоққина билангад ушладингиз!

— Юмшоққина билангад ушлаб ўзимга тортдим!

— А? Ҳа-ҳа!— Салимжон елчаларини асабий тўлгантириб қўзларини тиззаларига тираб, унга яқинроқ қадалиб олди.— Ҳеч нарса демадимми?

Зокиржон ўрнидан туриб папирос қолдигини ташламоқчи эди, Салимжон қўймади.

— Ташлайверинг оёқ остига! Хўш... Ққанни?— деди.

— Милиқлаган Ноилахонни биласан-ку, Ҳожи тоғанинг қизи, доярка, шшундай дўндиққина, асти сўрама, юмшоққина билангад тутиб шундай ўзимга тортдим, у бўлса кўрагимга бир мушт урди-ю, «Ппарт!» этиб эшикдан чиқди-кетди. Тўғриси, кўрагим ҳечам огриммади, ақали битим ҳам ўлмади...

— Хўш, кейин нима бўлди?

— Ҳеч нарса, кўрагимга уриб қочиб кетди, қиз боланинг мушти нима бўларди дейсан, ақали битим ҳам ўлмади...

Салимжон туриб эшикни ёпаркан:
— Тамомми?— деди.

— А... Ҳа!— деди Зокиржон ёнбошлаган ерида уйкули кўзларини аранг очиб, кейин уст кийимлари билан яқинроқ этиб олди. Салимжон: «Ёчнини ётинг!» деди, тоғаси кўмади. Бир оздан кейин у ҳам чироқни ўчириб жойига кирди.

Салимжон бемор кишилардек узоқ вақт ухлай олмай, у ёқ бу ёққа ағанаб чинди. Кечани алламаҳалида боши гувиллаб, қўзи аранг илинган эди, ғира-шира туш кўрди: янги шаҳардаги «Ором» хиёбони. Қўшлар чўғурлашди, болалар чопқиллашиб ўйнаб юришибди. У айланай-айланай ўртадаги фонтан ёнига келди. Сериялиз бўқри дарахт танасига таргил сиғирлари болганган... Атлас қўйлакни бир қиз сағрисига шапатлаб «шов-шов!» соғиб ўтирибди, орқасидаги икки ўрим сочи ерда тўлганали... У яқинроқ борди, сигир гоиниб бўлди, атлас қўйлакни қиз Сорахон экан. Қоп-қора кўзларини ўйнатиб қиқир-қиқир кулиб турарди. У бундан олдин ҳеч туймаган, кўпирган бир туйғу билан Сорахонни ўзинга тортди. Сорахон қаққос уриб кўлди-ю, унинг кўрағидан қаттиқ итарди.

«Их... гурсе!» этган овоздан Салимжон уйғониб кетди. Қимирлаб кўрди. Қаравотдан йиқилиб тушган, стол полсига теklangан елкаси жизиллаб оғғир, тоғаси Зокиржон «Шхурр-шхурр» қилиб хуррак отар, ташқарида тонг оқариб келарди. У ўрнидан секин қўзғалиб стол тагидан Зокиржонга разм солди. Оғзи семиз одамнинг киндиги очилиб қолибди... Салимжон мийғида жиммайиб қўйди, сўнг оҳиста юриб, пойгакка бордию плитча устидаги кўк, қориндор чойнақдан бир қултум сув ичди.

Бухоро.

Бош муҳаррир: ИБРОҲИМ РАҲИМ, Таҳрир ҳайъати: ИКРОМ АКБАРОВ, ЯУЛДОШ ШАМШАРОВ, МИРТЕМИР, ОЗОД ШАРАФИДДИНОВ, РАҲИМ АҲМЕДОВ, РУСТАМ РАҲМОН (масъул котиб), САЙЕР, СИРОЖИДДИН КАМОЛИДДИНОВ, СУЛТОН АКБАРИЯ, ҲАМИД НУРИЙ (бош муҳаррир ўринбосари).

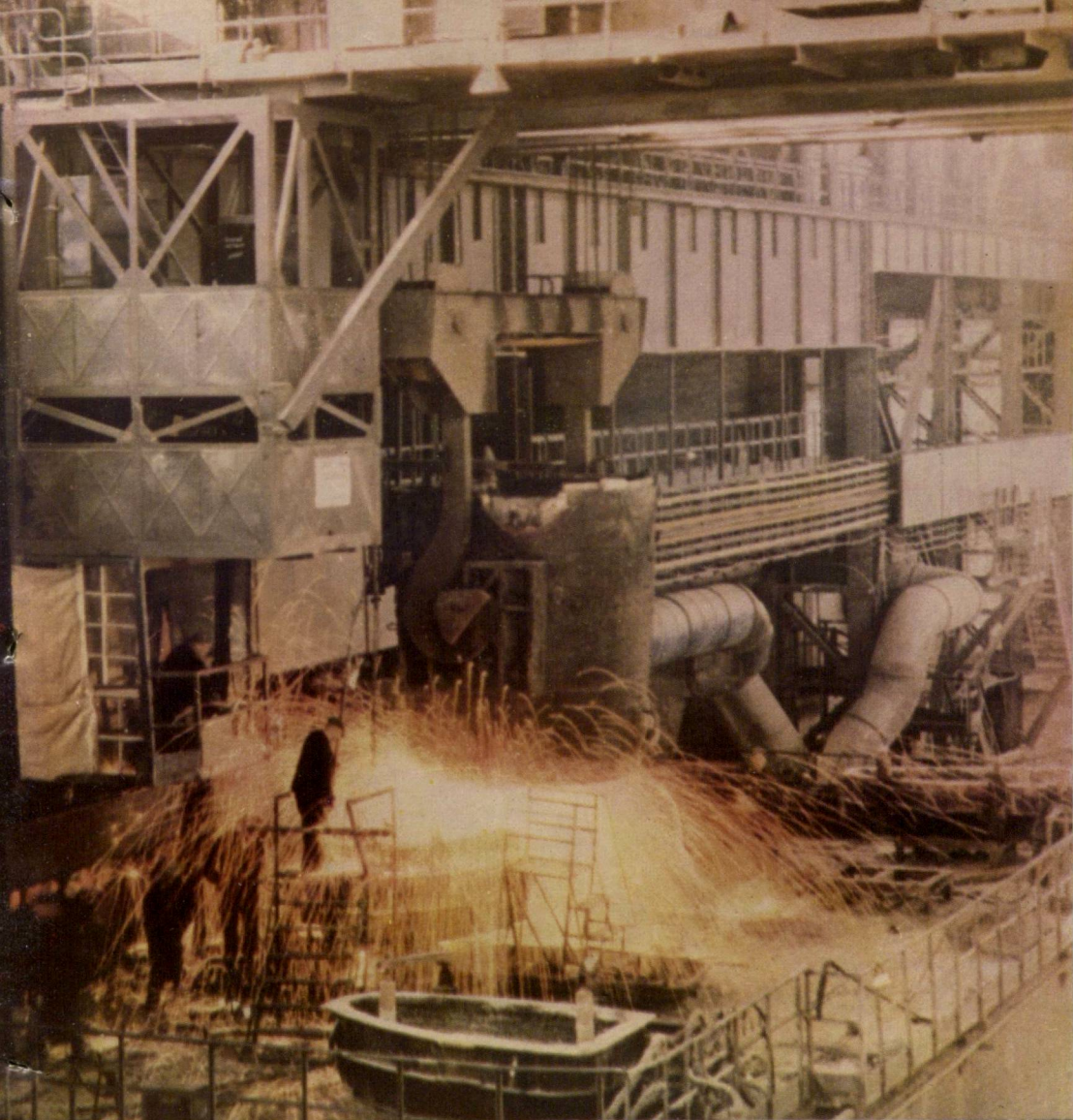
«Гулистон» — общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

АДРЕСИМИЗ: ТОШКЕНТ, 47, КАРЛ МАРКС КУЧАСИ, 30-УЙ.

«Гулистон» телефонлари. Бош муҳаррир — В-33520. Бош муҳаррир ўринбосари — В-33590. Масъул котиб — В-33659. Ижтимоий-сиёсий бўлим — В-33602. Адабий-баддий бўлим — В-33519. Қабулхона — В-33519.

Теришга топширилди 17/1-68 й. Босишга ихозат берилди 27/11-68 й. Қоғози 70 × 108 1/8. Ҳанми 4,5 босма тобоқ. Буюртма 5788. Нухаси 160.000. Баҳоси 30 т. P09714.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Бирлашган нашриётининг босмаохонаси. Тошкент шаҳри.

Қайноқ фаввора

ИНДУСТРИЯМИЗ

В. И. Ленин номидаги
Ўзбекистон
металлургия заводи

Қозон олов пуркади

Г. Графкин фотоси.

